

Valeria Koch
Ungarndeutsch

a derék kihalás
mértéke

(1989)

Vincze Ferenc fordítása

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

X. évfolyam 5. szám

A Cédrus Művészeti Alapítvány megbízásából kiadja a Napkút Kiadó Kft. Megjelenik évente tízszer.
Főszerkesztő: **Szondi György**. Szerkesztik: **Bába Szilvia** (művelődés), **Balázs Géza** (nyelvművelés),
Bognár Antal (próza), **Elek Szilvia** (zene), **Király Farkas** (vers), **Kovács Ildikó** (szöveggondozás),
Prágai Tamás (dokumentum), **Sebeők János** (környezet), **Szondi Bence** (törtélem),
Vincze Ferenc (műbírálat), **Wehner Tibor** (művészet).

Szerkesztőségvezető: **Duma-Molnár Noémi**. Terjesztés: **Németh Lóránt**.
Napút-kör: **Csúfros Miklós**, **Gazdag Dávid**, **Gráfik Imre**, **Hankiss Elemér**, **Dr. Koncz Gábor**,
Lászlóffy Aladár, **Radnóti Zsuzsa**, **Sánta Ferenc**, **Schwajda György**, **Konrad Sutarski**
(tiszteletbeli konzulensek).

Alapította: **Masszi Péter**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.

Szerkesztőség: 1014 Budapest, Szentháromság tér 6. mfsz. 29. • Telefon/fax: (1) 225-3474

E-mail: napkut@gmail.com • Honlap: www.napkut.hu

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Zrt. és az NH Zrt. ISSN: 1419-4082

Valeria Koch: Ungarndeutsch
(Vincze Ferenc fordítása – a borítóbelsőn)

Előter

Claus Klotz: Németségem
(Vágó Marianna fordítása) 3

Fénykör

Schubert Olívia 5
Manz József 5
Ránics László 6
Vidi Nándorné 7
Ambach Mónika 8
Propsz Eszter 8

Valeria Koch versei

(Ember Mária és Érdi Gabriella fordításai) . . . 9

Kalász Márton: Metszetek, haláltáncához 13

Erika Áts versei (Vajda Károly, Érdi Gabriella és
Seregély Ágnes fordításai) 14

Balogh Robert: Schvab evangilliom 17

Elmer István: A cserép törésében 22

Stefan Raile novellái (V. M. fordításai) 29

Engelbert Rittinger: Ma egy olyan úr lennék...
(Vincze Ferenc fordítása) 36

Koloman Brenner versei (Czövek Andrea,
Kerék Imre, V. M., Vajda Károly
és Seregély Ágnes fordításai) 39

Josef Michaelis versei (a szerző, Daczi Margit,
Seregély Ágnes és Béla Bayer fordításai) 43

Laura Kolbach versei (Seregély Á. fordításai) 48

Angela Korb versei
(Vajda Károly és V. M. fordításai) 48

Angela Korb novellái (V. M. fordításai) 50

Béla Bayer: Korai látogató (V. M. fordítása) . . 52

János Szabó egypercesei (V. M. fordításai) . . 53

Ludwig Fischer: Préda (Müller Réka fordítása) 55

Franz Sziebert: A völgy, ahonnan eltűntek
a rétek és a vízimalmok
(Müller Réka fordítása) 61

Stefan Valentin: Jelentés; Önéletrajz;
Háromszor szent; Nemzeti gyónás

(a szerző és Vincze Ferenc fordításai) 63

Robert Hecker versei (a szerző fordításai) . . . 67

Robert Becker versei (a szerző fordítása) . . . 70

Claus Klotz versei (Vajda Károly,
Seregély Ágnes és V. M. fordításai) 71

Tárlat

Dechandt Antal művei (Horváth S. Gábor felvételei)
 Matzon Ákos festményei (a színes mellékleten)
 Eugen Christ: A természet művészete 73
 Szakolczay Lajos: Síkot a tér templomává . . . 74

Elkötelezettség és oktatás (Knáb Erzsébettel
 Christian Erdei beszélget). 76

A többnyelvűségi hagyomány hiánya
 (Kaltenbach Jenővel
 Albin Lukács beszélget). 78

Nelu Bradean-Ebinger verse és három fordítása 81

Szóvár

Koloman Brenner: A magyarországi
 németek nyelve 85

Propsz Eszter: „Hol vagy, Balogh?
 Gyere ki, megöllek!” 89

Helmuth Herman Bechtel:
 A derék kihalás mértéke 93

Johann Schuth: A magyarországi németek
 irodalma és művészete 96

Pfiszterer Angelika: Kulturális körkép 100

Faragó Tímea: Szivárványban a szín 103

Helmuth Heil: Néptánc és identitás 107

Angela Korb: Asszimiláció a publicisztikában 110

Ambach Mónika: Nincs év ABGEDREHT nélkül! 115

Hangszóló

Német fúvós zene – Sváb party
 (Sztán Istvánnal Elek Szilvia beszélget) . . 117

Ablak

Jenei Miklós: A nyelv mostohagyereke. . . 119

Lázár Eszter: Vallomás és bírálóat. 121

Vincze Ferenc: Idegenség és regionalitás . . 123

Égalj

Budaörs – Wudersch 126

Vecsés – Wetschesch 127

Koloman Brenner: Ungarndeutsch
 (Seregély Ágnes fordítása). .hátsó borítóbelső

Melléklet

Káva Téka - Napút-füzetek 25.

Makkai-Kiss Nóra: sms-be gondolva
 (esemesversezetek)

NAPÚT

Irodalom, művészet,
 környezet

X. évfolyam 5. szám

**...ungarisch
 fortsetzen?**

E számunk vendégszerkesztői
Johann Schuth és Vágó Marianna.

Támogatóink:

i f a Institut für Auslands-
 beziehungen e.V.

LdU
 Landesselbstverwaltung
 der Ungarndeutschen

Magyarországi Németek Országos
 Önkormányzata Kulturális Bizottsága

Claus Klotz

Németségem

németségem az
irtás az erdőn
hívják pilisszentivánnak is
németségem a málló vakolat
a parasztházon leányvárott
az ottani temető
ahol tucatnyi kő
hordja
az én nevem
németségem az
öreg szomszédasszony – anna
aki boszorkát és földszellemet
mesélt nekem
németségem a
a határ és illata
a bányakörzet
ahol apám naponta a mélybe szállt
és anyámtól remegve
zsíros kenyér és jó szerencse vele
így int búcsút
németségem az iskola
ahol a szünetben beszéltem csak
magyarul szabad
de a heti kettő tanítási
óra anyanyelv is
a németségem
a győri gimnázium
ahol magyar költő
vágytam lenni
a germanisztika szeminárium
budapest és lipcse
németségem a templom
ahol először áldoztam én
a pap aki görög és római időkről
tanít
németségem a
piarista zárda vonakodó apácája
németségem a
bolsevistából
szociáldemokratává majd

kommunistává lett utána
újra szociáldemokratának tett
nagyapám
németségem
klopstock és lenau
marx
meg hát puskin is
kinek soraiból az orosz
nagy mama békebeli esteken
olvas
németségem a
gutmann nevezetű ősöm
a jöttment
akiről nem tudni
hogy német neve vajon valódi
németségem gyerekkori
magyar barátom
a tanár
aki petőfit és aranyt
tanított meg szeretni
németségem babits és
esztergomi kertés háza
németségem illyés igen illyés is
és ne feledjük hauptmann agnetendorfban
németségem joyce és sartre
az eiffel-torony
és a brandenburgi kapu
az oktoberfest és a finn szauna

németségem
halljátok
útlevelé érvényes bárhol a világon

(1988. december)

Vágó Marianna fordítása

Magyarországi németnek lenni? Úgy gondoljuk, hogy a magyarországi németiség kultúrája, léte fontos részét képezi Magyarország sokszínűségének, művelődésének. A mellettünk élő Másik gondolkodásmódjának megismerése nemcsak új utakat nyithat egy számunkra ismeretlen, idegen kultúra felé, hanem önmagunk megértésében is segítségünkre lehet. Az alább következő, hol rövidebb, hol hosszabb gondolatfutamok, vallomások a Napút folyóirat körkérdésére (*Mit jelent ma, 2008-ban magyarországi németnek lenni?*) érkezett válaszok szerkesztett változatai, melyek egyszerre szólnak a magyarországi németekről, és rólunk, magyarokról.

Hogyan lehet egy olyan kérdésre rövid választ adni, ami az egész életemet végigkíséri? Vagyis nem is az egész életemet, hiszen gyerekkoromban ez a kérdés soha nem hangzott el.

Ezért csak annyit: számomra magyarországi németnek lenni természetes állapot, mellyel az ember születésétől fogva felnő, melybe belenő. Egy életérzés, egy életmód, egy önazonosság, mely belülről nem változik, csak a körülmények, a környezet változhat körülötte.

A válasz arra, hogy mit is jelent ma magyarországi németnek lenni, épp ezért nagyon sokrétű és nagyban függ a feltett kérdés szöveggörnyezetétől. Politikai, etnográfiai, nyelvészeti, kulturális, esetleg antropológiai értelemben?

Jelentheti számomra az oly kedves nyelvet, a nagymamám remek sváb ételeit, az édesapám borospincéjét, az állandósult németországi rokonlátogatásokat, a sváb lakodalmakat, szüreti mulatságokat, disznóvágásokat. De jelentheti a külvilág felé oly nehezen elmagyarázható történelmi múltat, az örökös óvatosságot, a becsületetesség és szorgalom ellenére is nehéz mindennapokat, a félreértésektől és félremagyarázásoktól való félelmet és azt a tényt, hogy magyarországi németnek lenni nem mindenki számára természetes állapot.

Schubert Olívia

A Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának hivatalvezetője

Számomra nagyon fontos, mert egy öntudatos sváb családban nőttek fel. Ezt az öntudatot és mindent, ami ezzel jár, sikerült a saját családomban is természetes módon tovább örökíteni.

Nagyon fontos számomra, ill. számunkra, és ez nekünk magától értetődő, hogy használjuk nyelvünket, a német nyelvet nyelvjárásaival együtt. Ami ebben a legnagyobb, ezt gyermekeim is így gondolják!

De nemcsak a saját család fontos az önazonosság megőrzése szempontjából, hanem a kis helyi közösségek, valamint a mi nagy közösségünk, a magyarországi németek közössége is. Mindennap tevékenyen, aktívan részt venni ezen közösségek életében, munkájában, számomra nemcsak nagyon fontos, hanem egyszerűen létszükséglet.

A mai szinte naponta változó, száguldó világban megőrizni nyelvet, mentalitást, gondolkodást, azt, ami ránk, svábokra jellemző és hozzáigazítani a mai modern világhoz, nagyon nagy feladat. Egyedül nem megy. Csak a hasonló gondolkodású honfitársak és a többségek támogatása és szimpátiája által lehetséges.

A magyarországi németek nagyszerű értékeinek, melyek nem túlzás, hungarikumnak számítanak, megőrzése közös feladatunk!

2008-ban magyarországi németnek lenni egyrészt örömteli, másrészt bánatos dolog. Örömteli, mert sok mindent sikerült elérni, bánatbeli, mert még mindig sok az érthetetlen akadály és a félelem, hogy mi is eltűnhetünk.

Manz József

MNOÖ kulturális bizottság tag

„**E**mberként német vagyok, / Mint polgár magyar” („Als Mensch bin ich ein Deutscher / Als Bürger ein Magyar...”) – írja Franz Zeltner *Meine zwei Sprachen (Két nyelvem)* című versében. Vajon mennyire könnyen válaszolható meg a feltett kérdés? Tekinthejtük-e, meghatározhatjuk-e magunkat magyarországi németként? Ezek a kérdések merülnek fel a körkérdéssel kapcsolatban. Talán jobb lenne németül az ungarländischer Deutscher az ungarndeutsch helyett? Mindkettő ugyanazt jelenti, de mi van az elnevezések mögött?

Egy népcsoporthoz, egy kisebbséghez tartozónak vallani magunkat nem különösebben nehéz, de megvannak azok a bizonyos „kritériumok, szabályok és határok”. Ezek nincsenek írásosan rögzítve, a határvonalak az egyes emberek fejében léteznek. Bárki vallhatja, vállalhatja nemzetiségi hovatartozását, csak az a kérdés, hogyan és miért teszi ezt. Vannak ennek bejárt útjai, bevett szokásai? Igen, ezek léteznek, metaforikusan érve.

Az első út a történelmen át vezet, egy családfa, az elsők, a halál, a szükség, és a kenyér mondása felől. Telik az idő és morzsáiból a múlt egy mellékutcája nyílik, mely a Duna hullámaint lovagolja meg. Így nőttek ki családfánk első gyökerei. Idővel gallyak, ágak nőttek rajta, belőlük virágok és az első virágok, értékes gyümölcsöt hoztak. Az ópapa kézzel készített bölcsőjében ómama énekére szenderült álomba. Lassan megtette az első lépéseket, az első gyerekdalok, ópapa hegedűje és a walzer hallatán fejlődött. Aztán az első szavak, az édesanya ajkáról az anyanyelv első német szavai. Aztán az óvodában valami új. A magyar, a második nyelv.

Feltehetjük a kérdést, hogy ilyen környezetben kettős identitás alakul-e ki, egy a nyelvben, egy pedig a kultúrában? Lehet valaki egyszerre német és magyar? Bizonyosan. Kisgyerekként könnyedén sajátítunk el két nyelvet, mindkét kultúrában egyaránt jól érezzük magunkat, megtanuljuk a felnőttek beszédét, gyerekrigmusokat, népdalokat, táncokat, mindkét kultúra szokásait, hagyományait. Ez a kettős identitás lassan alakul ki és mindkét úton párhuzamosan lehet haladni. Az összetartozás érzésével bizalom és védettség jár. Ebből nő ki a hit, remény, barátság, testvériség, az élet, ezek a haza építőkövei, amelyben az élet kezdetét veszi. Magyarországi németnek vallani magunkat egy önkéntes választás kérdése. Szabadon eldönthető, hogy magyar polgárként magyarországi németnek vallja-e magát valaki. Aki ezt megteszi, ismeri a saját útját.

A magyarországi németek identitása lehet a nyelv, a kultúra, a tradíciók összessége, amelyek alapján az egyes ember megkülönbözteti magát másoktól. Nép és nemzet nem ugyanaz. A magyarországi németiség egy népcsoport a magyar nemzetben belül, amely saját nyelvvel, kultúrával rendelkezik.

Mivel egy népről van szó, az identitás elvesztéséről is szót kell ejteni. Számos ok járulhat ehhez hozzá. Végigtekintve a történelmen, csak a patriotizmus nem elegendő a megmaradáshoz. De amennyiben elvesztjük az identitásunk, szükségyszerűen életünket is elveszítjük vele.

Magyarországi németek vagyunk, vagyis: a magyarországi német és magyar kultúrkör apái, anyái, családjai, nyelve, szokásai, himnuszai, költői, a történelme, a múltja, a jelene és a jövője. Különbséget kell-e egyáltalán tennünk a magyar és a német kultúra között? Magyarországi németnek lenni most, a XXI. században a két kultúra kiegyensúlyozott együttélését kell jelentse.

Ránics László

a székelyszabari német kisebbségi önkormányzat képviselője

Több mint ezer évvel ezelőtt a németeket vendégként országába fogadó államalapító, Szent István király szerint, magyarnak lenni: erkölcsi fogalom. Ebből következően a feltett kérdésre a válasz nem lehet más, magyarországi németnek lenni: erkölcsi fogalom.

Magyarországi német létemnek a megnyilvánulása az, hogy még ma is szülőfalumban, egy bakonyi kisközségben, Kischludt / Kislődön élek. Itt vagyok otthon, idetartozom. Itt vált sajátommá mentalitásunk, itt szívtam magamba családom és népcsoportom sors történetét, itt tanultam meg frank anyanyelvet, és csakis itt értek a kövek, a vizek, a fák nyelvén. Magyarországi németnek lenni nekem azt jelenti, hogy menteni, megőrizni, továbbvinni és továbbadni kell mindazt, ami a *miénk*.

Fiataljainkkal együtt leülni az őrzők mellé, hallgatni, mit beszélneka régi és a mai *életéről*. Megtudni tőlük, mit őriztek meg történelmi emlékezetükben a XVIII. századi „honalapítás” nehéz évtizedeinek küzdelmeiből, az építkezések örömeiből. Megfejteti azt, hogy mi adott erőt az újrakezdésekhez a nagy pestisjárványok, a tűzvészek és árvizek levonulta, a '20-as évek kivándorlásai, a két nagy háború, és az azt követő, testi és lelki megpróbáltatásokkal járó, ember-veszteséget is követelő évek után. Fennmaradásunk és megmaradásunk érdekében emlékeztetnünk kell egymást a gyűlölet, az irigység, a kapzsiság pusztító, a szeretet és mások, a másság tiszteletének építő és megtartó erejére. Magyarországi németnek lenni számomra büszkeséget, kiállást, szeretetet, hűséget, tisztességet, helytállást, az építő, teremtő munka becsületét jelenti.

Magyarországi németnek lenni nekem ma erkölcsi kötelességből eredő feladatot jelent, védeni és továbbvinni őseink örökségét, hogy mindig legyenek, akik értik és folytatni tudják majd a réges-régi mesét: „Es waa amol a Mann, a Weib, un a klanö Pua...”

Vidi Nándorné

MNOÖ kulturális bizottsági tag

Magyarországi német faluban, német családban születtem. Természetes volt, hogy a magyar mellett német szót is halljak és ápoljuk a hagyományokat. Ezek az értékek ma is mérvadóak számomra. Származásom befolyásolta az életem alakulását, és szerencsés módon munkám is szervesen ehhez kapcsolódik. A mindennapokban, a kulturális csoportokban, valamint a tanulmányaim során szerzett ismereteimet mind nagyszerűen hasznosíthattam éveken keresztül a Magyar Televízió német nemzetiségi magazinjában, illetve tehetem ezt most is a Magyarországi Német Kulturális és Információs Központ vezetőjeként. Azon dolgozom, hogy a német kisebbség tagjai könnyebben kapcsolatba kerülhessenek egymással, hatékonyabb legyen az együttműködésük, illetve minél többen ismerjék meg népcsoportunk értékeit és vegyenek részt a közösség életében. Magyar vagyok és német. Ez a kettősség számomra egy egységet képvisel, amit gyermekeimnek is továbbadok majd abban a reményben, hogy a magyarországi német származásuk számukra is annyi többletet nyújthat, mint nekem a magánéletemben és munkám során egyaránt. Én azt tanultam, hogy a hagyomány a múlt, amit a jelenben élő közösségnek kell megőriznie a jövő számára.

Ambach Mónika

igazgató, Magyarországi Német Kulturális és Információs Központ

Magyarországi német lét számomra 2008-ban is történetekben való létet jelent, magyarországi német történetekben való létet. Barátaim, tanítványaim történeteiben való osztozást, kedves íróim szövegeiben való elmélyülést. S a reményt, hogy van, akivel megoszthatom azokat a történeteket, melyekben az én „sváb” identitásom gyökerezik, *a következő utcasarok előtt nem hagyja el ölelésemet.*

Propsz Eszter

SZTE JGYPK Német Nemzetiségi Tanszék docens

BALOGH ROBERT CSALÁDI HAGYATÉKÁBÓL

Valeria Koch

A gyermekkor üveggolyója

Rég elgurult már
a gyermekkor üveggolyója
s benne egy kislány
szőke eszmélése

a tóban nyugszik
sok éve sápad
dobog még a magva
bár nem süti a Nap

Rég eltörött már
a gyermekkor üveggolyója
s benne a kislány
kék szeme sötét ég

behavazva nyugszik
az öröklétben
elveszett ösvény
lelkek homokján

(1978)

Levél a világ nagy öreg uraihoz

szeretnék még élni
gyerekeket szülni

májusban táncolni
virágot locsolni

és nem szétesni
szépen öregedni

magas kort megérni
mint Önök

(1985)

Szomorú keringő

hát a szerelemnek is vége

színes virágágyások
szótalán hervadása

bármerre nézel csak
agyagot láthatsz
bármerre fülelsz csak
mák kotyog gubóban
ideje imádkoznod ma éjjel

vetkőzz le
húzódj be

az élet fut tovább

(1984)

Ember Mária fordításai

Szerelem a kávéházban

A ragadozó
belép a terembe
gyakorlott léptekkel indul
az asztal felé
helyet foglal, kávé rendel
tejszínnel
tekintete falánk
tekintete vad
megérkezik a kis dáma
kezét a ragadozó megnyalja
kávé rendel neki
tejszínnel
a dáma végigsimít bundáján
s nevet
miként mindig, ha
elvézik.

(1986)

Szenvedély ellenállhatatlanul

Szeress a tengerben
szeress a homokban
szeress a holdfénynél
bozótos vadonban

Szeress engem még jobban
szeress engem szaporán
szeress engem könyörtelen
akár a folyami ár

Szeress engem holtomban
szeress engem betegen
szeress engem ínségben
hálám nélkül kedvesem

(1992)

Ki vagy

Buddha?
Jahve?
Allah?
Jézus?
Világszellem?
Akarat?
Egy vagy?
Vagy a mindenség?

Semmit sem tudok rólad
csak azt hogy hiányzol nekem.

(1992)

Érdi Gabriella fordításai

Elégia

Apám, mondd: szörnyű volt az út a túlsó partra?
Jött a Sötét Angyal, vajon, hogy átkísérjen,
vagy ezt is egyedül kellett már megtenned,
csak kórtermi csempék bámultak hidegen?

Apám, milyen sivár
ez a virágcsodákkal elborított sírod,
melynek alázattal adtad át a tested,
mert csődöt mondott itt a tudomány
s megmenteni még a szeretet sem tudott –

Meg-meglebben előttem kérő arcod.

Mondd, könnyebb ott neked most, bátor szenvedőnek?
Szárnyakat kapva jársz tisztáson, mezőkben
nyíló virágok közt, eltévedt agronómus?
Léted folyama
homokba fúl az űrben.
Felhő lettél, könnyek, eresz csordulása.
Mindenben ott vagy
szerény darabja Te a mindenségnek – elhangolva mássá.

(1981)

Ember Mária fordítása

KÖNIG RÓBERT RAJZA

Kalász Márton
 Metszetek, haláltánchoz
 (Lothei erdő)

König Róbertnek

Vissza épségben lehetett
 jutni éjjel, a Hámorból – s ahonnan lopakodva
 el-ellapoztunk: meghalni. Illat, bűvösség,
 csak bölcs sértett léte vonva át számításokat.
 Itt már e lét – addigi létük? Odatúl ma lothei erdő –
 fölülről, másképp kavargott. Szellem-fény, révén kíséreték.
 Ezt se úgy mondtuk. Bár *se tét* –
 hívjuk úgy: kénynek – mind e föltett hiánnyal is szolgálhatatlanul
 sérthet. Több eszme: hol voltunk formátlan ércnek,
 mint akik formákon hárítanak. Lothei erdő –
 ha kiolvasnák: kedv felől, így közelebb,
 kábultan a kiürült hámorban, ahol, sejlik – hajdan ha érc: már
 férc se. Formánk túrt hűvösség, lelkületük elvéthet; eszmény –
 mely világból. Hírrel még hű, töprengjek itt én; vajjon (ép
 nyomra) „Lothénk szép erdején”.

(Románc)

*„Ein gutter Venezianer tantz”
 H. Newsidler, 1540*

A festők nem tudják, mi a sötétség.
 A színekbe másutt szerelmesek – amint most közvetít
 bennük, e derús ármánynál: szálalt tavaszi kék ég, ülni vágyó
 ősz végi, sajjó tenger. Nem tudom
 átmenteni. Bármint fontolna rólunk –
 lám, hangban hánykolódó, parti falhoz még sarcoltan kocódó
 lélek... Itt volt nemrég e derús kék szem,
 imént még: mindannak mélyébe kelletnék átplugizálni.
 Majd fátylas festő volnál, ha egyáltalán
 olyasvalaki: foglalj, zárj életet egybe –
 foglalj a magadét. A költők nem tudják, ma e sötétség.
 Ne tudnák, s túl enyhítenék.
 Cséveként – ott halkul előttem; fönt kéklő szempár
 átkelő ég, kelni *salk* vitorla. Alkalmas, bólint helyben –
 köd s óceán.

Erika Áts

Nekrológ

in memoriam Valeria Koch

Az óceánnak
egy orchideát
kusza olvasmányaim dzsungeléből
Cochlioda purissima
a szavak tengeri habléányának
apáca-dacos szívós
virágszerűségének
játékból adott neve
oly bátran
merült alá újból

Teréz Anya

görnyedtél görnyeteg
hogy fölmosd
a világ szégyenét
mely büzzével minden
reggel megcsapta orrodát

hogy mennyire nagy szükségünk van rád
a szeretetedre
a bátorságodra
de a ravaszságodra is
akárhányszor újra nekiveselkedünk

Jelentés

A cigánypurdé Robika
munkanélküli szülők ötödik gyermeke
a döggútról szerzett hús
fogyasztásába halt bele.

Lobogó lángok és jajszavak komor árnyakat festenek.

A polgármester a képernyőn
etnikai okokra visszavezethető,
deviáns étkezési szokásokról kesereg.

Vajda Károly fordításai

Utolsó nap a Balatonon

a nap
oly izzó, oly vörös
akárha a holnap el se jönne már,
a tó halovány
fejem öledben pihen
hosszú hajam
kézfejed köré tekerted
miként egy sebkötést.
harcos görcsbe rándult kezedből lassan
fájdalom
szivárog halántékomba,
lüktet
hosszú, rövid
rövid, hosszú
nehéz trocheusok dübörögnek a part felé,
s harc nélkül, jambikus lágysággal el-elcsörgedeznek a homokban.

Érdi Gabriella fordítása

Virágvasárnap Koszovóban

Bepakolva, pici csacsi,
 sírva vándorolni,
 hátam mögött hosszú sor,
 kicsik s nagyok mindenhol,
 koffér, párnák, batyuk, bála,
 kordéval vagy huppsz, a vállra,
 gyerek s öreg,
 nagy a tömeg,
 – kecskével vagy tyúkkal,
 én a húgommal –,
 hol húz, hol tol
 az anyukám,
 imádkozik a nagymamám.
 Szörnyű hideg fújja hajam,
 a sírás nem segít rajtam,
 csak a lépéseket tartsam,
 a lépést, el innen tova,
 el innen, ami a haza,
 menni kell.
 Rekettyésben a farkasok
 mi értelme, hogy bandukolok,
 nincs segítség, menni kell,
 lépek árkon-bokron át
 le hagyom a nagymamát,
 botlok, mászok mindenhol,
 körülöttem szürke sor,
 árkon-bokron át.

Őszi elégia

Az őszi szél a tájon	A réteket forgósziel
lilán, lengén táncol.	rágja bojtosra,
Fenyvek a húsben.	A nap olt ízeket
A bükkös fellángol.	szőlőbe, mámorba.

Soha és sehol már –
 nem suhan át a fény
 barnítón időzve
 az arcod tükörén.

Seregély Ágnes fordításai

Balogh Robert

Schvab evangiliom

(Részlet a *Schvab trilógia* átdolgozott fejezeteiből)

Ördög mondja Álmok:

A mennynek, a földnek, a holdnak, a napnak és az Ópapámnak

Akik a sötétben tévelyegtek, és senkitől nem kérdezhettek, és nem mozdult meg értük senki már... A régi öregek tudták, mit tesznek. Egyszerű, szeretni való lények, eljönnek. Meleg szél fújja őket a ház mögé, mikor feltűnik a krumpliszerű Hold. Pislogó, remegő éjszaka. Göröngyös égen jönnek. Arcuk halovány, szemük üres, néznek, velem vannak, de semmi több. Nyújtom feléjük a kezem. Legalább ti szeresetek!

Ábrahám fia engedelmeskedett. Mindig engedelmeskedni kell a parancsoknak. Apának is. Fiúnak is. Mindig engedelmeskedni kell a parancsoknak. Nem kell gondolkodni sem fiúnak, sem apának. Csak engedelmeskedni. Mindig. Minden parancsoknak.

Főfájás miatt kiugrani az ablakból, eső áztatta, puha földre zuhanni. Bebújni egy egérlukba, és ott jól kivallatni magam, hogy s miként vagyok mostanság.

A jó ember, ha meghal, madár lesz. A pokol a levegőégben van. Mindenki odakerül: ócska kerítése rozsdás, alacsony. A jó ember átszáll fölötté, fennen hirdeti énekét a világnak. A rosszat mind megkopasztják az ördögök, aztán fejjel mennek a kerítésnek, ez a büntetés.

Nem is mi akartuk! Az az átkozott kis nőstény ördög, az a bűnös, az a káposztafüllő... A vécén is csak Isten szolgáját bosszantaná, hogy lehetne még itt is kibabrálni vele. Ő beszélt rá minket az Újszövetségre. Hogy ezzel töröljük ki!

Teknyővájónak csúfolták még a cigányok is. Napokig elrejtezett. Ágyba feküdt. Elrejtezett magán kívül. Napokig aludt. Ha imádkoztunk fölötté, néha helyrejött. Olyas dolgokról szólt, amik megtörténtek később, beváltak a szavai. A keresztet jósolta, olyan erős idő lesz, mondta, leveri a villám. Le is ütötte volt, a pap meg elsompolygott, szó nélkül otthagya volna a falut, ha a férfiak utána nem erednek, a harmadik határban fogták meg. Amikor fölébredt az álmodásból, az ágyához jöttünk a mezőről, ott hallgattuk. Pákászféle embernek is hívták, meg cigánynak, pedig egyik se volt. Ha elrejtezett, nem tudott a világról, beszélt fekvé, elaludva. Beszélt a másvilágról, angelusokkal társalkodott, meg fekete emberekkel. A szeme behunyva, fekvé beszélt. Beszélt elaludva.

A mi papunkat nem véletlenül szólítják többen is atyámnak!

A virrasztás órájában megnőtt az orrom, egyre csak nyúlt és nyúlt, hosszabb lett, mint a karom, átkúszott az udvaron, át a fűvön, az árkokon, csak egyre nyúlt, minden gyermek kikerülte, senki sem lépett rá, a kutyák

sem ugatták, minden illatot megéreztem, a patak illatát, a piactér illatát, a mocsárét, az állatokét, a virágokat, mindenhová elértem, én és az orrom, egészen a panasz órájáig.

A bódénál belépődíjat szedtek, de elfogadtak tojást, hagymát, krumpelit is. Ketrecben mutogatták a szörnyű kövér asszonyt, a gyerek szerint zsírszalonnával tömők naponta ötször, hogy éhen ne pusztuljon, mert ha csak dinsztelt káposztát kapna egész nap, este már megenné ez akár a fél disznót is egy ültő helyébe, úgy kopogna a szeme. Állt ott egy műkoplaló, aki örökké fog élni, mert úgy csillogott a szeme, mint a szenteké, olyan sovány a karja, mint a babkaró, egy szál foltozott vászonalsóban rémisztgette szikadt testével az együgyű falusiakat. És ott a kutyafejű muszka. Olyan szőrös ember, mint a kutya, csak farka nincsen neki, hogy csóválni tudná, meg a füle sem hegyes, de azért morogni tudott, meg kell hagyni, azt tudott.

A bohócot emlegettem a Lányomnak, egyszer már láttam egy zöld gatyát, zöld orcáját, zöld ormányost. A cipője repedt volt, leesett a sarka, sántikált, bő kabátja le-lecsúszott a válláról, s mindegyre leesett a foltos nadrágja. Hát a gombját ki látta? A zicherhájsztűt kérte egyre, de mindenki nevette, ahogy esett-kelt. Folyvást csúszkált, egy lépés, lenn is volt a gatyá, földig hajolt érte, neveltük a cifra bugyogóját, ő meg panaszosan kérte a zicherhájsztűt. Csak bicegett körbe a színpadon. Milyen értelmetlen dolog is ez. Aztán mi végre heccelni lovat, kutyát? És azok a nyalkák? Miért libériások? Minek ide maskara ennyi? De a Lánynak tetszik. Gyerek még.

Álmomban friss malachúst ettem újhagymával. Előbb cirkuszi malacok futkároztak, pörögtek, olyan nevetség-

gesen, mint az emberek. Egy kövér malac a csülkével integetett a dobogóról, mint az ember. Majdhogynem kacsintott. Elém tette a tálat. És én ettem.

– Tessék minket megsütni! – mondta Hansi és Grete.

– Mikor sütsz már meg? – kérdezte türelmetlenül Hansi, a soványka kisfiú.

Grete toporgott:

– Süssed meg, banya! Olyan a szaga, mint a majompisának! Süssed meg, banya, a fókát!

– A tököm is tele van már a mézeskaláccsal, bodzaszirup? Elmegy maga, banya, a picsába! Süssön meg, azt hagyjon hunyini!

Mikor elalszik, akkor kér tőle bocsánatot azért, amit ébren tett, tudja, hogy megsértette. Mikor ébren van, mélyen hallgat, de mind a kettő leplezi, mit is érez. Nehogy észrevehesse a másik, rajta aztán ne látsszon semmi! Ő nem sértődött meg. Ő nem bánt meg semmit. Mindennek így kellett történnie. Minden a legnagyobb rendben. Csak az óra kattog. Mindjárt ütni fog.

Ha félek éjjel, mozognak a kövek is. Ha valamit nem lehet elmondani, hát ez az! Ezt nem lehet. Hogy az ember fél.

Puhán közeledik a macska, ide érzem a leheletét. Hozzám beszél? Hozzám! Nem értem. A vállamra teszi a mancsát, foltokban kihullott a szőre, tele van elvakart csipésnyomokkal. Magyaráz, de nem szavakkal, csak gesztikulál, kézen fog, körbevezet a teremben, mindenfélét mutogat, közben, mintha érteni vélném: arra biztat, tanuljak tőle, nélküle itt éhen veszek. Hallom a hangom, amint ismételem

őt, és aggodalmasan bámulom az izzó levelek között vergődő halakat. Egynek sem tudok segíteni, vagy csak nem akarsz, mondja a macska tekintete. Nem vádol. Törődik velem. Vajon miért?

A víz mélyén, a folyó fenekén ül egy férfi, könnyedén siklanak az ujjai, alámerülök, mert hívogat, helyel kínál, poharakat tesz az asztalra, italt tölt, ahogy fogy a palackból, fényes kedve kerekedik:

– Zúg a víz – éneklí –, ott fön­n a csillagok, de kecskék legelnek a sírodon, bodza növi be, fenyő zúg, bükk, haraszt, moha, és odafön­n a csillagok, hej, itt a mulatság ideje!

– Engem te nem tudsz megbaszni – mondta egy lány az álmomban –, csak én tudom magamat megbaszni, más nem. Néha még nekem sem sikerül!

– Hát akkor – mondtam a lánynak – nem is zavarnék tovább!

Hatalmas üvegkád­ban ültem, finom meleg vízben, mint egy kényes uracska, megtelt a szívem vágyakozással, ábrándosan bámultam, közben lábammal lötyögtetem a vizet. Lépteket hallottam, egyenként minden nő, az összes volt és jelenlegi szeretőm szép sorban közelített a kádhoz, majd egyenként odaléptek elébem, megcirógattak, rám mosolyogtak és tovaimbolyogtak.

– Miért vagytok velem, ha elhagytatok, és miért hagytatok el, ha velem vagytok? – ezt motyogtam, amikor felébredtem.

A dédanyám mesélte:

– Akkor vágattam le anyámmal a hajam, mikor belelógott a pottyantós vécébe.

Templomtoronyból rikoltott a pap:
– Vészmadarak a láthatáron...

Isten parancsolt. A csendőr parancsolt. A katona parancsolt. Szót kellett fogadni. Azt mondták, lengetni kell a kart, előre, hogy lássuk az ujjunk hegyét, mert az jó. Látszik messziről, hogy mi vagyunk azok. Nem mondták, kik. De hogy azok. Meg azt is mondták, hogy a boltosok ki akarnak irtani bennünket mind. Ha a testvéreink nem győzik le őket. Milyen testvéreink? És miért pont a boltosokat? Mi lenne velük? Miből élnének, azok is szegények. Aztán ez a négy család elbírna ezekkel? Aki vásárolt tőlük, táblát kapott a nyakába: Ez a disznó a zsidóknál vásárolt!

Nekünk muszáj letérdelni, ha a lár­más ember, kezében puskával, hadonászik. Eddig felegyenesedve jártunk, most úgy kell viselkedni, ahogy nem bántanak bennünket. Ha meg kell hajolni, meghajolunk, lóg a karunk, mint a majomembernek, aki ott lakik, ahová ősszel elszáll a fecske. A tanító szerint fekete emberek között legyek­re vadászik langyos folyó partján. Azt nem mondta, hogy ott is hadonásznak-e lár­más emberek. A majomember talán azért görnyeteg mind. Mert megszokta a hajbókokat.

Ez az arcom? A tükörben sem látom, ki vagyok. Egy arc. Ennyi. Egy kép, ami néz. Egy arc, ami van.

– Ha élnék, sohasem aludnék, folyton bámulnám a világot – ezt mondta egy arc a patakból. Ki lehetett?

A csókák a templom tetejére telepedtek. Már nem lövöldöznek. Csendes a milícia. Megtelt a teherautó. Még mi ráférünk, aztán slussz! El sze-

retnék sétálni még egyszer a házak előtt, ahol eddig éltem, bekukucskálni az ablakokon, odaköszönni az öregasszonyoknak. A lelkem nem vihetem magammal, nem fér be a ládába. Most még szomorúbb élet kezdődik. Akit a gerendáról vágnak le, azzal mi lesz? A pók nem fél, leereszkedik a mélybe egyetlen fonálon. Csak benem van félsz?

Ma már olyan világos minden. Villanytól az utca, petróleumtól a szobák. Régen a Gyerek zsebeiben lepkegubók zizegtek, a kötényében békák pislogtak, szépen beszélgetett velük. A békák figyeltek rá, de ha megunták, vartyogtak még egy kicsit, és elugráltak. Az anyja, mikor meglátta az ugráló varangyokat, kecskebékákat, barna és zöld mozgó nyálkás sokaságot, akkorát visított, hogy a harmadik szomszéd is befutott a kapun. Ott állt

a feleségem, holtsápadtan kapkodta a levegőt, a kislány meg csak mutogatta neki a békákat:

– Nézzed, Mama! Ne félj! Nézzed már, milyen kedves, kicsi állat ez, hogy néz téged! És ez a kis helyes? Szeret! Biztosan szeret téged, a Papát is szereti, látod, ő nem fél. A Papa elfogadja, hogy őt szeretik!

Meztelenül kellene a földre kerülni, se koporsó, se ruha, meztelenül. Egy erdőcske szélén gödröt ásni, levetkezni, s belé feküdni. Alsóneműt, harisnyát levetni. Pucéran feküdni a földben. Aludni, ahogy születünk. Mint mag.

Sokat görnyedtem. Fáztam. Adj egy kabátot, te úgyse fázol. Nincs egy öreg pacskered? Meleg van nálad, add nekem a tied! Nem lehetsz ennyire smucig, te! Te utolsó sváb!

Schvab Ráolvasókönyv Goldenes Brauchbuch

Jóslás imakönyvvvel Előbb kitárni a szíved, aztán kinyitni a Szentkönyvet, kamarád kulcsát kössed nem használt zsinigre, lógassad a Szentkönyvnek lapjai közé, de kössed által a Szentkönyvnek oldalát, a kulcs ki ne essen, de lazán se lógjon a Szentkönyvben. A Szentkönyvet élével tartsad. A kulcsnak alja kilógjon a Szentkönyvből. Alulról könnyű ujjal éréjél hozzá te, kinek jósol a kulcs, s a Szentkönyv. Az, ki jósol tenéked, tudója legyen az Örökök titkának, imádkozzon rózsafüzéért, s te, kinek jósolnak, mormoljad utána az imát, majd figyelmezz erősen arra, mit fürkészni vágsz – édesmamámnak a férje ne-

vét jósolták így – mormolták sorban a férfineveket, s a kulcs megfordult a Szentkönyvben édespapámnak nevére.

Érrándulásra való Szent Jánoskenyér fának magját vedd, s így borigatást tégy a bajra, majd fohászkodjál fennhangon így:

Atya Isten segélj engemet,
Fiú Isten segélj engemet,
Szent Lélek Isten, segélj engemet!

Mondozgassad el háromszorra, s imádkozzál fájdalommal Szűz Anyának kegyelméért 1 Hiszekegyet, 7 Miatyánkot, 7 Üdvözlégy Máriát.

Sorvadásra való mondás Ébredés után egyből menjél bodzabokor elébe, annak virága megment sorvadástól, sárgaságtól, pestistől, fohász-kodjál fennhangon:

Atya Isten segélj engem,
Fiú Isten segélj engem,
Szent Lélek Isten, segélj engem!
Most patakhídján általlépek
Vízben pancsol 3 gyermek
Vörös, fekete, szőke.

Atya Isten segélj engem,
Fiú Isten segélj engem,
Szent Lélek Isten, segélj engem!
Véremen, húsonon segéljete!
Most által kelek patakhídján
Három gyermek, segéljete!

Segélj vörös, segélj fekete, segélj szőke!

Mondjál el 7 Miatyánkot Úriste-nünk kínszenvedéséért, 3 Miatyánkot azoknak a megholtaknak a lelkéért, kik sorvadásban elhaltak.

Boszorkány ellen

Sárga halálfej, eltiltalak házamtól,
eltiltalak ló, tehénistállótól, eltiltalak ágyamtól,

át ne lépj rajtam, lépj be más házába, s mire minden ormot megjársz felkél kedves napom, akkor fordulj be hozzám, én felkelek, s te nyugszol az Atya Isten, a Fiú Isten és Szent Lélek Isten nevében, Ámen.

Gyomorégésre való mondás Amitől fáj a gyomrod, azt vedd kezedbe, s eredj ki házad mögé, mondogassad el az első imát, akkor vedd a szájadba azt, mi néked ártott, ha hús volt, akkor húst:

Ártó szelek, eredjete!
ból,
Vér, csendesülj, térj vissza nyugalmadba.

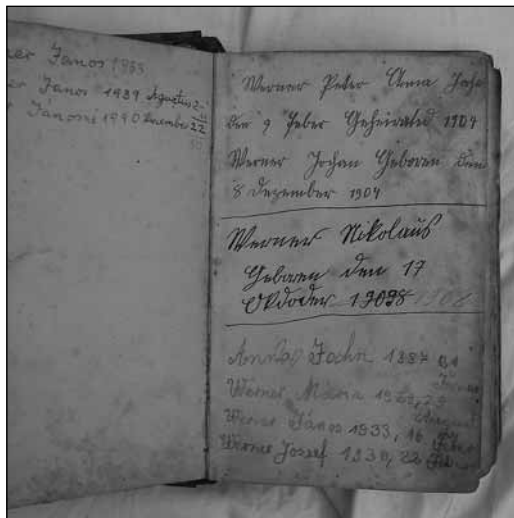
Hol eddig voltál, oda jussál,
Térj vissza nyugalmadba.
Összeráglak Hús, szétcincállak Hús

Kiköpöm rostjaid, eltemetem rostjaid

Hogy megnyugodjál, s megnyugodjam én is.

Atya Isten, Fiú Isten, Szent Lélek Isten nevében

Menj vissza nyugalmadba!

BALOGH ROBERT CSALÁDI HAGYATÉKÁBÓL

Elmer István

A cserép törésében

Szerette a hársfákat a falu főterén, ahogyan mondták, a templomtéren. Amikor virágoztak, illatuk túlradt a patakon, egészen a vegyesboltig érezni lehetett. Beterítette Schifferéket, akik a templom közelében laktak. A házat, mint a többi helyen is, kőfal választotta el az utcától, s néhány lépcső vezetett föl a széles gangra.

„Stefán”, szaladt hátra felesége, Maria az istállók felé. Szaladt, amennyire bírta; szélesre fogott léptekkel, maga előtt tolv a hasát. A kilencedik hónap elején járt, s hogy könnyű legyen a szülés, jó időben kioldott minden csomót a házban, és még más hiedelem lakta szokásnak is eleget tett.

„Stefán!” – a férfi fölhajította még a szénát a következő mozdulattal a padlásra, aztán megállt a vasvillával. „A rendőrség parancsa: egy óra múlva mindenkinék a főtéren kell lennie. Kidobolta a kisbírót.”

„A kisbírót...?” – és Stefán látta a dobot, a megfeszített, ősz-sárgára vert-kopott dobogó-remegő dobot, amit a mostani sánta kisbírót az elődjétől örökölt, az bizonyára ugyanígy az elődjétől, s így ment ez azóta, hogy a falu egyáltalán létezett. Sokáig őrizték a folyópartra vezető utca végén azt a hajót, amellyel a hagyomány szerint az ősök érkeztek Regensburgból erre a vidékre. Dobozhajót, ejtették kissé furcsán magyarul, aztán amikor a hajó elkorhadt néhány nemzedéknyi idő múltával, újat ácsoltak helyette, pedig nem akartak ismét útra kelni, de annál inkább látni magukat. Mint egy tükör, állt ott az ácsolat.

„Egy óra múlva?” Stefán végigdörzsölte a homlokát, „akkor még végzek a szénával és az almózással”. Az asszony nem mert semmi egyebet mondani, talán nem is olyan nagy a baj, hiszen Stefán milyen nyugodtan szúrja bele a vasvillát a szénába, s feje fölött átlendítve rakja meg a padlást.

Hajós a csengőt kereste a bejáratnál. Nem találta. „Milyen buta városi gondolkodás”, aztán megzörgette a fakaput, majd benyitott az első udvarra. Az utcai kőkerítésről lepergett a vakolat, „micsoda rendetlenség, mihamarabb be kell vakolni és lemeszelni szépen az egészet”.

Birsalmát és körtefát látott, a kocsibejárótól az istállóig vezető út mentén szőlőlugast. „A gang, ez lenne a gang”, nézett a házra, középtűt a felnyitható pincelejáróval, „itt szaladt hátra a szénapadláshoz Maria”.

„Kit keres?”, állt a férfi a gang szélén. Hajós nem tudta elképzelni, honnan került elő az ember és a korcs kutyája. Az állat rikácsoló ugatással rontott neki, a gazdája ráüvöltött: „takarodj”, mire az felkunkorodó farkával, rövid lábával odébb kotródott, s onnan ugatott tovább.

„Hajós vagyok, illetve... Schiffer. Itt éltek a nagyszüleim, és itt jött világra az apám is. Megengedi, hogy bejöjsek, tudja, az emlékek...”

„Ha azt gondolja, hogy én vagyok az, hát téved...”

„Nem, nem gondolok semmire. Csak szeretném megnézni.”

„Tisztességes pénzen vettem, megdolgoztam az árát, megvan minden papírom.”

Hajós a pajtaépület szárazbejáróját nézte: azon keresztül a hátsó kertre látott. A pajtaépület sarka megrogyott, a padlásfölgjáró leszakadt, mellette az istálló is omladozott.

„Néhány perc... szeretném látni... aztán elmegyek.”

„Hát jó, ha akarja. De itt minden ki van fizetve.”

A gangon ott volt a pincelejáró, könnyű mozdulattal fölhajtható a két ajtószárny, amely alatt a lépcsők a mélybe vezetnek. Hajós beleillesztette kezét a súlyos vaskarikába.

„Jó pince, hűvös pince”, mondta a gazda. „Végighúzódik az egész ház alatt.”

Beléptek a konyhába, onnan az első szobába. A gerendamennyezet alatt a kinti forrás után megenyhült az idő.

„Üljön le. Mondom, mindent megvettem, ezeket a székeket is, az asztalt, a szekrényeket, mindennek kifizettem az árát.”

Hajós nyomorúságosnak látta szemközt a sovány arcot. „Vajon melyik volt Stefán, s melyik Maria helye?”

A tulajdonos olyan mozdulatot tett, mint aki szintén helyet foglal, de aztán zavartan visszahátrált: „Ha meg nem sértem, egy kis borral... megkínálnám egy kis saját termésű borral. Le kell mennem érte a pincébe.”

„Menni kell, Stefán!” Maria hangja úgy szóródott szét, mint az udvarra beeső fénypászma: olyan fényesen, olyan szelíden. Átöltözött, csinos legyen, ha kilép a házból. A hosszú ruháját vette magára, fölül a hímzéssel, derékban kiengedte, hogy a gyerekek legyen helye.

Stefán éppen végzett a munkával. Gyorsan lemosakodott, aztán feszesre húzta magán az inget.

Hajós-Schiffer átkiáltott az időn: „Hát nem tudjátok? Még mindig nem tudjátok?” Fölemelte az asztalterítőt. Súlyos, fehér minták az agyonmosott fehérségben. A sarkában sűrűn hímzett monogram: M. S. Maria Spaltenberger. A ház tulajdonosa a pincében a borral foglalatoskodott.

Stefán, ha jó kedve kerekedett, megállt a szoba közepén, és énekelni kezdett. Két kezét szerttetárta, mintha mindent, a dolgok kezdetétől a végéig mindent magához akarna ölelni, és énekelt. „Fiam lesz, fiam lesz!”, rázta meg magát, miután Maria a vacsoránál – az állatokat megetette már – férje kezére tette a magáét, és csak annyit mondott: „Stefán...”

A férfi megrágtá a falatot, a szalonnás rántottára egy pohár bort ivott, Mariára nézett, „oh, mein Gott, fiam lesz, biztosan fiam születik”, és széttárta magát, széttárta egészen, s csak énekelt, énekelt, lábát odataposva a konyha-kövezetre.

Egész este énekelt.

Hajós, ez a keserű utazó, tenyerében a hímzéssel: M. S., átkiáltott az időn: „Hát nem tudjátok, még mindig nem tudjátok?”

Mindenki ott volt. Aztán valaki elől, Stefán és Maria sosem látta még, föl-mászott a téren álló szobor talapzatára, és a szájába lógó bajusz alól hangosan azt kiáltotta: „Maguknak most el kell menniük innen a Lengyel községben lévő Apponyi-kastélyba. Ott majd megtudják a továbbiakat. Ez a belügyminisztérium rendelkezése.”

Stefán éppen azt mondta Mariának, nekik semmi dolguk Lengyelben, ellenben annál több odahaza, amikor hátrafordult, és észrevette az egyenruhás férfiakat, akik előreszegezett fegyverrel álltak ott.

„Maria, bírod?“, kérdezte Stefán, amint az országotat elhagyva a mezőn, a domboldal alján hajtották őket. „Kábi“, szólott oda; látta, hogy Gabi, akit ő „kábi“-nak tudott csak kiejteni német-magyarul, s ugyanabban az utcában lakott, mint ők, alig bír a két gyerekkel: a kisebbik a karján, a valamivel idősebb pedig mellette botol.

„Az átkozott rendőrök, elvitték Johannt. De miért?“,

A nő odanézett, de nem válaszolt. Stefán is tudta: egyszer csak jöttek és elvitték.

„Kis Johann, gyere ide!“ Fölkapta a gyereket, a nyakába ugrasztotta. És mentek. „Ez a mi földünk.“ És mentek, dél volt már, de nem szólalt meg mögöttük a templomtoronyban a harang. Durva katonacsizmájuk volt a kíséző öröknek, nem olyan fényes és lábra illeszkedő, mint amiben vasárnap léptek ki a férfiak az utcára.

„Tudod-e, Maria, hogyan szánt az Isten? Köveket rak az eke elébe, hogy lássa, kicsorbul-e rajtuk az ekeél?“

Mögöttük maradt a falu: üres utcák, üres házak, az istállókban megremegtek az állatok, néha fölcsapott a libák szárnya, port vertek, azon kívül semmi.

„Vigyázz rá, drágaságom!“ Stefán pillantása Maria hasára esett. Az asszony bólintott: nem fáradt el.

„Nincs messze, nemsokára odaérünk.“

„Nemsokára odaérünk.“

Még a legidősebbek is szikáran lépkedtek.

A hajós ember, aki már a nevében viselte az elrendelést, rákönyökölt az asztalra, a fehér asztalterítőre: „Hogyan szánt az Isten?“ És nem tudta, honnan került oda ez a mondat. Nem ismerte ő sem – mint az élők általában – a létezésnek e szelíd, láthatatlan szárnyacsapását, amint az ősök kacaja vagy éppen földhöz és fájdalomhoz szorított mondata egyszer csak megjelenik az időben, és anélkül, hogy kérdezni lehetne bármit is, áradni kezd, végigborítja a maga rögeit a létezés különös zokogásán; amikor a földhantok mint valami hullámozó tenger, egymás után borulnak föl, s egyszer csak valakiben megfogannak a szavak. És az ember megdermed a szavak rögszűrésében, és nincs más vágya, nincs egyéb szenvedélye, mint hogy megtudja: hogyan hullámozik az élet, hogyan és miért, legfőképpen miért? Mert annyi közeli magyarázat kínálja magát, de mindegyik levelek között áttetsző fény: ingatag himbálódzás.

„Tudni szeretném!” – sóhajtott föl Hajós, a maga utazó türelmetlenségével. Már nem ifjúkori utas volt, már nem olyan hajós, aki naphosszat a korlátnak támaszkodik s nézi a végtelen vizet, a végtelen tengert, hogy beteljen a végtelenséggel, és még tovább, meghódítsa ezt a végtelenséget, az öröm és a zokogás határán álló férfias szenvedéllyel; nem, ő már inkább befelé nézett, a másik, sokkal tágasabb végtelen felé, miközben a kinti látvány esztétikai élménnyé egyszerűsödött.

A házigazda még nem tért vissza a pincéből a borral. „Egyszer még, ha pincém lehetne! S nyakánál megragadva a butéliát, teletölteném odalent a lopóval, majd kiülnék a pince elé az ácsolt asztalhoz, nézném a mélybordó italon át megtörő fényt, s távolról látnám, amint elballagnak az emberek, és együtt lehetnék az enyéimmal.”

Hajós tenyerébe vette az asztalterítő hímzett szélét, s megcsókolta.

„Mit akarnak ezek velünk?” – kérdezte Maria, amikor már látszott a kastély épülete, körülötte szögesdrótot kerítettek, érkezésükre a fegyveres őrkök megnyitották a hirtelenjében ácsolt kaput, és beterelték őket. „Hársfák és gesztenyék”, mutatott föl Stefán a fák magasába a grófi parkban, „Maria, ha megszületik a fiunk, ültetek egy szelidgesztenyét, és minden gyerek világrajöttekor egyet, hogy ott álljanak száz évig vagy még tovább a kertben, s ha már mi nem leszünk, az unokák és a dédunokák föltekintenek a hatalmasra nőtt lombokra.”

Maria bágyadtan mosolygott: „Jól van, Stefán”, és lépdelt tovább, maga előtt tolván nagy hasát, szenvedve, de bírva. Stefán, amióta tudta, hogy Maria gyermeket vár, nem engedte ki a földre, ahová el kellett gyalogolni, „ittthon maradsz, ettől kezdve az első kert a tiéd, és az állatok etetése; ültess virágot, és adj szénát a jószágoknak...”

A kastély ablakai betörve, több helyütt koromfolt a falakon: a szobákból a tűz, mint a jól szelelő kéményen át, huzattal ömlött elő, amikor az orosz katonák föltrappoltak a széles lépcsőházban, s duhaj kedvükben szétdúltak mindent. Azóta elhamvadt a tűz, kihűlt a korom.

„Mennyi bitang, sehonnai!” – kiáltott egy hang. A kastély bejáratánál az egyenruhás férfi rájuk fogta a fegyverét: „Itt már nincs hely, takarodjanak hátra, az istállókhoz!”

„Stefán, istenem, mi ez?” – bújt Maria a férfi karjához. „Semmi baj, kedvesem, ha nekik megfelelt az istálló, nekünk is jó lesz”, erre Maria keresztet vetett, és a menettel elindultak az istállók felé.

A gazda visszatért, kezében egy kancsó borral. „Van-e otthonunk?” Hajós a szomszédos ház cseréptetején három fényfoltot pillantott meg, azt nézte, azt bámulta, három fényfolt: „mintha az igazság ülne ott”, s már nem kívánt mást, mint most már mindig itt élni, az asztal mellől kilátni az első udvarra és a szomszéd ház vastagon rakott cserepezésére, amelyen megint egyszer feltűnik a három fényfolt, és ettől boldog lesz. „Jel, nekem szóló jel!” – ivott még egy pohárral a kínált borból, „már itt akarok élni”, és mintha magába szívhatna

minden múltbéli lehetőséget, olyan súlyosan ült az asztalnál, s már nem kívánt mást, mint örökké ezt a szenvedélyt: azt ottlét erejével.

„Tudja, az ember egész életében azért hajózik, hogy végül visszatérjen”, aztán arra gondolt, forró nyári napokon kísétálhatna a Duna-ághoz, ahol lapulevél nagyságú vízililiomok úsznak a víz felszínén, és a parthoz kötve ott a bőgőhajó; a halászok éppen most kötnek ki, zsákmányukat hálóval merik át.

„Itt akarok élni!”, szorongatta az asztal sarkánál leomló terítőt, ujjai végén érezte a vastag, dús hímzést: M. S. Maria Spaltenberger. „Nagymama, drága nagymama!” Öblösen kortyolta a következő pohár bort, a gazda hallgatott, nézte a férfit, Hajós pedig a gangon, a szőlőlugas hintázó indái között a szemközti ház tetejét bámulta, ahonnan egyszerre eltűnt a három fénysziget, szelíd volt az este, „holnap visszatér a fény, visszatér mind a három, csak hinni kell benne”.

„Maria, találtam friss szénát!” – és Stefán maga előtt ölelve hozta a zörgő, illatos füvet. „Maria, kedvesem, ide pihenj le”, eligazította, hogy jól essék a fekvés, aztán körülöttük kevés szóval mindenki helyet talált magának; a férfiak zárt szájjal éltek, a nőknek csak a szeme beszélt.

Odafönt megérkeztek a csillagok. „Maria, drágám, alszol?” – suttogta Stefán, hogy ha az asszony valóban elszenderült, ne ébressze föl. „Nem, Stefán, arra gondolok...”

A férfi vastag tenyeréből kinyúló hosszú ujjával végigsimította felesége ajkát: „Nézd, ott, a cserepek között kilátni az égre. Csillag van fölöttünk!” És feküdtek az illatos szénában, nem hallották a fegyveres őrk járásának zaját, csak amint némelyikük fémes csattanással föl húzta a fegyverét: ha netán valaki szökni próbál, azonnal tüzelhessen.

„Milyen különös”, suttogta Stefán egy idő múlva, „a csillag nem vándorol tovább; nézd, drágám, itt maradt fölöttünk, a cserép törésében”.

És addig nézték a fényességet, míg hajnaltájban, az első pirkadó fényre el nem aludtak.

A szemtanúk azt állítják, többeket megkínóztak közülük – olvasta Hajós a levéltárban, ahová betért, mielőtt megérkezett a faluba. „Inkább meghalni, mint a kín!” – csapta be az iratcsomag fedelét. „Nem erre gondolt?” – kérdezte aggódva a levéltáros. „De igen, köszönöm, sokat segített, csak tudja, mintha Heródes levéltárában kutakodnék.”

Két hét telt el egyetlen kérdés sűrűjében: „Mit akarnak ezek velünk?” Reggelente megszámlálták őket. „Támaszkodj rám”, suttogta Stefán, amikor látta, Maria a sorakozónál egyre nehezebben tartja a derekát. Ezt bírta a legnehezebben: előfordult, hogy két órán át ott kellett állniuk.

Mennyien lehettek? Volt, aki azt állította, legalább tizenötezer embert tereltek össze a vidék falvaiból. Stefánt az asszony sorsa foglalkoztatta, s az elmaradt otthoni munka. A tömegben egyszer csak megpillantotta Elisabethet, a sógornőjét, aki egy távolabbi faluba ment férjhez. „Ha Mariánál megindul a

szülés, kérlek, légy mellette.” S hallotta, valamelyik faluból a „svábok papját” is idehurcolták, ahogyan az örök mondták.

Az idős, fáradt ember egy fatuskón ült a fal mellett, nekitámasztotta a hátát, reverendája szélét fölhajtotta a térdére, ne érjen le a földre. Stefán azt hitte, alszik. „Nem, fiam, csak nagyon beteg vagyok.”

Ha Maria megszül, idehozza a csecsemőt, hogy megkeresztelje. „Jól van, fiam, ha élek még. Ha már nem, rajzolj egy kis keresztet a gyermek homlokára, s mondd el az Úr imádságát. Isten érti az övéi szavát.”

Egyesek deportálásról suttogtak. Stefán nem törődött ezekkel. Amikor Maria nem látta, erős léptekkel ment végig a parkon, megkerülte a kastélyt, s mire visszaért, valamelyest engedett öklének szorítása. „Látod, Maria, itt többet pihenhetsz, mint odahaza. És a te állapotodban ez a legfontosabb.” Aztán újra nekiindult. Az egyik helyen arról beszéltek a férfiak, ha sokáig tart ez az állapot, megkísérlik a kitörést. Különösen olyankor erősödtek föl ezek a hangok, amikor valakit elvittek közülük, s egy idő múlva visszalökték a kerítés mögé. Ezek az emberek nagyon fáradtnak látszottak, és hirtelen megöregedtek a vonások az arcukon. Nem akartak beszélni. Odébb húzódtak, és csak bámultak valamerre. Válluk nehezen emelkedett, amikor mély levegőt vettek.

Két hét telt el. A reggeli sorakozón elmaradt a létszámenellenőrzés. A kastélybejárathoz vezető lépcső tetején megállt az egyenruhás, valamiféle parancsnok lehetett, fején széles tányérsapka, derekán szorosra húzott szíj, oldalán pisztoly lógott: „Fasiszta svábok, a népi demokrácia hazaenged titeket.”

„Én már úgy vettem ezt a házat a hatvanas években, Délvidékről idetelepített székelyektől. A háború után annyi minden történt itt... Mit néz? Az üveges szekrényt? Az is a házhoz tartozott.”

Hajós mélyen megült a székben. „Az igazi hajós”, gondolta, „nem a tengerekre vágyakozik, nem a dalmát és a görög szigetek felé hajózik, az igazi hajósnak másféle vizei vannak.”

Mintha széles hátú hullámon utazna, és az vinné célja felé, úgy nézte az üveges szekrényt, nézte, bámulta, szuggerálta, a legnagyobb utazók izgatott vágyával; jobb keze az asztalról lelógó terítőszélen nyugodott, s mint örök vakságra ítélt, tapintásával látva simogatta Maria Spaltenberger monogramját.

„A nagyapám borospohara... amikor leült munka után, abból itta a spricert.” Hajós a csodák döbbenetével kapott az utolsó szavak után: „Honnan ismerem ezt a szót? Ki adta a számba? Honnan tudjuk, amit nem is ismerünk?”

„Adj nekem... megvenném azt a poharat...”

„Nem lehet, a gyerekeim tudta nélkül nem tehetem. Itt mindent ők örökölnek.”

„Fájásaim vannak, Stefán!” – jajdult fel Maria, amikor kiértek a Lengyelből hazafelé vezető útra.

„Még egy kicsit, csak egy kicsit tarts ki, nemsokára hazaérünk”, nyúlt Stefán felesége hóna alá, hogy segítse. „Bírom még, a fájások azért vannak, mert nemsokára megérkezik.”

Amikor a menet útelágazáshoz ért, csoportokban váltak le az emberek, mindenki ment a saját faluja felé. Stefán szekér zörgését hallotta hátulról. Fekete-piros, színes ruhában egy asszony, fehér posztónadrágban egy férfi ült a bakon, mögöttük batyuba kötött holmi a szekérderekban, ahonnan két-három gyerekfej bukkant elő. Stefán előbb visszalökte a gondolatot, de aztán mégis rászánta magát:

„Jóemberek, mindenórás a feleségem, elvinnék hazáig?”

Az asszony lenézett Mariára, de a férje megfeszítette a derekát, s az ostorral odacsapott a lovakra, mire azok megugrottak, s máris odébb zörögtek a kerekék.

A második szekér fölvette Mariát. Stefán a kocsi mellett haladt, a lócsbe kapaszkodott, s ahogyan a lovak diktálták a tempót, lépett hosszúkat és gyorsakat.

Észre sem vette a fölfordulást a faluban, arra sem gondolt, kik ezek az idegenek, „csak minél hamarabb haza, hogy Maria biztonságban legyen”.

A kapuban ugyanolyan öltözetű férfi állt elé, mint aki fölvette őket: ez is fehér posztónadrágot viselt és fekete felsőrészt. Útját állta Stefánnak.

„Ezt a házat nekünk utalták ki.”

„De hiszen az enyém, az apám építette.”

„Minket meg elüldöztek. Itt a hatósági papír a végzésről.”

„Engem nem érdekel a papír. Ez a mi otthonunk.”

„Már nem. Így döntött a felsőbbség.”

Felsőbbség, miféle felsőbbiségről beszél, amely dönthetne az ember soráról? – nézte Stefán a székely parasztembert, aki mögött beljebb, a gangon ott tolódott az asszony és a gyerekek. „Egyetlen felsőség van, az Isten. De őt valaki itt eltakarta.”

Felesége két kezével megtámasztotta a derekát, hogy bírja.

„Mindenórás, láthatja, mindenórás, legalább az istállóba engedjen be!”

A férfi hátranézett az asszonyra, az meg kissé félénken bólintott.

„Maguknak se könnyebb, mint nekünk. Menjenek.”

Maria ott szült meg, az istállóban, barmok között. Stefán vizet hozott a kút-ról, lemosta a gyermek testét, aztán belépett a konyhába:

„Adjon valamit, amibe bepólyálhatom a fiam!”

Az asszony zavartan körbenézett, kezét végigsimította a kötényén, mintha ettől könnyebb lenne, aztán beszaladt a szobába, s mivel nem tudta, mitévő legyen, lerántotta a vastag szövésű, fehér asztalterítőt, és Stefán kezébe nyomta.

Estefelé az istálló tetején megrepedt az egyik cserép, lehullott a darabja, s a nyíláson át belátszott az ég.

„Apám”, nyögte Hajós, mint amikor a szél megropogtatja az árboc rúdját. „Hát idáig kellett hajóznom...” Visszahelyezte a poharat az asztalra.

„Már megy? Hiszen maradhatna még... az istállót nem is mutattam.”

Stefan Raile

Évek pora

Félúton a barnára festett padhoz, amely srégen állt a vékony ormú, megviselt ház árnyékában, egy apró, sovány, nagyon idős néni lépett ki az alacsony bejáraton, lassan húzva be az ajtót maga mögött, hogy bal kezével a sarokkőre támaszkodva, erősen hajlott háttal csoszogjon át a púpos aszfalton – majd nehézkesen leült. Éppen azon voltam, hogy visszafordulok a kanálison átívelő rozoga fahíd előtt, mégis továbbmentem egy darabon, lépteim a néni felé véve, aki, éppen amikor irányt akartam volna változtatni, felém emelte remegő fejét, hogy belenézhettem nap égette, ráncokkal borított arcába. Bár ismerősnek tűntek vonásai, csak röviden odabólintottam, és magyarul, a falu nyelvén köszöntöttem, mielőtt jobbra fordultam volna.

– Jó napot – felelt azzal a majdnem elfeledett német tájszólással, amit a nagyanyám még odakinn, a folyó menti városban sem hagyott el.

Amikor meglepetten visszafordultam, észrevettem, hogy fonnyadt ajkai szinte mozdulatlan nyílnak mosolyra, szürke, vizenyős szeme pedig csillogni kezd.

– Ha vón egy kis ideje – folytatta érdes, kissé töredezett hangján az egykori udvariasnak számító beszéddel –, ha egy magamfajta vénasszony nem ijeszti el, ülne mán le mellém egy kis időre.

Amíg vonakodva álltam mellette, ő máris kissé oldalra húzódott, helyet csinálva nekem a padon. Elnéztem, hogy mezítláb viseli a pacskert, hogy bő, sötét szoknyája majdnem bokáig ér, és hogy a fekete fejkendő nemcsak a haját, hanem arcának egy részét is elfedi.

Fehér, rövid ujjú blúzából a keményítő friss illata áradt, amikor leültem mellé.

– Tulajdonképpen – mondta egy kis idő után, miközben igyekezett az iskolai németet beszélni, mintha attól félne, hogy különben nem érteném meg – jogom van a keresztneveden szólítani téged, hiszen ismerlek, amióta csak megláttad a napvilágot.

Vonásai újból ismerősnek tűntek, ahogy várakozón végigtekintettem rajta, de bármennyire is igyekeztem, nem jöttem rá, ki lehet.

– Te – folytatta halkabban – néhány nappal azután születél, hogy a Michaelt a világra hoztam, ott, abban a kénsárga házban, csak amíg a családod lakott benne, még hárszöldre volt festve. Napjában többször is átjártam hozzátok, kivettelek a bölcsőből, apád készítette még neked, és a mellyemre vettelek, mert az édesanyád majd egy hét után elapadt. Nekem meg bőven volt tejem, elegendő nemcsak az én Michael fiamnak, még te is teleszívhattad magad. Na, most már tudod – kérdezte és az erős fényben kissé hunyorogva nézett fel rám –, ki vagyok?

– Akkor maga – feleltem –, maga akkor a Dobler néni.

– Úgy van – helyeselt örvendezve. – Úgyhogy nem kell ilyen apai jóindulattal diskurálnod velem, mint egy kivagyfi idegennek. Rendbe' van?

– Rendben van.

Kék erekkel sűrűn átfutott, dologtól bütykös kezeivel babrált valamit az ölében, mint aki rózsafüzért morzsolgat ujjai közt. Biztosan csodálkozom, folytatta szünet nélkül, hogy honnan tudta, ki lehetek. Nem kell félnem, ő bizony

nem képes többre, mint megenni a kenyérhaj ráeső részét, nem úgy, mint ahogy régebben némelyik öregasszonyról a hír járta. Még így is, hogy az ember leginkább csak benn üldögél a házban a tévé előtt, széleseben érkeznek a hírek hozzá: hogy ki kit látogat meg, vagy hogy a Lenhart vendéglőjében kivették az egyik tisztaszobát. Már az is fülébe jutott, hogy mit dolgozom, és hát feletébb kíváncsi lenne, hogy még mennyire pontosan emlékszem arra, milyen is volt a falu egykoron. Ha beleegyezem, tenne velem egy próbát.

Mondtam neki, hogy nincs kifogásom ellene.

– Mesélj arról – kérte –, hogy mi minden különleges volt a mi utcánkban annak idején.

– Két bolt is volt itt – kezdtem – egymástól egyenlő távolságra a következő utcasaroknál. A felső Arminé volt, egy zsidóé, aki úgy értette a dolgát, mint senki más, mivel körültekintő, melegszívű és nagyon megbízható volt. Az alsó egy alacsony növésű, kövérkés, jobbára szétszórt magyar emberhez tartozott, akinél csak ritkán lehetett mindent egyszerre megkapni, amire az embernek épp szüksége volt. A hozzá vezető út felénél gyakran patkolt lovakat a kovács, a vele szemben lévő hosszú melléképületben szövőgépek surrogáltak, harminc lépéssel fölfelé Oswald, a hentes állt nyáron is hús, csempézett boltjában a magas, súlyos mézszárszék mögött. Jó pár házzal arrébb a nagydaráb púpos suszter, Morath húzta kaptafájára a szandálokat, csizmákat és cipőket, majdhogynem az utca végén pedig egy hátsó udvarban adták ki a szódát, meg sok késélező, üstfoltozó, ronggyűjtő és kefekészítő kínálta portékáját hangos, mindig ugyanúgy ismétlődő kurjantásokkal.

– Nem rossz – állapította meg Julia Dobler néni. – Ahhoz képest, hogy

már ilyen rég nem jártál itthon, kész csoda. Emlékszel más népekre is?

– Ha behunyom a szemem, sokakat látok magam előtt: az öreg Klockot, a bal felőli szomszédunkat, aki minden hétköznap befogta lovait a kocsija elé, hogy a déli Hotter felé menjen távol eső földjeire. Aztán Edir Kreutzert, aki szüleivel tőlünk jobbra lakott egy kis házban, és gyakran játszott nálunk az árnyékos gangon, vagy vonult végig velem meg a többi gyerekkel a falun egész a közeli nyárfásig vagy a nádas mögötti tóig. Látom Josef Schmalzot, a kopasz, pocakos fonodatulajdonost, ahogy a legdolgosabb órákban is a kapuja mellett lévő tömött akác alatt pihen egy nyugágyon izzadva, amíg munkásainak a fojtogató levegőben kell kitartani a gépek mellett. Látom a vén, ősz Pipás Liszi nénit is, amint kikönyököl alacsony ablakán, és hosszú szárú pipáját szopogatva szódatalp-szemüvege mögül kémleli a világot, járjak bármikor náddal fedett, narancsszínűre festett háza előtt. Gyakran adott nekem némi aprót, ami rendszerint futotta valami édességre vagy fagyalutra.

– Emlékszel még a Michaelre is?

– Hogyne – feleltem –, még ha sosem lettünk a legjobb barátok. Még a faluban él?

– Nem – mondta a néni. – Nagyon messzi lakik innét.

Merthogy a sorsát bizony nagyban alakította az a három esemény, amelyek a mi világrajöttünk után megváltoztatták az egész falut. Az első ilyen esemény a háború volt, ahonnan Albert, a férje sosem tért vissza, a második az elvagonírozás Németországba, aminek a következményeit én magam jobban ismerem. A harmadik az ötvenhatos népfelkelés, ami ugyan mindenhol felcsillantotta a reményt és felszította a vágyakat, de csak míg

nem zúzták őket porrá a páncélosok. Michael akkoriban kezdte meg az egyetemet a fővárosban, és csatlakozott a fölkelőkhöz, mert ugyanazokat az elveket vallotta, mint ők. Meg nem lehet mondani, hogy egy épp kínáló alkalmat kihasználva szökött át a rosszul őrzött határon, amikor a vereség már bizonyos volt, vagy már csak a szigorú büntetések elől menekült egészen a messzi Kék Hegyekig, ahol ma is lakik.

– És ott – kezdtem neki a kérdésnek, miközben arra gondoltam, hogy annak idején Norberttel, Wolffal és Manfréddal mi az eukaliptuszerdők földjére akartunk kivándorolni mindenáron – megtalálta a boldogságot?

– Boldogság – felelte a néni, és tekintete a rozzant, keskeny hídra tévedt, amely alacsonyan vezetett át a kanális felett –, talán túl nagy szó az. Már annak is örülnék, ha fele annyira jól menne a sora, mint ahogy a leveleiben írni szokta. De nem tudhatom, hogy higgyek-e a látszatnak, mert Michael már a kezdet kezdetén sem panaszkodott soha. Pedig lehet, hogy nem volt egyszerűbb dolga, mint az őseinknek, amikor Mária Terézia hívására a török dombok pusztaságában falvakat alapítottak, sok fáradsággal művelve meg a parlagon hagyott földeket, szépen betelepítve őket szőlővel, igyekezve kézműves munkával, kereskedéssel megkeresni a napi betétőt. Eleinte biztosan kevés bizalommal viseltettek iránta a helybeliek. Favágóként, pásztorként és kőfejtőként dolgozott, amíg meg nem ismerte Susant, és meg nem vettek egy elhanyagolt birtokot, hogy tehéntartásba kezdjen, ami ma is leköti minden erejét, és nem enged időt másra.

– Akkor nem is jár gyakran haza látogatóba?

– Még soha azóta – felelte a néni.

Először nem lehetett, és most, amikor már nincs veszély, mindig csak hitegeti és vigasztalja, hogy a gazdaságot nem lehet odahagyni.

– De írni csak gyakran ír?

Havonta egyszer-kétszer telefonál, hangzott a válasz. Olyan szép hallani a hangját, de mégis szívesebben olvasná az ember, amit írt. Ha elfárad, vagy utána akar gondolni valaminek, csak hátradől a széken, behunyja a szemét és meglepődik, mi minden eszébe nem jut. Mindig benne van a por is.

– A por? – kérdeztem vissza.

– Amit régen a lovas kocsik úgy felkavartak a szétjárt utakon, hogy mindent, de mindent belepott egy időre. Nem emlékszel?

– Dehogynem.

– Gyűlöltem, mert belement a számba, az orromba, a fülembé, és az izzadsággal keveredve égette az ember száját. Mindig úgy tűnt előttem, hogy napok, hetek, hónapok vesznek oda benne, míg nem Michael küldött egy képet. Ő volt rajta, lóháton, előtte jól látható porfelhők gyülekeztek.

Akkor egy csapásra megragadt benne a gondolat, hogy közte és Michael közt a több ezer kilométeres távolság ellenére váratlanul akad egy közös dolog, ami, ha Michael is hasonlóképp érez majd, hazavezeti a fiát a faluba. Talán csak ez az egy kívánság tartja még életben, hogy még egyszer láthassa őt.

– Azt hiszem – tette hozzá Dobler néni kissé halkabban –, nemsokára valóra válik a remény.

– Hogyhogy?

– Michael a legutóbbi levelében utánakérdezett, hogy a port még mindig hordja-e a szél a falun át. – Mit gondolsz – nézett fel rám hunyorogva, mint az imént –, jól értem a kérdését?

– Igen – mondtam. – El fog jönni. Bizonyosan.

Gondolkodási idő

Ahol véget ér az erdő, már látni a templomtornyot, és érzem, ahogy gyorsabban kezd verni a szívem. A földút, állapítom meg, még mindig egyenest a faluba vezet. A községházánál jobbra fordulok. Itt a posta, ott a gyógyszertár, szemben lakott az első tanárom. Valami hajt belülről, hogy megkeressem a házat. Az autó lépésben halad, tekintetem végigrepül az épületek homlokzatán. A következő sarkon felismerem a házat, ahol Armin bácsi boltja volt. Csak futólag veszem észre, hogy az egykor a nehéz kocsikerekek által árkokossá nyútt poros út már aszfaltozva van. Izgalmam növekszik, egészen ujjbegyemig bizserreg. Amint felfedezem a házat, fékezek. Már nem hárszöld, hanem kénsárgára van festve. Minden más változatlanul tűnik: az ablakok, a tetőcserepek, a kémények. Még a kapu is, ami minden nehéz kovácsoltvas díszítésével együtt állta az idő fogát. Hatvan év. Istenem, már ilyen rég volt!

Arcom égeti a nap, amikor kiszállok. Az utca másik oldalán egy padra leszek figyelmes, ráesik a ház árnyéka, ami előtt áll. Gondolkodás nélkül arra veszem az irányt, és csak a cél előtt torpanok meg, mert eszembe jut, hogy már itt is zavarhatja a lakókat, ha a tulajdonukat más bitorolja. Mégis leülök, és látom magam előtt az egykori sárga házat, azon az augusztus reggelen, amikor Edit a reggeli után mellettem ült a földön. Karunk össze-összeért, ha megemeltük kezünket, ő a balt, én a jobbot, hogy végignyaljunk a fagylaton. A tiszteket, akik az utcán lefelé bementek a házakba, csak akkor vettük észre, amikor már kőhajításnyira voltak tőlünk. Ami ezután történt, képekké foszlik, amelyek gyors egymásutánban váltják egymást: a magyar rendőr, aki pakolni kényszerített minket, anyám fülbevalóit zsebre vágta és elvette új iskolatászkám, a nagy görögdinnye, amelyet, hogy hűljön, még én eresztettem a kútba, a teherautó, amire felrakodtuk batyuinkat, Edit zavart arca a függöny mögött, ami ugyanúgy eltűnt az induláskor körbe felszálló porban, mint minden más.

A nő, aki a jobb oldalon található melléképületből jöhetett ki, lassan közeledik felém. Néhány pillanatig azt hiszem, Edit az, de aztán rádöbbenek, hogy a sötét ruhákba öltözött ismeretlen lényegesen idősebb lehet nála.

Mivel úgy beszél, ahogy a nagymama beszélt haláláig, gond nélkül megértem, amit mond. Bocsássak meg a zavarásért, kérlel, de az a benyomása, hogy tetszik nekem az a ház. Ha nem téved, akkor talán jó, ha tudom, hogy a ház eladó, mert magyar tulajdonosa már régen meghalt, és a felesége nemrég a lányához költözött. Neki pedig nem kerül semmibe, ha segítségemre van, és ezzel szívességet tesz a volt szomszédasszonyának is.

Amíg tájszólását hallgatom, amely egyre meghittebbé válik számomra, kedvem támad felfedni kilétem, az öregasszony neve után kérdezni, hogy hogyan került ebbe a házba, amely egykoron Edit szüleié volt. De elnyomom ezt a vágyamat. Talán, mert nem vagyok elég biztos az érzéseimben? Kíváncsiságom ellenben olyan erős, hogy potenciális vásárlónak adom ki magam, csak hogy megtekinthessem a házat.

Az udvaron, ahová bizonytalanul lépek, egy pillantással rögzítem, mi minden megváltozott: a hatalmas eperfát, ami a selyemhernyóimnak szolgáltatva a levéleledelt és nyárra cukorédes, éjfekete bogyókat érlelt, kivágták. A kukorica-csűr, a tehénkarám és az istálló ugyanúgy le lettek bontva, mint az annak idején még náddal fedett hátsó szin, a présház, a boroskamra, a nyári konyha a szerzsámos sufnival. Ott, ahol az épület állt, egy elöl nyitott fészker van, amelyben tűzifát és különféle szerzsámokat tárolnak. A szemem lehunyása nélkül sikerül felidézniem az egykori állapotot: újra a meredek falépcsőn ülök, ami a földet és a nyári konyhát köti össze. Hófehérke macskánkat simogatom, aki dorombolva bújjik hozzám, és közben figyelem, miként tol anyám két lapot a sütőbe és pucolja ómama szorgosan a levesnek való zöldséget, hallom a szomszédos műhelyben apámat, amint hol fűrészel, hol kalapál valamit. Ha a sütő melege elhajt a kúthoz, ami, vizében a dinnyével, ott állt, ahol most rózsabokrok nőnek, Betyár trappol lihegve hozzám, mert ugyanolyan szomjas, mint én.

Emlékeim benépesülnek, miközben az idős asszony mindenhová bevezet. A legszembetűnőbb, hogy a tornác, ahol megzavart minket a tiszt, üvegburkolatot kapott, és hogy előtte a téli konyhában, ahol egykor a sparhelt állt, ami felett, ha havat pöckölgettem, merev ujjaimat melengettem, most egy elektromos sütő és egy krómozott csappal ellátott mosogató van. Bár a szoba üres, látom a négyszögletű asztalt, amin, ha kihagyott az áram, egy petróleumlámpa égett. A többi szobában, ahol a megsárgult tapéta felpúposodott, a legtöbb ajtó végig lehorzsolva és az ablakkeretekről pattogzik a lakk; rájövök, hogy a magyar lakók, akik mindent megkaptak, amit hátra kellett hagynunk, talán megtettek mindent, ami szükséges volt. Talán többet kellett volna. Ennek ellenére az épületet viszonylag kevés ráfordítással lakhatóvá lehetne tenni. Még csak a tetőt sem kéne újrafedni, és a külső meszelés is még évekig kitarthat.

Csodálkozom magamon, hogy így elgondolkoztam. Éppen azt mérlegelem, hogy megveszek-e egy házat, ami az enyém lenne, ha annak idején nem jön az a pár tiszt? Másrészt úgy gondolom, hogy másoknak, akik maradhattak, sem alakult jobban a sora. Hiszen velük meg a községtől vásároltatták vissza azt, amit húsz évvel azelőtt a háború után vettek el tőlük.

Természetesen nem kell rögtön döntenem, hallom az öregasszony hangját, van gondolkodási időm. Gondoljak át szépen mindent nyugodtan. Biztosan tudom, hogy tucatszani lakóházat kínálnak megvételeire. Ez mellett nemcsak a fekvése szől – hiszen a falu legszebb utcájában van –, hanem a kedvező ár is: tizenötezer márka, semmiképp sem több, sőt, tán még kevesebb is. Én pedig semmiképp sem volnék ellenére, mint új szomszéd. És ha a többi némethez hasonlóan, akik már vettek maguknak itt házat, csak a nyarat szeretném itt tölteni, ő szívesen ügyelne rá, amíg Isten kegyelme engedi.

Megígérem neki, hogy értesítem, megindultan ülök be a kocsiba, és még látom a visszapillantó tükörben, ahogy a kapuban áll és néz utánam.

Még az élmények hatása alatt Lenharts vendéglőjének parkolójába hajtok, amit, bár most másképp hívják, titokban így fogok nevezni. A fogadósné, egy vonzó, középkorú nő, akit egy magyar ember vett el, egész jól beszéli a német nyelvet, még ha az első telepesek csak kései leszármazottja is.

A legjobb szobát kapom, mondja, és rögtön ehetek is. Csibepaprikás van galuskával. A kadarkát, ami saját szőlőből készült házibor, a szokásosnál kissé gyorsabban iszom. Mielőtt kiüríteném a harmadik poharat, egy új vendég lép be az ajtón. A férfi, akit úgy hetvennek saccolok, futólag az asztalhoz tekint, ahol három magyar férfi beszélget egymással. Aztán felém közelít, és németül kérdezi, hogy helyet foglalhat-e nálam.

Jelzem, hogy nincs ellene kifogásom.

Azt beszélük, hogy házat akarok venni, kezdi. Hogy már tud róla, nem lep meg különösebben. Itt nem sok minden történik, és minden apróság szélsébséggel terjed. Már régebben is így volt. Ugyanis a gyerekkorát és az ifjúságát is a faluban töltötte. Tizenhét évesen az SS-hez sorozták, röviddel a keserű vég előtt néhány társával még sikerült megszöknie és Németországba jutnia.

Ha helyesen ítélem meg beszédének sajátosságait, azt hiszem, Stuttgart térségéből érkezik. Mérlegelem, hogy ezt és nevét megkérdezzem-e tőle, mégis vonakodom, mert akkor fel kéne tárnom saját kilétemet is, anélkül hogy biztos lennék benne, hogy valóban ezt szeretném. Mielőtt elhatározom magam, a férfi folytatja.

– Kezdetben úgy éreztem, hogy becsaptak az otthoniakhoz képest, akiknek megmaradt birtoka, gazdasága – meséli. – De alig két év elmúltával, amikor az elsőkét számúzták a mi vidékünkéről, már egyértelműen előnyösebbnek láttam a helyzetem. A legrosszabbul azok jártak, akiket utoljára toloncoltak ki kelet felé. Ha ott maradtak, tényleg utolsóként végezték. Most pedig minden az őket ért összes veszteségért olyan összegekkel tömik be a szájuk, ami a nyugaton szétesztott pénzekhez képest szinte száználmasnak tűnik. Másrészt, aki végig a vörösöknek nyalt, talán nem is érdemel mást.” – Ha eddig nem, akkor mostanra teljesen biztos vagyok benne, hogy nem árulok el semmit arról, hogy én is a faluból származom, és hogy bizony nem hagytam el a megfelelő időben Szászországot, mert a folyó melletti városban, Norbert, Wolf és Manfred személyében új barátokra leltem, ami gyógyító pótlékként szolgált a messzi falu helyett.

A férfi, aki időközben hozzám hasonlóan kadarkát iszik, nem is igazán vár arra, hogy mondjak valamit. – Tulajdonképpen – folytatja – a legnagyobb vesztesek, akiket nem telepítettek ki. Jómagam mindenestre úgy érzem, hogy náluk jobban jártam. A ház, amit öt éve vettem, eléggé elüt a többitől. Van benne fürdő, tusoló, vendég-WC és szauna. Mindehhez még egy nagy birtok. A fele szőlő, magam fejtem a saját Schillerem. Mégis az egész egy tizedébe került annak, amit a Neckar mentén kellett volna leperkálnom érte. A nyugalom grátisz jár hozzám, és a levegő olyan tiszta, amelyet ezen a gyötrelmes bolygón már alig találni. Csak a nyár olyan, amilyen, úgyhogy a delet árnyékban kell tölteni.

Kiissza poharát, és látom a szemén, ahogyan hatni kezd az alkohol. – De ez az egyetlen, amit meg kell gondolni – teszi hozzá nehezen forgó nyelvvel. – Ezért nem vonakodnék, ha tényleg fontolóra kéne venni, hogy állandó lakos legyek. Hidd el, földi, egy olyan nyugdíjból, amivel az Alpokban és az Ostseen nem nagyon ugrálhat az ember, itt úgy élsz, mint Jani a hegyen.

Amíg hallgatom, váltakoznak bennem az érzések, és nem tudom, melyik rezdülés a legerősebb.

Mielőtt a férfi fizet, nehézkesen feláll és bizonytalan léptekkel megindul, felajánlja, hogy látogassam meg.

Nem fogadom el, de nem is utasítom vissza.

A szobában, ahol már kezd sötétedni, elnyúlok az ágyon és lehunyom a szemem, anélkül hogy el tudnék aludni. Felülök és vizet spriccelek egy pohárba a szódásüvegből, ami az éjjeliszekrényen áll. Amint ittam, az ablakhoz lépek, mert halk csobogást vélek hallani odakint. Az udvaron, néhány asztallal körülvéve, amelyeknél senki sem ül, felfedezek egy magas szökőkutat, ami több lámpa fényében sárgásan csillámlik. A látvány megnyugtat. Nem kell, gondolom magamban, már most biztosan tudnom, hogy felkeresem-e az úri házban lakó férfit, nem kell tudnom a választ, amellyel az idős asszonynak tartozom. Van még idő átgondolni mindent.

Vágó Marianna fordításai

BÓLYI PINCESOR (KOVÁCS ATTILA FELVÉTELE)

Engelbert Rittinger

Ma egy olyan úr lennék...

Igen, ma már bizonyosan egy olyasfajta úr lennék, aki *von*-nal írma a nevét, ha annak idején megfogadtam volna jóindulatú tanárom tanácsát. Hagynom kellett volna magam elmagyarosítani, és ezt Oláh professzor úr még el is intézte volna nekem. Azonban ki hitte volna ezt akkor, a lódenkabátos időkben, mikor az időjárásért a meteorológusokat tettük felelőssé, és miattuk fáj, ha nem minden nap a keleti szél fúj, az új világ kötelező ígéretével, szóval ki hitte volna akkor, hogy megéljük azt az időt is, amikor a gyönyörű Westerwald felől hideg szél fog fújni? És hogy kétféle köpönyegre is szükségünk lesz? Egyetlen ember sem hitt valójában ebben a lehetőségben, magam is csak legbelül, kizárólag saját használatra gondoltam sápadtan és elmosódottan minderre, és éppen ezért maradtam öröklött és egyszerű nevemnél, s most már mindenhez túl késő...

Hogy az egészet érthetővé tegyem, messze vissza kell nyúlnom, egészen a Bibliáig. Na, éppen Palesztinához semmi közöm nincs, viszont a wartburgi Bibliához igen, már csak a példa végett is. Abban írják valahol, hogy az elsőből utolsók, az utolsóból elsők lesznek. Utolsóinak lenni – na, ebben hatalmas gyakorlatom és tapasztalatom van, de egyszer minden erőfeszitésem és akaratom ellenére első lettem, mégpedig elég hosszasan, két egész éven keresztül. Mindez úgy történt, hogy öt évvel az érettségi után sokkal érettebben, rengeteg tapasztalattal és többszörös rostálással a hátam mögött, a katonaságnak köszönhetően kéthavi késéssel el akartam kezdeni az egyetemem. Voltaképp csupán egy hét lett volna, azonban Feri bácsi, a felelős azt mondta, hogy harminchat hónapos katonai szolgálat után megérdelek még egy hét pihenőt, amiből aztán két hónap lett.

Ekkor kellett rajtam a bibliai mondásnak beteljesednie. Talán az akkori fiatalság általános szerénysége volt az, minek következtében az elsőként megjelent mindig az utolsó helyet foglalta el, és így tovább az első helyig, ami az utolsóinak jutott, s ahogy ezt már fentebb említettem, ez én voltam.

Így lettem tehát „csoportelső”, ami az ülőhelyeket illette, s ennek mind az előnyei, mind a hátrányai megvoltak. Hogy mi tartozott az egyikhez, és mi a másikhoz, azt sajnos előre nem lehetett tudni, éppen ebben rejtőzött az ülőhely rizikója. Számomra előnyt jelentett, hogy az igencsak jól képzett és hozzáértő professzor minden szavát érthettem, s ezzel a többiekkel szembeni hátrányomat csökkenthettem.

Amit akkoriban hátránynak találtam, s ami most előnyös is lehetne, az a közösségi üggyé emelkedett magánbeszélgetésünk volt, egy hetente ismétlődő párbeszéd Oláh professzor és köztem. A többiek halotti csöndben figyeltek, vagy közben saját dolgaikkal foglalkoztak, annak függvényében, hogy készen voltak-e az aktuális házi feladattal vagy sem. Számukra az én ülőhelyem időbeli nyereséget jelentett, s más viszonylatokban is hatalmas előnyt.

Beszélgetéseink egy bizonyos idő után tipikussá és megszokottá váltak, viszont semmi esetre sem unalmassá. A professzor úr a következő kérdéssel nyi-

totta a beszélgetést: „Na, Wastl, mikor magyarosíttatja a nevét?” – „Szóba sem jöhet, professzor úr, egyszerűen eszembe sem jut.” – „És miért nem?” – „Mit szólna hozzá az apám? Nyilvánvalóan sértő lenne ez számára.” – „Nem feltétlenül, idővel csak hozzászokna.” – „De professzor úr, ez az én esetemben elég vicces lenne, mert hogy hangzik az például, hogy Wastl Lendkerei vagy Wastl Lengvári? Teljesen lehetetlenül cseng, úgy néz ki, mint egy kés markolat és penge nélkül, nemde?” – „Igen, talán – egyezett bele ő is –, de a majdani gyerekek...” – „Ha Önnek az apja neve nem elég jó, akkor magyarosítsa nyugodtan a nevét, de én nem teszem.” – „Kár, mert végül is Magyarországon élünk, s én ezt magának teljesen ingyen elintézném.” – „Professzor úr, köszönöm a gondoskodását, de ez nem pénzkérdés. Másrészt ismerek olyan személyiségeket a magyar történelemben, akik idegen hangzású nevük ellenére is jó hazafiak voltak, és olyanokat is, akiket magyar hangzású nevük ellenére manapság hazáulóként tartanak számon.”

Így és hasonlóan teltek a mindenkori első percek, miközben az erre vonatkozó nézeteinket egymásnak eresztettük. Egyébként ebből semmilyen hátrányos következmények sem származtak, nem vettem rossz néven a dolgot, és ő kifejezetten jól viselt engem, voltaképp kedvelt, mindig a keresztnevemen szólított, és minduntalan biztosított jóindulatáról. És mégis, fél év múlva a fém lett a tét.

Egy esős nap történt, ami vagy az ahhoz hasonlók amúgy is idegessé tettek. S miután a professzor úr ismét kijátszotta a magyar kártyát, elegem lett, elszakadt a türelmem hosszú fonala. Eltökélten és majdnem durván vágtam vissza neki: „Ó, professzor úr, hagyjuk már ezt a felesleges szócséplést a magyarosításról. Egyébként meg olyan magyar, mint a professzor úr, bármikor vagyok!”

Krétafehérre sápadt a meglepetéstől és azt kérdezte: „Hogyhogy?”

Egy egyetemen már elvesztegettem egy félévet származásom miatt. De annak politikai okai voltak. Ez itt nem politika volt, csupán hamis hazafiság egy kis nacionalizmussal fűszerezve, s ami mellett a nevemen kívül semmit sem veszíthettem, és persze éppúgy rendelkeztem a saját fűszereimmel. Ezért válaszoltam egészen meggondolatlanul és élesen: „Már megengedje, professzor úr, de egy Oláh sohasem volt Magyar, vagy nem?” Másodpercekig halotti csend uralta a termet, majd egyértelmű vihogás tört ki. A családnevek jelentéséről és származásáról már mindannyiunknak volt sejtésünk. A professzor úr könnyen megállapíthatta, hogy a kárörvendő nevetés ezúttal az ő számlájára történt. Végeredményben egy rendes ember volt, aki az eredményt a következő szavakkal könyvelte el: „Rendben, akkor lássunk munkához!”

Semmilyen következményei nem voltak az esetnek. Később úgymond barátok lettünk, és eljött az az idő, amikor a hajdani viselkedésemről értékelően nyilatkozott. A magyarosításom problémája egyszer s mindenkorra lezáródott. És most, hogy az évtizedek óta Tollseprűnek hívott professzor úr örökre eltávozott közülünk, és már odaát olvassa és javítgatja visszaemlékezéseim helyesírási hibáit, ma már mindenképpen késő. Eredetileg szintén jogász volt, s ígéretéhez híven bizonyosan ingyen elintézte volna nekem a dolgot, de hol találok manapság egy olyan ügyvédet, aki ezt így megteszi, amikor erre a célra már semmi pénzem sincs?

S hogyan lehettem volna ezáltal egy *von*-nal ellátott úr? Egészen egyszerűen. És ehhez egy igazi *von*, talán még az *Edler von* nemesi megkülönböztetés is járult volna, egy férfi szép dupla névvel, mint például Ajtósi-Dürer, vagy mint napjaink férjjeinek egyike. Ha annak idején megfogadtam volna professzorom tanácsát, ma Lendkerek-Schwungradnak hívhatnának, vagy akár Lengvárinak, mert ha a Schwungradban ismeretlen okokból talán egy kis szláv beütés is található, tehát Schwungrad, akkor már tényleg az ősök nyomán vagyunk, és a *vári* a helyes! És vajon ki figyelt volna arra az ötvenes években, hogy most „i” vagy „y”, amikor minden fontosabb volt, mint a hivatalnokok földrajzi ismerete? Ma tehát lehetnék egy Lengváry-Schwungrad, és ez mindenképpen egy nemesi utójel, amit feltehetőleg kutyabőrre írtak, s ráadásul még egészen dallamos és kellemes a csengése, majdnem nemesi, mondhatná az ember. Mert a német nyelvű nyugaton hajdani honfitársaink nagy előszeretettel használták a *von*-t, akár megalapozottan, akár nem – többnyire nem. A legtöbb esetben még csak „i” vagy „y” sem volt a nevek végén – mint a szlávoknál az „itsch” és a „witsch” –, aminek a németben az „er” végződés felel meg. Bizonyosan hiúság és behízeltetés mindez, gondoltam. Elég vicces dolog, mikor egy német képeslapban M. von Meszaros úr hirdetését olvashatjuk. Ez minden további illusztráció nélkül annyira magyaros, hogy az eredetiséget szinte érezni lehet. Na igen, ne értse nek félre, nem vagyok naturalista, és nem a német írásmód utáni magyar kiejtésre gondolok, de a német kiejtés mellett is megérik itthoni érzékszerveim a hurka és a disznósajt illatát...

Remélhetőleg senkit sem bántottam meg ezzel, amit természetesen nem is akartam, s így sokkal könnyebb dolgom volt, mint a hajdani főnökömmel, az Európa-szerte ismert borásznak, Sándor Pettenkoffernak Rákosi Mátyással. A mindentudó az általa tervezett villányi citromültetvény ügyében érkezett látogatóba a szakmai okokból tiszteletbeli párttaggá választott elvtársához, és a pincében folytatott beszélgetés és kóstolás közben Rákosi személyes szakmai ismereteit is kifejtette a következő megjegyzéssel: „Jó szaga van ennek a bornak!” Az öreg Pettenkoffer szinte teljesen süket volt, azonban boros ügyekben még mindig kiváló volt a hallása, és nagyon kényes volt a helyes kifejezésekre. S minthogy csupán egyetlen régi köpönyege volt, nem engedhette meg magának, hogy a nemes szőlőnedű helytelen jellemzése így maradjon.

Gyors válasza rövid volt és meggyőző: „Vezérem, tudnia kell, hogy a szarnak van szaga, a villányi bornak pedig jó illata.” Rákosi értékelte a szakmai tudást, s ezért az alkalmi tanárt jutalomként áthelyezte egy olyan helyre, ahol sokoldalú képességeit még inkább kamatoztatni tudta. Igen, hajdanán ilyen idők jártak és ilyen viszonyok. A legkönnyebb azoknak volt, akik egyáltalán nem tudták magyarosítani a nevüket, még akkor sem, ha akarták volna, hiszen olyan nevek, mint Bósz vagy Nesz olyan mértékben magyarnak tűnnek, hogy az ősök kétségkívül feltehetőleg magával Árpád fejedelemmel érkeztek útlevelel és iránytű nélkül át a Vereckei-szoroson, és a magyar történelem sodrában egy vargabetűvel később Londonba kerültek a lord-major szolgálatába, mint ahogyan azt a magyar irodalom arany nyelvű költőjének, Arany Jánosnak a művében olvashatjuk: „Felköttem a lord-majort, ha bosszant bármi nesz.” Kinek van szüksége több bizonyítékra? És itt nemcsak Anglia királya lett bósz, hanem ezzel a névvel odahaza az ember akár *vitéz* is lehetett, ha volt elég bá-

torsága hozzá. Ahogy az események bebizonyították, egyik sem volt egészen veszélytelen.

Azok is jól jártak, akik olyan rövid neveket örökölték, mint a Lang vagy a Huber, egyszerűen Lánagnak vagy Húbérnek írták, és ezzel a kis meghosszabbítással hosszú időre látszólag magyarrá váltak. Azért látszólag, mert ez a kisajátítás ellen nem volt elegendő, ahogy az igazi magyarosított nevek sem mentek át a származást ellenőrző vizsgán, azonban ezekkel a nevekkal az ember akár akadémikus is lehetett vagy lehet, csupán a hozzá tartozó fejre van mellékesen szüksége, másra nem.

És ha az embernek amúgy sincs semmije az őstől örökölt nevéen kívül, akkor az ember az marad, ami éppen volt. Így maradtam és maradok hát Wastl Schwungrad, talán egyre kevesebb svunggal, de még mindig tartással. Nem szlávul értem a *gradot*, hanem németül: a tartás fokaként.

(1992)

Vincze Ferenc fordítása

Koloman Brenner Örökké velünk

(In memoriam Engelbert Rittinger)

Okos szemeit
lecsukva pihen
úgy, mint még
életében soha.

A fejét lehajtva
torkát köszörülte
és gyengéden érdes hangja
egy izzó mondatot suttogott,
melyen elmélkedhetünk

Te itt maradsz
örökké velünk

Czövek Andrea fordítása

Sopron

Szeretett város az ókor
 illatát lehelő barokk
 cirádás mint főnix a hamuból
 új életre keltél holtta merevítő
 évek sora után újra élet-
 jeleket adsz de mozdulataiddal
 akként vonzod a pillantásokat
 mint a kurvák teszik

Gyűlölt város te ahol a beton-
 tömbök közt élni nem lehet s ahol
 a pázsit elaszik a nyár tűzében
 mint a remény a szívekben holott
 sistergő kolbász- és Marlboro-illat
 szálldos a Fő téren a Szentháromság-
 szobor körül botorkál valaki
 de fenyveserdőkben csönd honol

Szeretett város örökzöld-koszorús
 feltarthatatlan rohan az idő
 tova de a végtelen érintése
 nyakszirtünkön s az asszonyok akár
 a fagylalt édesek és ragadásak
 a heves nyárban s különös utóízt
 hagynak maguk után amitől később
 szégyenkezünk csak súlyos álmainkban

Gyűlölt város élő halottakkal akik
 mozdulatlanul csoszognak tova
 a macskaköveken Liszt és Haydn
 ütemeire mint marionett-
 bábuk lelógó fejjel nyakkendősen
 hamis prófétáktól elámítottan
 az életen át pedig a Fertő-
 tó habjain hattyúkat ringat

Kerék Imre fordítása

Sopron 2

A teheneket megfejik mégis és
 melegítőben vigyorg egy barna arc
 a mell göndör szőrei közt
 napfény csillog láncba verve
 pedig a szolárium rég elcsalta
 kuncsaftjait bár a bódék előtt
 a strandon a pirosra sült sörhas nem ezt
 hirdeti halálra tömik a hattyúkat
 jóakaró tökmagok akik aztán sosem
 látnak többet érdeklődés híján remélhetőleg
 mindjárt zöld a napi kipufogógáz adag
 az orrba a pórusokon át szívódik
 fel ízlésük kolosszális üvegei
 kótyavetyélik el az időt elütő és a fejet
 butító kellékeket egy szeplőszomorú
 klarinét küzdi magát a főtéren át
 turistahúsos galambokat zavar valaki fel

DE EZ MIND ELMŰLIK

mint a sok dugó a határon hisz Európa felé
 masírozunk városunkkal az élen de a fitness-centerben
 mindenki egyenlő a borotvált fejekről nem tudni
 hogy az apa Schmidt volt egykor vagy magyar ember
 Erdélyből származó minden egy ahogy a sörfajták
 is langyosak mind nyári ricsaj a játék utáni
 jó kis farce kedvéért még elkurjantják
 a német neveket a nyakkendők egyre hanyagabb
 lógnak és a kitűrt ingek édes kis tokáknak
 nézhetők a sarki nonstop boltból
 felvirágoznak a szomjak eloltva mind
 mint a toronyban a lángok a vészjelzés után
 mely házaink csak beárnyékolja őrködés helyett

Vágó Marianna fordítása

Mind

Az üres szavak
mind elkoptak
a játéknak
vége már rég

csak te
és a fájdalom

ti
maradtok nekem

Vajda Károly fordítása

Vasárnap délután

Kikristályosodott bölcsességek ködösítik a levegőt
csak nem hagyni árulkodó jelet
vasárnap délután ikrák csöpögnek
csikorgó dal művészettől tajtékzó
kopár léptek utóvéd nincsen
két kéz ölemben csupán sajátom

Seregély Ágnes fordítása

Josef Michaelis

Agónia

A második világháború után fasisztának bélyegeztek,
azután világgá úztek bennünket...

Azután az itt maradók egyesületeit oszlatták fel,
azután a nevünket változtatták meg,
azután a házainkat vették el,
azután az iskoláinkat zárták be,
azután a papjainkat hallgattatták el,
azután a szokásainkat nem túrték tovább,
utána anyánk már nem énekelt többé bölcsődalt,
utána már nem beszéltünk egymás közt németül,
utána törni kezdtük az anyanyelvünket,
utána már nem tudtuk, kik vagyunk,
utána hagytuk elgyomosodni temetőinket,
utána...
végül feladtuk a hitünket...

MA MÁR VAN KISEBBSÉGI TÖRVÉNYÜNK

Most olcsó munkaerőt jelentünk a Nyugatnak,
most turistáknak büszkélkednek velünk,
most az ellentétek a többségi nemzeten belül éleződnek,
most újrakezdődik közöttünk a torzsalkodás,
most eltávoznak közülünk még németül beszélő nagyszüleink,
most elkorhadnak a családfáink,
most utolsó gyökereinket mi magunk tépjük ki,
most elkótyavetyéljük örökségünk féltve őrzött filléreit,
most eladjuk véletlenül még megmaradt nemzeti viseletünket,
most itt állunk anyaszült meztelenül,
most fordulnak meg őseink a sírjukban,
most véssük nevünket a saját fejfánkra,
most kapjuk meg az utolsó kenetet,
most...
most még azért lélegzünk,
most még azért szeretnék reménykedni valamiben ...

MA UTÓDAINK AZ ÓVODÁBAN EGY IDEGEN NYELVET TANULNAK ANYANYELVÜKKÉNT

Soll ich jetzt ungarisch fortsetzen?

Dacsi Margit fordítása

Ördögűzés

König Róbert fametszete

[Jerg Ratgeb festő emlékére (1480 körül–1526)]

A gonosz
 nem csak
 bitófákon lóg
 Közöttünk házal
 nap mint nap
 Követei
 hegyes szarvú szörnyecskek
 minden ajtón kopogtatnak
 Néha békésen
 püspökök áldást osztó keze
 mögé rejtőznek
 máskor megsebzett vadkan dühébe
 Az Ember
 ingatag
 Ha lelke megtörik
 tort ülnek
 a pokol démonai
 Kétkedőket
 kereszték árnyékában is
 az ördög kísért

KÖNIG RÓBERT RAJZA

Visszapillantás

Az éveket
megemésztette az idő
örökké korgó gyomra
Magamra maradok
lerágott emlékcsontokkal
A megálmodott
tovaballag
merengve bámulom
míg léptei ösvényét
elnyeli a látóhatár

A szerző fordításai

Száb asszony Baranyából

Unokájával
magyarul
beszél.
Németül
kutyájával,
macskájával,
fényképeivel,
imakönyvével,
halottaival,
magával.
Utolsóként
a zsákfaluban
nemsokára
Istennel?

Segítőkézség

Önsorsrontó
nemzet
vagyunk.

És vannak,
kik derekasan
segítenek nekünk ebben.

Seregély Ágnes fordításai

Költészet

Anyanyelvem
szavai
verskarámban:
az ideák préríjéről
lasszóval befogott
makrancos musztángok

Őszi elégia

A költemények fák
minden szó – egy levél
Némelyek még virulnak
mások rőten rozsdulnak
végül aztán
mindegyiket e

l
f
ú
j
j
a
a szél

Ódacserепek

Asszociáció

Alakod
virágesőben
vajúdo
cseresznyeфа

42 Celsius-fok

Pillantásod
olvadó viasza
pórusaimba
csorog,
tapintásod
gyapotja
omló kelmeként
megtöröl,
szőke
hajzuhatag
áraszt el
csendeselyemmel.
Úttalan utakon
verejtékgyöngyök
gurulnak
a fellélegző
parázsba –
Láz égeti
a nyári délutánt.

Tizenhét

Búzavirággal
koszorúzott
kőszénsötét
pupilláidban
a szűzi titkok
szentjánosbogarak
rajzanak

Szülőfalum

Orgona
nyár pora
ősi est
sírkereszt

Béla Bayer fordításai

Laura Kolbach

Csalóadás

Gyakran álmodtam régen a holdról,
Bámultam őt, és repülni vágytam,
Ma már tudom, látszat volt csupán,
Mi fogva tartott, csak a képet imádtam.

1994

A karácsony fája
Az életem álma
Bölcsesség szívemen
Csöndes gyötrelem

Seregély Ágnes fordításai

Angela Korb

Csendes éj

Pokol hatalma
örök csata
ördögi pata
az égbolt is belehasad!

★

A gyermeki ártatlanság
a felnőtté válás
sűrűjébe vész.
S ettől fogva
legyőzi kérkedve
az én gyermeki naivitását.
A metamorfózis
beteljesült!

Vajda Károly fordítása

Pécs

Ég felé törő
tornyoknak városa
Pécs
útba igazítanak
hol a Parnasszus
a püspök és költő Janus P.
felszentelt helye

Csúf óvárosa
szűk sikátoroknak
homlokzatok omló vakolatával
a cigarettabűz és sörpárlatok
híre szintúgy kétes
mint a lelketlen silók
a még ártatlan tájban

Törökfürdők régi
tisztes városa
hol Szent Ferenc temploma mellett
elnémult müezzinek kísértenek
régóta már a karcsú minaretben
rajtuk a múlt idők átka
és az enyhítő harangszóra várnak

Vágó Marianna fordítása

„CHRISTKINDLSPIEL” A PÉCSI BAZILIKÁBAN – PÉCS/FÜNFKIRCHEN
(AMBACH MÓNICA FELVÉTELE)

Angela Korb

Szegregáció

A minap hazafelé vonatozva egy hihetetlennek tűnő történetet hallottam. Velem átellenben három cigány ült a négyes üléseken. Furcsa beszélgetést folytattak egymással. Egy öreg boszorkáról volt szó, aki a falujukon kívül, a hetedik elhagyott szőlődombon lakik. Hogy egy sajátos nyelvet beszél, sok kemény hangzóval. Meg hogy a faluban nem élnek idősebb emberek, s ő már közel százéves kell hogy legyen. Hogy sosem megy be a faluba, és még senki sem vette a bátorságot, hogy felmenjen hozzá. Hogy bizonyosan boszorka, különben nem tudna egyedül megélni ott, az erdő szélén.

Megállt a vonat. Sajnos, le kellett szálljak, de a történet nem hagyott nyugodni. A falu neve Kánaán volt. Elhatároztam, hogy felkeresem a boszorkát. Elkezdtem érdeklődni. A lakosok között csak egy magyar akadt, a polgármester. Az összes többi cigány. A magyar csak egy nyelvet beszélt, a cigányok kettőt, más nyelven nem tudott senki.

A faluban csak körülbelül tudtak útba igazítani. Összeszedtem magam, és nekivágtam a régi szőlőhegynek. Meredek út vezetett fölfelé. Fent sűrű bozótoson kellett átvágnom, míg találtam egy utat, ami egy tisztásra vezetett. A Paradicsomba érkeztem! Rózsák mosolyogtak rám, csodás gyümölcsfák nőttek mindenfelé. Bársonyos moha simogatta lépteim, a füvek és virágok friss és erős illata bódított el. Mintha álmodtam volna, úgy közeledtem az idő súlya alatt elferdült pincéhez.

Hirtelen egy kutya ugrott fel. Kinyílt a kékre mázolt ajtó, és egy idős, enyhén púpos öregasszony állt előttem. A boszorka! Szokatlan módon sváb viseletet hordott. Összeszedve összes bátorságom, megszólítottam:

– Szép jó napot, öreganyám!

– Jesszusz Mária!... Édes gyermekem. Hát mi szél hozott erre? Tán értesz németül?

Persze hogy értettem! Csoda szép délutánt töltöttem el az elhagyott szőlőhegyen, ahová még senki más nem merészkedett el.

Az állítólagos boszorka réges-régen költözött oda. Azon a napon, amikor családját és számos szomszédjukat marhavagonokban vitték el idegen földre. Azóta él fent egyedül, a lenti világ idegen számára. Egy fuvaros látja el a legszükségesebb holmikkal, amiket saját maga nem tud előállítani. Ő azonban egy másik úton jut fel a hegyre. Így Kánaán lakói mit sem tudnak róla. Mért is érdekelné a nénit a diaszpóra? Hisz eléggé el vannak foglalva magukkal.

A néni bőségesen megvendégtelt, mindenben a kedvemben akart járni és sokat mesélt. Látogatók ritkán érkeztek hozzá. Magyarul nem tudott.

Elvárások

Z. felköltözött a hegyre. Ott várt G. érkezésére. A völgy lakóihoz való viszonya ambivalensen alakult. Döntését legfőképpen az a törekvés mozdította elő, hogy művészi tevékenységeit rendezett, tudatosan választott magányban szabadon végezhesse. A völgylakók ellen irányuló érzései leginkább azok fogyasztásnak behódoló hajlamaiban és tudatlan művészetellenességében gyökereztek. Mindeközben persze tisztában volt azzal, hogy az aszketikus elmagányosodás óhatatlanul művészi ihletforrásainak elapadásához vezethet. Legalábbis annyiban, hogy a közönség hiánya bizony nem enged teret a befogadói folyamatok kibontakozásának. Befogadók nélkül nincs hagyomány, hagyomány nélkül pedig nincs bevégzett alkotás. Ezért akarta Z., hogy G. ellátogasson hozzá. Hiszen a mester nagyságát egy tanítványnak kell továbbvinnie, hogy híre fennmaradjon az utókor számára.

Tevékenysége abból állt, hogy kötelező jelleggel gondolatokat préselt ki magából nap mint nap. Robusztus, filozofikus konstrukciók köröztek fejében, hasonlatosan azokhoz a zsírosra etetett, ocsmány szürke galambokhoz, melyek az emeletes házak tetején elterülő sörpárából sosem lesznek képesek szárnyra kelni.

Vágyott arra, hogy emberek között lehessen. Bár az emberek közti baráti szeretettől túlszorduló világgal kapcsolatos színpompás víziói már rég szapanbuborékokként pukkantak széjjel, nihilizmusa legeslegmélyén még mindig azon kapta magát, hogy kedve lenne kihívni az eddig meg nem történtet, és főszereplőként tevékenykedve élni meg a benne kialakuló szituációkat.

A hegyen csak a természet. Tűnődve átvándorolt éjjelek, sehol egy pihenő. Várta, hogy G. megérkezzen. Egy farkasember-különc a völgylakók közt. Vele megoszthatná gondolatait. Tulajdonképpen már itt kéne lennie.

Z. gondolati magasrepülései írásképtelenségének falaiba ütköztek. G. a fal túlsó oldalán volt. Valahogy el kell érnie őt. Z. lenne a kimondott szó és G. az írástudó transzformátor.

Hol marad? Jönnie kell! Az éj vad és durva, csillagok véreznek el. El kell jönnie! Porladó tagok szétszórva az út szélén, jéghideg az ébredés. És még mindig várakozón!

Vágó Marianna fordításai

Béla Bayer

Korai látogató

– Hát te meg? – lépett Martin úr az ajtóban álldogáló fiú felé. – Mi az ördög hozott hozzád ezen a keresztényinek éppen nem nevezhető korai órán? Thorsten, Thorsten, hát sosem változol meg, sosem lesz belőled érett ember? Gyere be, no!

Az a tény, hogy az egykori érettségiző egyenruhát visel, egyáltalán nem tűnt fel neki.

– Tudjátok, néha szelektív a látásom – mondta a kollégáinak, ha azok panaszkodni akartak volna nála valami diákcsíny miatt –, nekem a dolgok egészen más oldalukat mutatják.

Ez a mondat később az egész gimnáziumban szállóigévé vált.

– Martin úr, tanár úr!

– Hagyd csak. Hagyd csak el a tanár urazást! Itt nálam nem kell így szólítanod. Amúgy sem vagyok már az pár hónapja. Felfüggesztettek. Inkább gyere – mondta, miközben poharak után keresgélt –, kóstoljuk meg egyszer ezt a kiváló snapszot! Te gyerek, hogy ez mennyire finom! Mindenképp meg kell kóstolnod! Közben meg mesélj, mihez kezdél az érettségi után. Nem voltál ott az osztálytalálkozón, ugye? Látod, most bepótolhatjuk és megihatjuk a pertut.

– De Martin úr – vörösödött el hirtelen a fiú arca –, hivatalos ügyben járok itt.

– Hagyd már el a hivatalos részét! Itt aztán tényleg elfelejtheted!

– Martin úr, én rendőrként jövök magához! Felsőbb utasításra!

– Na, hát az szép, fiam. Tényleg – próbált az egykori osztályfőnök viccelődni. – Akkor időközben már meg kellett tanuljad, hogy mire valók az utasítások.

– Martin úr – igyekezett a fiú egyre szigorúbb lenni. – Velem kell jönnie!

– Merthogy?

– Politikai okokból kifolyólag.

– De hová?

– Az őrésre! El kell vezessem.

– Hát ha muszáj. Mondd csak, átöltözhethnék még gyorsan, vagy jöjjenek inkább így, pizsamában?

– De Martin úr, ez komoly dolog! Ne tegyen nevetségessé!

– Jól van már, jól van! Thorsten fiam, mondd csak, mi lett belőled? Alig ismerek rád. Hát hová lett az a langaléta kölyök, aki voltál, a forradalmár, a hippi, aki hósi halált halt volna az elképzeléseierért? Az a fiú, aki inkább ellenállt volna, semmint egyszer is felhúzzon holmi uniformist!

– Igyekezzen! Ha nem vagyunk ott időre, büntetést kapok. Kérem, Martin úr, ne tegye tönkre a karrieremet! Nagyon kérem!

– Na, hát akkor mire várunk még?

Még eltartott egy darabig, amíg így ketten az utcára keveredtek. A koszos lépcsőházban unalmas csend honolt. Napfényes vasárnap reggel volt – március idusa.

Vágó Marianna fordítása

János Szabó

Agyonverni egy kutyát gonosz dolog

Egy veszett kutyát agyonverni, szükséges beavatkozás.
Egy ellenségeinkre veszélyt jelentő veszett kutyát agyonverni, szabotázs.
Azon ellenségeinkre veszélyt jelentő veszett kutyát agyonverni, akiből még barátok is válhatnak, így és úgy is értelmezhető. Mikor hogy.

(1985)

A stoppos

(Nem tanmese)

Mi a baja ma a világnak velem? Másfél órája ácsorgok itt egy szál hátzissákkal az út szélén, és senki sem vesz fel. Ez nem lehet igaz! Á, ez is továbbhajt. Ezt a pechet...

Végre! Metálkék Mercedes, típusa 190E, fiatal nő a kormánynál, most már nem lehet baj. Bár egy kicsit hallgatag, igazából kifejezetten hallgatag, már-már azt mondhatná az ember, barátságtalanul, de biztosan és tempósan vezet.

Most bekapcsolja a rádiót. Zene. Figyelem elszánt vonásait, hát, szerelmi kalandra ma sem kell számítanom. A lényeg, hogy gyorsan elérjem az úti célot. Amúgy feltűnően üres ez a kocsi. Még csak egy kézításka sincs nála. Talán hátul a csomagtartóban.

Vajon szálljak ki a város szélén? Nem, inkább bemegyek vele a központba.

Hát akkor én most... Már nem lehet? Hogyhogy? Mi történik? Egy épületnek neki? Ennek az épületnek itt? Dinamittal a csomagtartóban? Ki akarnék szállni! Ki akarok szállni! Én csak...

(1987)

Hamburg kontra Somberek

Két lehetetlen emlékmű áll Hamburgban, meséli nekem barátom, Globertrotter. Az egyik a városháza előtt álló Heine-szobor. Mintha az alkotója a költő ellenségeinek (akiből nem kevés volt neki) számos tanácsát pontosan követte volna. A másik Bismarckot ábrázolja. A Német Birodalom alapítója karddal áll egy dombon, monumentálisan, rendíthetetlenül, a legfelsőbb tekintély megtestesítőjeként – a Reeperbahn piros lámpás negyede felé tekintve.

A Reeperbahn a kikötőváros első számú turisztikai látványosságának számít. Eredetileg kötélverők laktak itt. Mivel az utca egészen a kikötő közelében található, a tengerészek először itt néztek körül a földi javak (lásd alkohol és nők) után kiéhezve, és igényeiket igyekeztek egyre inkább kiszolgálni. Hamburg városának tanácsa aztán 1822-ben felvásárolta az összes földbirtokot, hogy majd kizárólag vendéglátósoknak adja tovább őket, így alakult ki a mai Reeperbahn, a világsajtó botrányrovatainak kedvenc témája, a Beatles első fellépéseinek egyik helyszíne, külföldiek kötelező sétakörútja, egybekötve azzal a reménnyel, hogy hátha történik valami, amiről otthon lehet majd mesélni. Persze nem történik semmi – persze mesélnivaló ennek ellenére lesz.

A kikötő óriási, a Hamburger Sprotverein Európa egyik legjobb futballcsapata, a vasárnapi halpiac klassz látványosság („Nincs semmi, ami nincs a halpiacon”), Blankenese elővárosának luxusvillái káprázatosak, az egyetem munkatársai kollegiálisak, a Köhlbahn-híd az Elba alatt futó alagúttal egyszeri csoda, a St.-Michels-Kirche tornya még mindig zöld és már messziről látni – mindennek ellenére értem Heine megosztott viszonyát „szenvedései szép bölcsőjéhez” (1816–1818 között eladói kiképzésben vett részt nagybátyja bankjában).

Hamburg valahogy nem felel meg már az én ízlésemnek. Akkor inkább Somberek. Nem a tisztességes Heine-szobra miatt. Ott minden olyan otthonos, olyan meghitt, olyan kiegyensúlyozott.

Olyan ungarndeutsch.

(1984)

Vágó Marianna fordításai

NÉMET HÁZ, BABARC/BAWAZ (KOVÁCS ATTILA FELVÉTELE)

Ludwig Fischer

Préda

1.

Az iskola padlóján ülő férfiak engedélyezték maguknak egy szusszanásnyi szünetet. Egy nagy kukoricahalmon ültek, az utcáról monoton zajok szűrődtek fel hozzájuk és egy-egy mocskos szerb káromkodás.

– Síri csend van az udvaron – szólalt meg Rudi egy idő után. Az udvarra néző kis nyílás mellett állt, és arcát a nap felé fordította. Fialat arcán apró bajusz, szemében elégedettség.

– A nap legszebb ajándéka!

– No, kérem szépen, elég volt a pihenésből, folytassuk csak a kukoricamorzsolást.

– Csak ne vigye túlzásba! – tiltakozott egy apró termetű férfi. Vörös hajú, szürke öltönyös.

– De kérem szépen – szólalt meg újra a rekedtes hang –, ezek az emberek ránk bízta ezt a munkát.

– Ön Mutschler úr, ha nem tévedek.

– Igen, kérem, Hannes Mutschler vagyok.

– Szép, engem meg Hänslernek hívnak, és nagybirtokos vagyok.

– Csak volt – mosolyodott el Rudi.

– Akkor hívhatom Hänslert úrnak is, ha úgy tetszik. Mi, Mutschlerek, kérem szépen, mindig tudtuk, mi illik. És az emberek alatt meg azokat a partizánokat értettem, akik idehoztak minket az iskolába. És tényleg megbízta bennünk.

Hänslert úr felállt, leporolta a szürke öltönyét, és odalépett Mutschlerhez.

– Ön valóban tisztességes ember, Mutschler úr.

Mutschler is felemelkedett. Kidüldöző szemek, széles arc, esetlen mosoly.

– Kérem szépen, Hänslert úr, ezt a dolgot a tisztességgel igazán szépen tetszett mondani. – Megtörölte kék kötényében a kezét. – Ön biztosan megért engem, Hänslert úr, ezek az emberek idehoztak minket erre a nyugalmas helyre, és azt gondolták, megbízhatnak bennünk. Egy sváb parasztember pedig mindig is tudta, hogy mi az a tisztesség.

– Csak ezek a legények nem.

– Kérem szépen.

Rudi megfordult:

– Ne olyan hangosan!

Hänslert visszaült a kukoricahalomra.

– Berghof jó módú falu volt.

– Ismerős ön erre felé? – kérdezte Rudi elgondolkodva.

– Igen.

A férfi feje kicsi volt, fülei nagyok, szemei vizenyősek.

– Michelberger vagyok a szomszéd faluból.

– Messze van a magyar határ? – kérdezte Rudi egy kis idő múlva.

– Nincs épp messze, talán két kilométer lehet. Arra, a szőlőhegy mögött.

– Szóval a hegy mögött.

– Igen.

Az utcáról újra zajok és kiáltozás hallatszott.

– Mint a marhákat, úgy terelik az embereket odakinn.

– Mi meg, akár a kutyák, csak lessük a parancsait, és vakon teljesítjük őket, mintha birkák lennénk. Micsoda egy rohadt birkanyáj!

Rudi újra lenézett az udvarra. Bar-na szemében harag és düh égett. Hänslér odalépett hozzá.

– Nem szabad így beszélni, fiatal-ember, különösen, ha valaki olyan fia-tal még, mint maga.

– Fiatal, fiatal, mi köze ennek a fiatalsághoz? Én frontkatona voltam, méghozzá három évig. A keleti fron-ton.

– Kérem szépen, Rudi! Hiszen Hänslér úr nem úgy értette.

– Mint a marhákat a vágóhídra, úgy hajtanak ezreket a gakowói halál-táborba. Mert velünk bármit meg lehet csinálni.

– Tudja, fiatalember...

– Rudinak szólítson, ha megkér-hetem!

– Köszönöm! Tudja, én Párizsban tanultam az egyetemen. A filozófia doktora vagyok.

– Tehát maga orvos?

– Nem, Michelberger. Nem vagyok orvos. A családi birtokot kellett gon-doznom. Kilencszáz hold a Drau men-tén.

Rudi lenézett az iskolaudvarra.

– Már rég el kellett volna menekül-nie, Hänslér úr!

– És itt hagyni mindent, ahogy van? Kell hogy legyen még kiút.

– Hänslér úrnak igaza van. Csak nem fogunk mindent ezeknek a va-daknak hátrahagyni?

– Mennyi földje volt, Michelber-ger?

– Nem sok, de az legalább az enyém volt. Három hold. És ha úgy adódott, borbélyként is dolgoztam.

– Minden borbély ilyen keszeg?

– Ha ezek a fickók megneszelik, hogy maga, Hänslér úr, nagybirtokos volt, és ráadásul a filozófia doktora, akkor az ég legyen irgalmas önhöz.

– A szemüvegemet már szétapos-ta az egyik.

– Szerencséje volt, hogy a szem-üvegével beírte.

– Kérem szépen, ha a partizán-jaink visszajönnek, itt vérfürdő lesz.

– Odébb van az még.

– Ezzel meg mit akart, Michelber-ger?

– A közelben van egy pálinkaégető

– suttogta Michelberger fontoskodva.

– Akkor bizonyosan mind ott ül-nek.

– A berghofi parasztok nagyon jó-módúak voltak. Szép falu, nagy pa-rasztházakkal. Öröm volt nézni, ami-kor a berghofiak menete megjelent a zarándokhelyen. Az a szép, színes népviselet, meg az a berghofi rezes-banda!

– És mi maradt ebből az életből? Mindent széthordtak, tönkretettek, el-pusztítottak. Már csak az imaköny-veink maradtak nekünk. Német ima-könyvek, az anyáink és nagyanyáink imakönyvei.

– Ki kell várnunk.

– És mégis mire várjunk, mondja?

– A türelem rózsát terem.

– Kérem szépen, mi vissza fogjuk szerezni, ami nekünk jár.

– Visszaszerezni?

– Ahogy mondom.

– Tehát itt mindannyian azt gon-dolják, hogy visszaszolgáltatók a há-zainkat és a földjeinket? Komolyan ezt képzelik? Még maga is, Hänslér úr?

– Nincs más választásunk.

– Emberek! Hát nincs arról fogal-muk, hogy micsoda rémtetteket vittek ezek végbe a Bácskában? Sváb lányo-kat és fiatalasszonyokat gyűjtöttek be az undorító orgiáikhoz, letépték róluk a ruhát, megerőszakolták őket, aztán meg halomra ölték szerencsétleneket. A vadállatok.

– Nem igaz!

– De igen, ha mondom!

– Ez lehetetlen!

– És senki sem mondta nekik, hogy hagyjanak békét nekünk. Prédának dobtak oda minket ezeknek a bűnözőknek.

– Komolyan mondd, Rudi?

Mutschler hangja érdesen csengett, mint a kutyaugatás. A nyíláshoz ment. Némán állt, azután megint hallották a rekedt hangját:

– Hänslér úr, hiszen maga doktor, tényleg ilyen rosszul áll a szénánk?

– Attól tartok, valóban.

Rudi lenézett az udvarra:

– A menekülés az egyetlen lehetőségünk, hogy kikerüljünk ebből a pokolból. Ha a magyar határnál is megerősítik az őrizetet, akkor teljesen ki vagyunk szolgáltatva nekik. A dombok mögött két kilométerre már ott húzódik a határ.

– Talán közelebb is. Talán – szólalt meg Michelberger félhangosan.

Az utcáról újra hangfoszlányok hallatszottak, kétségbeesett kiáltások, szerb káromkodások.

– Minden rendben lesz.

– Azt gondolja, Hänslér úr?

– Az ember nem mehet csak úgy ide-oda. Ki kell várni a megfelelő időt.

– Közben meg bezárul a határ – jegyezte meg Rudi lemondóan.

2.

A napsugarak már elérték a kukoricahalmot. A kukoricaszemek sárgán világitottak az iskola sötét padlóján.

– Ha megjönnek az urak, láthatják, hogy dolgoztunk.

– Amíg ők a pálinkájukat iszogatták.

– Maga mindenre gondol, Mutschler.

– Úgy véli, Hänslér úr?

– A munkásnadrág, a régi kalap, a kék kötény.

– Hiszen tudhatja azt az ember, hogy nem nászútra hívtak ide minket. Különböleg meg sok bosszúságot fog még okozni magának az öltönye. Bántja a szemüket, ha valami nemezebb dolog kerül eléjük.

Rudi odaugrott a nyíláshoz:

– Csend, maradjatok csendben!

Michelberger remegő hangon kérdezte:

– Baj van?

– Csendet, partizánok, öten.

– Öten?

– Csend!

A röhögésük, ordításuk, kurjongatásaik felhallatszottak hozzájuk. Az egyikük rázendített egy partizándalra.

– Van náluk fegyver?

– Igen, géppisztolyok.

– Az ördög vigye el, mit akarhatnak?

– Figyeljete csak, mindjárt megtudjuk!

Mindannyian odagyűltek a nyílás köré.

– Nem is sejtik, hogy figyelik őket.

– Ezek biztosan nem.

– Jól eláztak.

– El bizony.

– Hallotta ezt, Hänslér úr? Kérem szépen, ezek a rohadt disznók lányokat akarnak megerőszakolni a táborból.

– Édes Istenem!

– Nézzétek, nézzétek!

A partizánok örömben úgy ugrottak körbe-körbe az udvaron, mint az izgatott kecskebakok. A géppisztolyokat és a kézigránátokat letették a szederfa alá, majd melléjük a zubbonyaik, sapkáikat és nadrágjaikat. Egyikük már anyaszült meztelen volt.

– Gledajte, ovamo gledajte! (Ide, nézzetek csak ide!)

– Kérem szépen, én ezt a pucért a két kezemmel fojtom meg!

Mutschler kinyújtotta hatalmas, durva kezeit:

– Egy roppantás, és az a fickó nem ugrál többet!

– Egyértelmű, hogy mi készül itt – szólalt meg Rudi csendesen.

– Kérem szépen, a pucér az enyém.

– Segítsenek nekünk, Hänslér úr és Michelberger! Meg kell próbálnunk.

– Rudi, elbánok én kettővel is, a pucérral meg azzal a szakállással.

– Ez már valami. Talán katona volt, Mutschler?

– Igen.

– Hol?

– A magyaroknál. A páncéltörőknél.

– Hänslér úr?

– Még az első háborúban, hadnagyként.

– Michelberger?

– Alkalmatlan. De széles körű tapasztalatokkal rendelkezem, ami a kocsmai verekedéseket illeti.

– Rendben, az is valami. Akkor, mindannyian benne vannak?

Csend. Csak a tekintetek villannak össze szomorúan.

– Természetesen csak akkor, ha már idehozták a lányokat – mondta Hänslér úr.

– Rendben. És még valamit. Ha most beleavatkozunk, a Magyarországra való menekülés marad az egyetlen lehetőségünk.

– Tudom. Ha majd értesülnek róla, hogy már árkon-bokron túl vagyunk, ők is meg fogják próbálni.

– Az öreganyám biztosan, az már most is jönne.

– Hänslér úr?

– Ez gyors döntés volt, akár még balul is elsülhet valami.

– Ahogy mondja. De tehetnénk mást ebben a nyomorúságos helyzetben?

– Jól van, rendben.

– Úgy látom, azok az alakok még nem sejtik, hogy itt vagyunk.

– A pucér az enyém. Az még megkapja tőlem a magáét. De nem arra a tulok fejére, hanem a hájas valagára!

– Nos, akkor hallgassanak ide! Amikor kihozzák a nőket az udvarra, biztosan zűrzavar lesz egy ideig. A fickók valószínűleg már előre kitervelték az egészset. Az új főépület az utcára néz. Így az udvar teljesen körbe van véve, ezért már csak a kijáratot kell lezárniuk. A lányok biztosan nagy ribilliót csapnak, és ekkor mi lelopózunk a lépcsőn. Alatta láttam néhány furkósbotot, mindenki vesz magának egyet, kivárjuk, amíg az udvaron minden a feje tetejére áll, és ekkor lecsapunk rájuk. De ne üssenek agyon senkit, csak tegyék ártalmatlanná őket. Mértékkel és céltudatosan. Ezután megkötözzük az urak kezét és lábát, és szépen elvermeljük őket a pincében. Felvesszük a zubbonyait és sapkáikat, és a lányokkal együtt a magyar határ felé vesszük az irányt. Hiszen mindannyian beszélnek szerbül.

– Hát persze!

– Jól van. Mutschler! Magáé a pucér meg a szakállas pofa.

– Rendben!

– Én a vörös fickót és azt a cingárt veszem célba, és akkor már csak a lócslábú marad.

– Azt meg majd én fogom a kocsmai verekedés rejtelseibe beavatni – nevetett fel Michelberger fanyarul.

– Rendben. Hänslér úr, maga meg azonnal a szederfához rohan és megragad egy géppisztolyt.

– Soha nem volt még ilyesmi a kezemben.

– Nem baj, nem is akarunk löni, csak távol tartani őket a fegyverektől.

– Te jó Isten!

– Tíz lány.

– Nem, az nem lehet!

– Nézzetek már oda, az ott a Fini, a Waldmann Fini a mi falunkból!

- Ne olyan hangosan, Mutschler!
- Fini aztán rendesen beleköp majd a levesükbe, olyat még nem pipáltak!
- Talán a többiek is bátorságra kapnak tőle.
- Istenem!
- A pucér magához inti Finit.
- Na, az mindjárt megnézheti magát!

A pucér alak vad kurjongatásokkal közeledett a lány felé:

- Lepa svabica! Vide, sta te ceka! (Te, te szépséges sváb leány, ide nézz, mi vár rád!)

Át akarta ölelni, de Fini az izzadt arcába köpött, majd lekevert neki egy hatalmas pofont. Ezután akkorát rúgott bele, hogy a férfi jajgatva esett hátra a fűre. Rudi megfordult:

- Most mi következünk.

A partizánokat egy csapásra elintézték. Mutschler csattanósat sózott a pucér férfi fenekére:

- Te rohadék! - majd a bottal fejbe vágta, mire a férfi abbahagyta a jajgatást.

- Lányok, gyertek ide, most már nem kell félnetek. Rudi vagyok a táborból.

- Hiszen ez a Mutschler bácsi!

- Jól van, elég már, nem babra megy itt a játék. Csak hogy tudjátok, ezeknek a fickóknak nem történt baja, csak elájultak. Megkötözzük őket, kipeckeljük a szájukat, aztán mezetenül bezárjuk őket a pincébe, a ruháikat meg a kútba hajítjuk. Nekünk Magyarországra kell menekülnünk, más lehetőségünk nincs. A fegyvereiket magunkkal visszük, csak megsegítsen minket a Jóisten, és sikerüljön átjutnunk a határon! Ha feltartóztatnának minket, mi négyen partizánok vagyunk, Mutschler bácsi pedig már nem bácsi, hanem egy szigorú őr, aki a táborból munkára viszi az embereket a szőlőbe. Érthető?

3.

Michelberger és Hänslér vezették ki a kis csapatot mellékutcákon keresztül Berghofból. Elhagyatott házak, bevert ablakok, kitört ajtók az udvarokon, magas fű, gaz. Itt-ott egy macska iszkolt el mellettük, sovány kutyák követték őket a távolból, soványak és halálra rémültek. Még mindig keresték a gazdáikat.

Rudi és Mutschler mentek hátul. Partizánsapkák piros csillaggal, géppisztolyok, kézigránatok. Mutschler néha lármázott egy kicsit:

- Hajde, Hajde! Nemoj spavat! Brze! (Gyerünk, gyorsabban, nem alszunk!)

Néha durva szerb káromkodásokat kiáltott a lányok felé. Michelberger emlékezett még egy elhagyatott dombságra, ahol már régóta nem voltak szőlőültetvények, se gyümölcsfák, csak fű, bokrok és cserjék, göcsörtös fák, tövisrózsák, mezei virágok, sziklás talaj. Csend.

- Igaza volt, Michelberger. Nézzétek, lányok, az ott lent már a határ. Talán két kilométer. De nappal nem próbálhatjuk meg, túl kockázatos lenne. A határ átszeli a mezőt, már messziről észrevennének minket. Várnunk kell estig. Ha délutánig nem találunk meg minket, akkor át fogunk jutni. Nézzétek csak, ott a ködös távolban, azok már magyar falvak.

A lányok csüggedten néztek a szürkés-kék messzeségbe.

- És ha még itt ránk találnak?

- Akkor? Hát igen, akkor majd meglátjuk.

A nap melegen sütött. A tarka mezei virágok illata csenddé változott. Úgy tűnt, végtelen béke honol a tájon. Azután a meleg szellő harangszót hozott feléjük.

- Dél van.
- Igen.
- Estére talán már ott leszünk, ahol harangoznak.
- Talán.
- Nem kellene imádkoznunk? Szép lenne.
- De, imádkozzunk.

Felálltak. A férfiak letették fegyvereiket a fűbe. És ekkor felcsendült egy bizalommal, alázattal és könyörgéssel teli női hang:

– Az Úr angyala köszönté Szűz Máriát, és ő méhébe fogadta a Szentlélektől szent Fiát. Üdvözlégy Mária... Íme, az Úr szolgálóleánya, legyen nekem a te igéd szerint. Üdvözlégy Mária...

Csend. Itt-ott halk sírás, könnyek a szemekben.

– Legyen meg a Te akaratod – szólalt meg egy kis idő után Mutschler. Később Hänslér úr odaült Rudihoz.

– Mutasd már meg nekem, hogy kell ezzel a fegyverrel bánni. Az első háborúban mi még nem használtunk ilyesmit.

– Csak akkor lövünk, ha amazok tüzet nyitottak ránk.

– Tudom.

– Ilyen hosszú délutánt én még nem értem – állapította meg Michelberger később.

– Én sem.

– Majd lesz valahogy – mondta Hänslér úr.

Minden csendes volt. Csak a lágy szellő zizegett a fák ágait.

Az árnyékok lassacskán egyre hosszabbak, elmosódottabbak lettek.

Az első lövés úgy hangzott, mint egy kőkemény ütés.

– Földre! Mindenki feküdjön a földre! És ne lőjete! Lentről jönnek. – Rudi felállt: – Nemojte pucati! Ne pucajte! (Ne lőjenek!) – A golyók élesen süvítettek el mellettük.

– Engedjük kicsit közelebb őket. Lányok, maradjatok a földön!

Nem kellett soká várniuk. Nemsokára már a közelből ropogtak, durrogtak a fegyverek. Mutschler géppisztolya tompán puffogott. Egyik lövés a másik után. Öt-hat támadót szaggatott, tépett szét. Nemsokára már Rudi fegyvere is ott ropogott mellette. Férfiak rogytak össze, néhányan eldobálták a fegyvereiket is, mások rázuhantak a puskáikra.

– Majko! Majko! (Anyám!)

– Ne hagyjátok abba, ha minden összejön, megmenekülünk. Hänslér urat eltalálták.

– Monikát is.

– Ne adjátok fel! Visszaverjük őket!

– Azt mondog?

– Michelberger! Kitartás!

– Jól van már.

Füst és a puskapor édeskés szaga. Csend.

– Csapdába akarnak csalni minket.

– Gondolod?

A második támadás két hosszú óra után érte őket. Minden oldalról dörögtek, ropogtak, durrogtak a fegyverek. Kézigránátok roppentek a magasba. Segélykiáltások, jajveszékelés. Estére aztán újra csend lett. Könnyű szellő hozott friss, hegyi levegőt a bokrok, cserjék, mezők fölé. A tücskök altatódalokat ciripeltek, majd az esti harangszó hallatszott a közeli magyar falvak felől. A négy férfi és a tíz lány nem hallotta már a harangok hívó szavát. Holtan heverték a nedves fűben. Néha felhangzott egy magányos éji madár éneke, messze szállva az éjszakában.

Fenn, a magasban remegtek a csillagok, a csillagok a hűvös éjszakában.

Müller Réka fordítása

Franz Sziebert

A völgy, ahonnan eltűntek a rétek és a vízimalmok

Az elmúlt hatvan évben szinte a felismerhetetlenségig megváltozott vidékünk látképe. Falvaink szinte kivétel nélkül völgyekben fekszenek. Vajon mi lehetett az oka, hogy a letelepedésükkor őseink elsősorban völgyeket választottak lakóhelyül? Talán csak a jeges téli viharok elől kerestek védelmet, vagy más okok is voltak? Valószínűleg nagyban hozzájárult a völgybeli települések létrejöttéhez a víz is, ami központi szerepet játszott az emberek életében.

A falunkban egyesülnek Nimmesch, Sier, valamint Seweng vizei, és a falu végén a schombergi dűlő egy patakja is beletorkollik a Csele-patakba. Tavasszal, a hirtelen hóolvadás után, gyakran az egész völgyet ellepte a víz. Emiatt falunk két-három napra kettészakadt, és az iskolások legnagyobb örömére ilyenkor nem volt tanítás. Néhány vakmerőbb legény egy fateknőben megpróbált átevíkelni a túlsó partra. A próbálkozást nem mindig koronázta siker, és az ilyen kényszerű fürdőzéseket mindig a nézősereg gúnyos nevetése kísérte, hiszen a víz nem volt olyan mély, hogy bárkinek az élete forgott volna kockán. Az áradás után hihetetlen rövid idő alatt zöldbe borult a mező. A patak szélvédett partján megjelentek a violák, és tudtuk azt is, hogy a sóskát hol találjuk. Hiszen az iskolaépület is a Csele-patak partján állt. A szünetekben a réten játszottunk. Milyen jó is volt mezítláb szaladgálni a selymes fűvön! Gyakran szedtünk mezei virágokat is, és bevittük a tanterembe. Néha titokban békát is elrejtettünk egy osztálytársunk zsebében, aki aztán behozta magával a terembe. És minthogy a béka ottlétére kiszabadulása után fény derült, a tettesek kilétét viszont nem sikerült felfedni, mindannyiunknak le kellett írnia százsor: „A szünetben minden tanuló rendesen viselkedik.” Rengeteg forrás táplálta a patakot. Igazi felüdülés volt a kis forrás csobogó, kristálytisza vizéből kortyolni egyet.

Mivel a rét teljesen körülölelte falunkat, szinte minden ott lakó állattenyésztéssel foglalkozott. Még a legtöbb napszámosnak is volt egy saját tehene az istállóban. Azt szokták mondani: „A tehened a mindennapi kenyered.” Régóta szokás volt, hogy a második kaszálás után minden falusi kihajthatta az állatait a rétre. Így augusztus elején mindenki a kaszálón legeltette az állatokat. A patak partjára fűzfákat ültettek, és telente kosarakat és más egyéb háztartási kellékeket fontak a fűzfavesszőkből. Mivel a patak mentén mindenfelé cserjék és fák álltak, ezért a madarak, az ökörszemtől a gólyáig, mind remek helyet találtak itt maguknak. A fácánkakasok, három-négy fácányúkkal is a nyomukban, peckesen vonultak a bokrok között táplálékot keresve, és gyakran láttuk őket nagy zajt csapva felröppenni, akár néhány száz méter magasba is. A pacsirták és a fülemülék egymással versengve daloltak. A kakukk is hangosan kiáltotta a nevét, ha sikerült neki leraknia a tojását egy idegen fészekbe. A malompatak vizén büszkén úszkáltak a vadkacsák a kiskacsáikkal. Igen, a bokrok és fák a patakparton rengeteg madárfajnak biztosítottak otthont: igazi madárparadicsom volt ez.

A Csele-patak a forrásától a Dunába ömléséig 21 vízimalmot működtetett. Az épületek közelében magas, karcsú jegenyék csoportosultak. A malomhoz vezető utat sok helyen szegélyezték lucfenyősorok. A háztetőkön számtalan galamb ült, az udvarokon rengeteg kacsát lehetett látni. A természet maga gondoskodott róluk, mert kora tavasztól késő őszig nem kellett etetni a szárnyasokat.

A vízimalmok lisztje kiváló minőségű volt. Minden molnár a legjobbat akarta nyújtani a vevőinek. Néhány molnárfeleség például különleges virágokat ültetett a kertbe, amiből a vásárlók is kaptak egy-egy csokorral. A molnár pedig gyakran hozott fel a pincéből egy üveg bort, és koccintott egyet a kuncsafttal. Mi, gyerekek, leginkább azoknál a molnároknál szerettük becserélni a lisztet, ahol a gyümölcsösben pávák sétálgattak, és színpompás pávatollat és gyümölcsöt kaptunk ajándékba. A legtöbb molnár a szegényebb embereknek aratás előtt előlegbe adott egy kis lisztet, amiért aztán aratás után búzát vittek neki cserébe, vagy az eliszaposodott patakmeder kitisztításával egyenlítették ki adósságukat. Bizony, a vevőkkel udvariasan kellett bánni és mindenféle praktikákkal odacsalogatni őket.

Szinte minden molnár jómódban élt. Az istállóikban a falu legjobb és lezsebb tehenei álltak. Szabadságuk viszont soha nem volt. A víz minden áldott nap, vásár- és ünnepnapokon is éjjel-nappal forgatta a malomkereket. A családnak mindig szolgálatban kellett lennie. Egy a temetőnkben található sírkő is bizonyítja, hogy a molnár korábban a falu köztisztviselője volt. Alig találni amúgy olyan sírkövet, amin rajta lenne az elhunyt foglalkozása. A temetőnkben van egy régi sírkő egy malomkerékkel és a következő felirattal:

Itt nyugszik
Michael Mans
Getschingeni molnár
Megg halt 1808-ban, élt 64 évet

Korábban rendszerint a legidősebb fiú örökölte a malmot, aki kitanulta az apa mesterségét. Ha véletlenül csak lányok voltak a családban, akkor az volt a szokás, hogy az egyik vagy a másik lány hozzáment egy dolgos, megbízható molnárinashoz. Csak nagy ritkán fordult elő, hogy eladtak vagy bérbe adtak egy malmot.

A tavasz megérkezett. Visszatértek gólyáink a faluba. Mivel nincsenek már jegenyék a patak partján, ezért a templomtéri villanyoszlopra rakják a fészkeiket. A vízimalmokat szétszedték és lerombolták. Itt-ott még ma is áll egy lepusztult rom a virágzó múlt tanújaként. A fákat kivágták, az egykor oly gazdag madárvilágnak mára nyoma sincs. A források, melyekből régen kristálytisza víz zubogott, mára eliszaposodtak, kiszáradtak. A zöld mezőkből szinte semmi sem maradt. Igen, a völgyünkben mind odalettek a rétek és a vízimalmok. Az egykori táj, amit otthonunknak hívtunk, már nincs többé.

Müller Réka fordítása

Stefan Valentin

Jelentés

Kedves honfitársaim! Az elmúlt tíz évben hatalmas előrelépéseket tettünk az igazi demokrácia útján. Hazánk polgárai szabadon kifejthetik véleményüket, s ha mégsem, akkor legalább szabadon gondolkozhatnak. Azonban ezt nem kell túl gyakran tegyék, mivel mindig megmondjuk, hogy mire szabad gondolniuk. Szabadon gyülekezhetnek, ha a megmozdulás előtt a résztvevők számát, a fő- és alszervezők nevét, a rendezvény céljait és menetét, és végül a demonstráció pontos útvonalát az illetékes rendőri szervnél bejelentették. A megmozdulás létrejöhet, ha a demonstrálók kijelentik, nem okoznak botrányt, és hogy nem sértik emberi jogaikban és érzéseikben azokat a személyeket, akik ellen tiltakoznak. Ezek a játékszabályok azt szolgálják, hogy a deviáns elemek és az elégedetlenek ne háborgassák erős demokráciánkat, és hogy társadalmunk békés polgárai egy életen át élvezhessék az euro-szociális, kapitalista-humanista rendszer ideális feltételeit.

Kedves honfitársaim! Gazdaságunk erős. Dinamikusan fejlődik. Új munkahelyeket teremtettünk, és a béreket az infláció mértékével megemeltük. A munkások nem panaszkodnak az életszínvonaluk miatt, hiszen örülnek, hogy egyáltalán dolgozhatnak. A családok pénzügyi helyzete még sohasem volt ennyire jó az elmúlt évezredben. Legjobb tudásunkkal harcolunk az elszegényedés ellen. Ha ennek ellenére szegény embereket látni az utcán, akkor az az előző kormánynak köszönhető. Kedves honfitársaim, nyugodt lelkiismerettel megállapíthatom, hogy egy virágzó, szabad és optimista országban élünk, mely büszke lehet az eredményeire. A demokrácia intézményei kitűnően működnek, és... Jó napot, doktor úr!... Éppen letörölgettem a szekrényeket... Igenis, doktor úr, ebben a pillanatban leszálok az asztalról... Köszönöm, jól vagyok. Hogyan? A politika? Na neeeem, már egyáltalán nem érdekel... Viszontlátásra, doktor úr!

Önéletrajz

A történelem hajnalán születtem. Anyámat Boldogságnak, apámat Értelemnek hívták. Foglalkozásuk szerint eszményképek.

Harcban és békében telt a gyermekkorom, s közben kemény nevelésben részesültem, s az a cél kellett lebegjen a szemem előtt, hogy mindig több legyek, mint ami ténylegesen voltam. Saját személyiségem soha nem teljesedhetett ki, egyből teljes emberré kellett válnom.

Általános iskolába az ókori Rómában jártam. Mindenben hittem, amit az istenek felkínáltak. Részt vettem a különféle versenyeken, amelyeken bizonyíthatam, hogy képes vagyok az egész világot meghódítani. Ezután sötét

évszázadok következtek. Magamba zárkóztam, s az egyetlen igazság keresésének szenteltem minden időmet. A gimnáziumi éveimet az Aquinói Szent Tamás Skolasztikus Magániskolában töltöttem Bolognában, és ott is érettségiztem. Az érettségi után bevonultam a spanyol hadseregbe, s megszálltam az egész világot, s rengeteg népet megsemmisítettem. Elvesztettem Istent.

Miután kitelt a katonai szolgálati időm, beiratkoztam a königsbergi egyetemre, ahol Immanuel Kant professzor rávezetett a kérdezés tudományára. Szakdolgozatomat a felvilágosodásból írtam. Az embertudományok doktora lettem. Első munkahelyem a párizsi Forradalom Kft. volt, ahol a kísérleti osztály vezetője lettem. Több paradigmaváltást is levezényeltem, mint például az átmenetet diktatórikus monarchiából demokratikus anarchiába, és anarchikus monarchiából demokratikus diktatúrába.

Eközben megnősültem, első feleségemet Vénusznak hívták, egy évszázadot éltünk együtt. Nem született gyerekünk. A válás után munkahelyet is váltottam. Politikai vállalkozóként szélsőséges pártokat alapítottam, s vitában álltam az egész világgal. Egy súlyos összeomlás után a müncheni keresztény-szociális kórházba kerültem. Ott ismertem meg második, jelenlegi feleségemet, Harmóniát, aki nővérként dolgozott ott. Felépülésem után összeházasodtunk, s anyámat, a Boldogságot is magunkhoz vettük. Két gyerekünk született: Optimizmus és Szeretet. Nagyon tehetségesek, és csak a jó tulajdonságainkat örökölték. Büszke vagyok rájuk. Az egész világot felvirágoztatják majd. Ebben a hitben várom életem pozitív folytatását. Baráti üdvözléssel:

Én

Vincze Ferenc fordításai

Háromszor szent

Kezemet kezén pihentetem. Az érintés gyermekkori emlékeket hív életre bennem: a tojáslevest, mellyel mindig telemerte az egyszerű porcelántányért, hogy mi, unokái még véletlenül se haljunk éhen; a kapros tökfőzeléket, amit soha nem akartam megenni, függetlenül attól, mennyire egészséges volt; a fejedelmi krumplis gombócokat, melyek a tökfőzelékekkel ellentétben nagyon gyorsan elfogytak; s végül virágait, melyeknek nem kegyelmeztünk focizás közben. Ám ő soha nem adta fel reménytelen harcát a rózsákért, tulipánokért, jácintokért és a kert szépségéért.

Most már az örökkévalóságért vív csatát. Mindig az életért élt: férjéért, a hat gyermekért, értünk és Istenért. Szeretete Szentírásom lett.

Nem hallhattunk tőle sirámokat Papa hirtelen és korai halála után sem. Nagypámából sajnos csak a temetőben található sírkövet ismerhettem és legendás jóságát anyám szemében. Mami elfogadta Isten kezéből a személyes tragédiákat, nem akart más sorsot magának, mint amit hordoznia kellett.

Látom beesett arcát és csodálom erejét, mely az örök életről győz meg. Lélegzetvétele húsvéti himnuszom, elgyötört testéből pedig emberi nemesség

árad. Szeméből nem öregséget és gyengeséget olvasok ki, hanem az akaratot, mely a világot teremtette. Megcsókolom homlokát. Beszélni nem tud már, mozdulatlanul fekszik betegágyában, de belül tudja, hogy megértettem hőstettét, a halál felett aratott győzelmet.

Amikor szembesülünk az elmúlás gondolatával, elcsendesülünk. A vég, amit mindenkinek át kell élnie, felfoghatatlan éppúgy, mint a végtelen. Tudunk a halálról, de mégis... Együtt élünk a mulandósággal, beletörődni azonban soha nem akarunk. Szeretjük az életet és hiszünk a folytatásban. A halál nem egyéb, mint az „Én” alávetése a világ törvényének abban a titkos reményben, hogy attól a pillanattól kezdve, amint szívünk megszűnik dobogni, valaki gondoskodik rólunk.

Családunk szentjeit nem pompás templomokban, hanem tudatunkban tiszteljük. Mami utat mutat Istenhez, ő a boldog asszony, aki összeköti a jelenvalót a túlvilággal. Nemsokára Jákob létrájára lép és egyesül a Legszentebbel, akit énekében és imáiban annyiszor megszólított a szentmisén. Gyöngye teste oltár lesz, melyen lelke lelkemmel együtt változik át és nyílik meg Isten előtt. Nagymamám szenvedése az én katekizmusom. Nem hal meg, csak elköltözik egy másik életállapotba, mely lényének jobban megfelel.

A szerző fordítása

LIPTÓD/LITOWR (AMBACH MÓNIKA FELVÉTELE)

Stefan Valentin

Nemzeti gyónás

Uram, most megvalljuk bűneinket:
gyűlöltük embertársainkat,
nem értettük meg azokat,
kik nem a mi nyelvünket beszélik,
irigyek voltunk más népek gazdagságára,
melyből mi is részesülhettünk volna,
ha készek lettünk volna a tanulásra,
ártatlanokkal erőszakoskodtunk,
önzésünkben pedig
csak a saját fájdalmunkat éreztük.

Uram, mi is sokat szenvedtünk
történelmünk során,
s mindent elvesztettünk,
mi egykoron miénk volt.
Adj erőt, hogy
mindenkivel összefoghassunk,
kik a bajban testvéreink lettek.

Uram, jóvá akarjuk tenni bűneinket,
paradicsomi kertedet pedig,
amit hátrahagytak nekünk,
ápoljuk, szebbé tesszük, s végül
utódainknak adjuk át.

Uram, segítséged nélkül
száraz levelek vagyunk csupán,
lehullva az örök élet fájáról.
Maradj velünk
közös otthonunkban,
óvjon bennünket
atyai bölcsességed
most és mindörökké. Amen.

A szerző fordítása

Robert Hecker

Virtuális nemzetközösség

Nekünk az emlékek maradtak. Azokhoz viszont
 körömszakadtáig ragaszkodunk
 titeket már rég szemünk elől
 tévesztettünk ti kinevettek minket
 „a régimódi kertitörpék” csak azért mert
 múltatokat – igaz, csak azt – ismerjük még
 csakhogy a hátba vágás nem
 kéznyújtás a felismerésre volna
 szükség a szív zsigereiből előtörőre
 hogy mi itt az Elbától keletre ugyanabból
 a gyökérből táplálkozunk mégha a gyümölcs
 sajátos ízű is... (!)

Megkövült vágyak

Igen, mi elértünk mindent, mit akartunk
 Rece-fice bumbumbum.
 A ház takaros, jól tejel jószágunk
 Rece-fice bumbumbum.
 Igen, a magyar is ezt irigyli,
 Dolgos életünk megsüvegli:
 Rece-fice bumbumbum.

És eközben semmit el nem veszítettünk!
 Rece-fice bumbumbum!
 Hogy tájszólássá silányult a nyelvünk?
 Rece-fice bumbumbum!
 És a földjeink egyre csak dagadnak,
 És egy gyerekkel egyben is maradnak:
 Rece-fice bumbumbum!

Végül légy hallható, erkölcsi tanulság:
 Rece-fice bumbumbum!
 A svábbál nekünk az egyetlen multság!
 Rece-fice bumbumbum!
 Svábsonka, fűvóskar igazi műremek,
 Kit érdekelnek már a német gyökerek...
 Rece-fice bumbumbum?

Közép-európai rabszolgaság

A szabadságunktól szabadítottak meg.
Mi tudniillik nem a szerbet, románt,
magyart és svábot ismertük egymásban föl...
Hanem a szomszédot, ivócimborát és sógort.

A szabadságunktól szabadítottak meg.
Mi tudniillik a szomszédok, az
ivócimborák és rokonok közti veszekedéseket nem
nemzetiségi konfliktusokként éltük meg...

A szabadságunktól szabadítottak meg.
Mi tudniillik nem akartunk új határokat,
melyek aknamezők és szögesdrótok által
a szomszédtól, ivócimborától és sógortól óvnak...

A szabadságunktól szabadítottak meg.
Mi tudniillik már nem a szomszédot,
ivócimborát és sógort ismerjük egymásban föl,
hanem a szerbet, románt, magyart és svábot...

Leltár

A fát bizony derékba törték.
Mi, itt maradt írmag-törpék,
fellélegeztünk, és lásd, zöld kép
a táj megint bimbóival.

A nyelvünket majdnem elhagytuk.
De ott, hol álmunkban vártuk
az új hajtást, meg is találtuk,
és anyanyelvünk valóban él.

A gyümölcsök sokszor még zöldek.
Nem baj, hisz szívják a földet
nedveik, s kóstolni jönnek
abból az itt hazát lelők.

Hitvallás II

Uram a gyűlölet örvényiben
alámerülni oly könnyű dolog.
Hadd lássuk az embert,
ki hozzánk hasonlóan gyenge
s benne forog, ezért tomboló habjaiban
vergődve egyszer hozsannát, majd
„feszítsd meg!”-et kiált.

Té azt mondád: „Nem tudják, mit cselekszenek.”
Ezért a békülés nem érdem, csak becsület.

A barna tetem

Utcáinkon büszkén feszített.
Homlokán a barna villám izzott
a feszület megfordult a falon
szájából a halál szaga áradt.

Mi félénken összébb húzódtunk. Ő
azonban ránk rivallt: „Ti is németek
vagytok, nem igaz?” „Persze!” harsant az
üdvrialgás: „Heil Hitler!” de a Volks-
bundon kívül, otthon már így szólt: „a gaz”.

Mi mindannyian – mint mindig – úgy szőrmentén
akartuk túlélni őt, de ő nem nyugodott
míg büszke ágyútötelékké válva
büszkén nem küzdöttünk
a pusztulásunkért.

Ő elérte célját. Hullaszag
terjedt a légben, és megfulladt
az oszlásnak induló, pusztá Föld... Mi,
akik még életben maradtunk, száját betömni
újat kezdeni hiába akartunk...
Hamarosan kitért:
Hullája megfojtotta
a mi jövőnket
is.

Robert Becker

Előzöm a percet

ereim karbonos véremet
nyomják mint sódert
geg ez is
talán ha átszakad
ragacsos forró barikád
ki leszek nyújtva én is
csöpp Leninként
szélágú mauzóleumban

Hétvége

lehetőség olvad le szádról
szavad sodrán elszárad a szó
és megalvad mosolyod is:
zihálásba botlik lélegzetünk

ellibben szemeidről
az esti pávaszem
nem marad már időnk
– neved torkomba szorul

szombatunk is napsárga péntek
örök hétköznapi-enyészet
kávét szagló reggel nálunk
vasárnapra nem lel

A szerző fordításai

Claus Klotz
 Szilánkok

Azért, hogy diófa koporsóban temessenek, nem kell
 egész életedben karrier után futkosnod,
 akár tüstént meg is rendelheted az asztalosnál.

Tudjuk: a munkásoké a hatalom. Ám mivel
 épp dolgoznak, nem jut idejük arra, hogy gyakorolják.

Ha német vagy, akkor még az unokáidnak
 is háborús bűnösként kell világra jönniük.

S ha a főnök fingik egyet, akkor ne akard feltétlen
 beengedni a friss szeleket.

Csak ki dörzsölt, maradhat manapság őszinte.

A lovagi páncélba öltöztetett őszinteség nem egészen a
 legutolsó párizsi divat.

(1989)

Vajda Károly fordítása

Ómama dala

Aludj, aludj, gyermek,
 ki nem érted e nyelvet,
 német mesét mondát,
 kérdéseim sorját,
 aludj, gyermek, aludj.

Aludj, aludj, gyermek,
 hunyd le szépen szemed,
 nyelvem máris feledheted,
 szorgosan éld kis életed,
 aludj, gyermek, aludj.

Aludj, aludj, gyermek,
 éngem eltemetnek,
 s német szó és német monda,
 vélem együtt hull a porba,
 aludj, gyermek, aludj.

(1981)

Seregély Ágnes fordítása

Az ágacska

(Magyarországi német olvasókönyv à la Borchert)

Az ágacska letörött. A kertészen kívül nem látta senki más. Még vitték az erek a vért a sebhez. De az ágacska egyre csak aszott. És a kertész szomorúan nézte.

Amikor elhagytuk az őshazát, még nem volt hazánk. Csak falvak, városok és házak voltak. Kelet felé vonultunk és házaink falait építettük. Önszántunkból mentünk, mert hívtak. Később német fivéreinknek is lett hazája. Tűzzel-vassal. De az a haza már nem volt a miénk. Ám németek voltunk és tudtuk, hogyan őrizzük apáink nyelvét.

Eljött az ínség ideje. Katonákat küldtek ellenünk. Német nyelven szóltak, mint mi. Fegyvert fogtunk, és harcoltunk új házainkért. Együtt a magyarokkal, az ellenség ellen. Mi is megvívunk hazánkért: a magyar földért.

Újra jött az ínség, újra jöttek a katonák. „Németek vagytok, hát legyetek egészen azok!” „Mit kell tennünk?” „Köszönjete: Heil Hitler!” És sokan közülünk üvöltve köszöntek. Újra Kelet ellen sorakoztunk.

Amikor a katonák és azok, akik velük üvöltöttek, ezer sebből vérezve vonultak vissza, azt parancsolták: „Gyertek velünk!” „Hová?”

„A mi hazánkba. Itt agyonvernek titeket.”

De tudtuk, hogy nincs nekik se hazájuk, se házuk.

Nekünk még volt.

Amikor a katonák és néhányan közülünk elyonultak, megint más katonák jöttek. Ők a Nyugat ellen sorakoztak. Utánuk idegenek érkeztek. Térkép volt kezükben. Piros tintával bejelölve rajtuk falvaink. Volt sírás, jajveszék. Elszakítva anya a gyermektől, testvér a testvértől, leány a fiútól.

„De hát nem csináltunk semmit!”

„Németek vagytok” – hangzott a válasz. És soknak közülünk el kellett hagyni házat és hazát.

Múlt héten megkérdeztem egy szőke fiút az egyik falunk utcáján:

„Hogy hívnak?”

„Eichard István.”

„Német vagy?”

„Nem. Csak a nagyapám és nagyanyám azok.”

Letörött az ágacska. A kertészen kívül nem látta senki más. Az erek még hordták a vért a sebhez, de az ágacska egyre csak száradt. És a kertész szomorú volt.

(1984)

Vágó Marianna fordítása

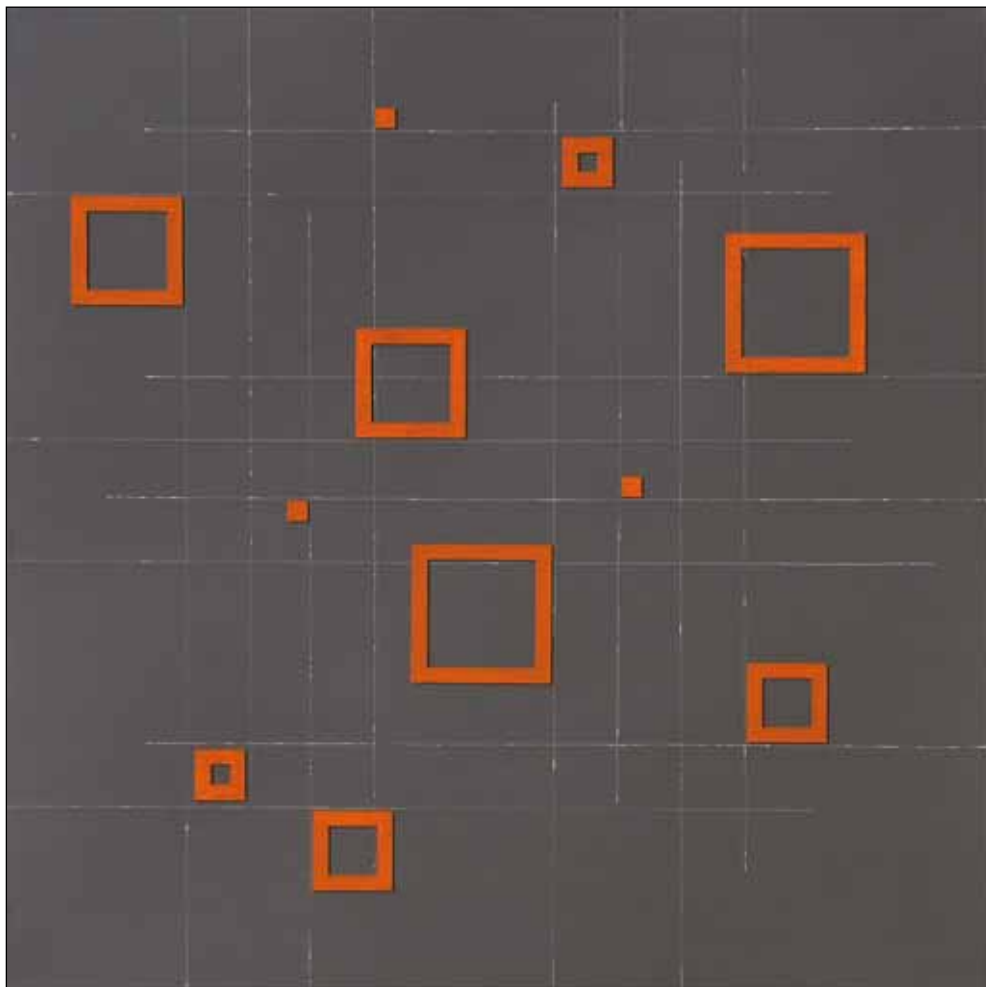

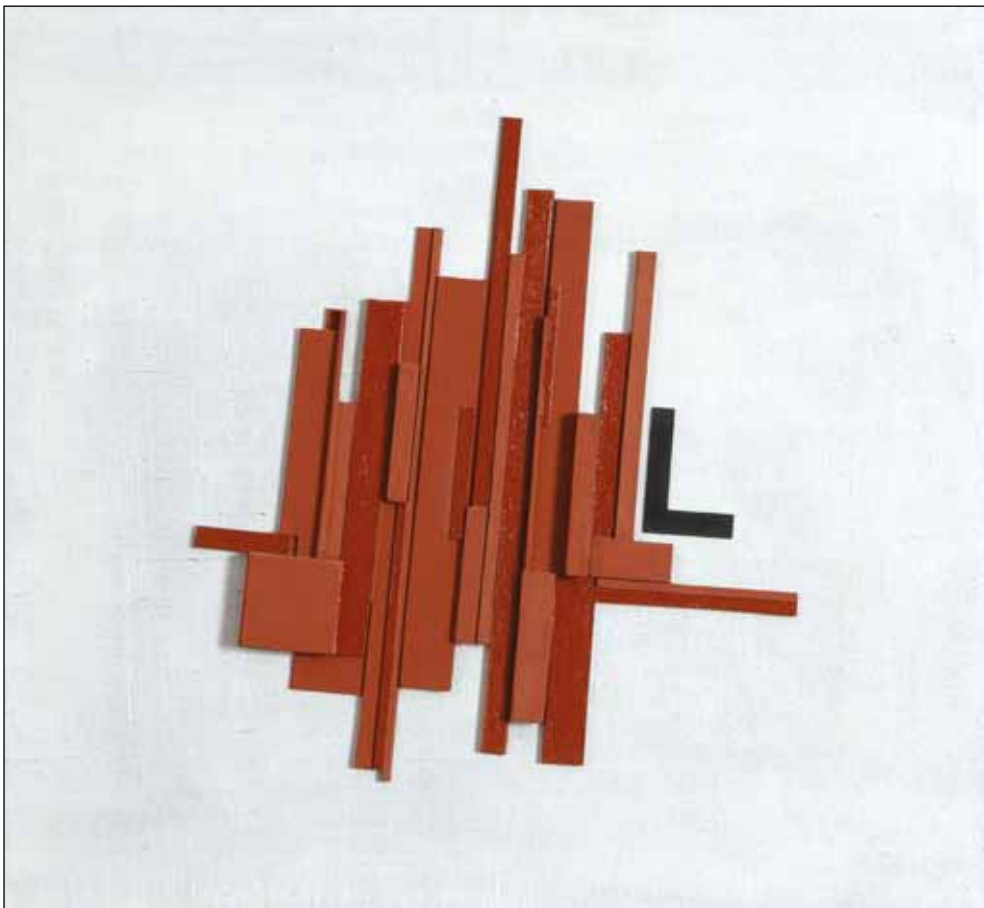
URKERN IV

VÖRÖS FUGA

A természet művészete

Dechandt Antal (1959) művészete leginkább abban a jobbra etikai kérdésben rejlik, hogy mit és mennyit változtathat a művész a természetben. Ezekre a kérdésekre munkáinak megtekintésekor kapjuk meg a választ. A művész annak eredeti, organikus létmódjában, egészen az apró részletekig veszi át azt, amit a természet kínál. A szabad és művészi ihlető erő nevében nem avatkozik be alapjaiba, nem teszi tönkre azt. Ezért lehet részese, résztvevője maga a természet is az alkotás folyamatának.

A szobrászművész művészete éppen abban áll, hogy felismeri az esztétikai „értéket” és annak lehetőségeit, és ezen felismeréseinek alapján formálja tovább. Ilyen módon hoz Dechandt felaprított fatörzseket, kérgeket, fadarabokat, sarjakat, ágakat különböző viszonyba egymással, és a természetes esztétikum költőiségével ruhazza fel őket.

Kiszárított vagy „égetett” nádat, fadarabokat, továbbá egész fafelületeket rendez csendéletként a térbe, szubjektíven, szabadon, de a létrejövő alkotások sosem hatnak élettelennek vagy kierőszakoltnak. A titok a kinyilatkoztatás magától értetődő voltában, abban a figyelemben és odafigyelésben rejlik, amellyel Dechandt Antal pontosan és kompromisszumok nélkül követi alkotói tevékenységében az anyag eredendő, organikus, belső logikáját.

A belső kényszerekből adódó, pontosan definiált rend és rendezettség ezért áll oly távol a művésztől és intenciójától. Ennek megfelelően őt egyetlen geometriai alakzat sem tudja végleg magához kötni, fellelkesíteni. Természetes kifejezőmódjában ezek nem válnak fontossá, sőt, épphogy nem alkalmasak eme kifejezőmód eléréséhez, tökéletes megvalósításához.

Nem a paradoxon, hanem egy „polarizáló beállítódás” az, amellyel a művész a térnek személyes kifejezést kölcsönöz. A simára csiszolt gömbsüvegek használatával alig félreérthetőn idézi a csírázás szimbolikáját, vagy egymásba fonódó fák, fakoronák, illetőleg különféle növekmények, göcsörtök kiindulási pontjaként, talpazataként alkalmazza őket. Újra és újra találkozunk tál, csésze formájú részletekkel, melyek félgömbökként zeppelinyszerű, elliptikus konstrukciókban találhatnak egymásra, vagy gyökerekhez hasonlóan, sűrű faszövetként vannak összefogva.

Az organikus, a vegetatív-erotikus vagy az anatómiai megfogalmazás mentén készített plasztikai, melyeket natúr fából vagy terrakotta festékekkel bevonva alkot meg, ezzel újabb művészi csábítást árulnak el: a festészetben implicit benne foglalt, színek iránt elkötelezett szerelméét. És festőként is hű marad önmagához. Képeit alapvetően fakérgekre készíti, és a kivitelezés arra az elementáris vibrálásra épül, amely még semmi sem igazán, de ki akar teljesülni: a természet alapvetően egymásba csavarodó, fonódó, meg nem szakadó, örökké megújuló formáló erejére.

Eugen Christ

Részlet a „BARTL, MATZON, DECHANDT Három, Európa-szerte jelentős magyarországi német alkotó” című kiállítás megnyitó beszédéből. Brüsszel, 2007. január 30.

Síkot a tér templomává

Matzon Ákos művészetéről

A „konstruktív” lét – van ilyen? – nyilván konstruktív gondolatokat von maga után, mintha a rend és fegyelem, a vonalháló rendezettség s az aránylag zárt körben mozgó motívumvilág képes volna (képes is!) valaminő, a művésztől elvárható *teljességet* közvetíteni. Teljességet, amely híven a katedrálisok oszlopaihoz – Matzon Ákos eredeti foglalkozása szerint építőművész – bizonyos pilléreken nyugszik. Ennek az *égi és földi* terheket egyként viselő – és művészetként működő – tartószerkezetnek megvannak a jól fölismerhető elemei: az elme villanásait kordában tartó szikár gondolatiság, s ezen belül az életminőség olyan harmóniája, amelyből az organikus élmény csak látszólag van kizárva.

Matzon térbeli élményt sugalló – s reliefjeiben azt meg is valósító – vonalainak, test-ábráinak mértanon túli emelkedettsége tehát sosem statikus, a befagyott tenger illúzióját keltő hűvös végtelenség, hanem forró példatár. Ennek a szépségében mindig forrponton tartott *nyugodtságnak* természetesen a zenei hangzásvilágon és építkezésen kívül a szakrálissal is van bizonyos kapcsolata, s nem kevésbé van a fizikai törvényeken alapuló visszatükröződésekkel, hullámmozgásokkal és a geometria elvont tereit csaknem plasztikai redőkké emelő érzelmi-érzéki tereumokkal is.

A fény fontos szereplője eme meditatív színházi mértannak, ahol a megrendszabályozott bábukból csak azért nem folyik vér, mert ez a legezszaktabb szerkezeti fegyelmet is átjáró *áram* inkább valódi káprázatként mozgatja a mondriani szintéglákat, illetve (a legújabb művekben) a rétegzett képfelületet a tört napfény-fehérek és az éjszötétig feketülő kékek monokróm színvilágához közelíti. Minthogy a körzős-vonalzós, a véletlenszerű vonalnak még az írmagját is száműző *kitekintés* semmit nem bíz a véletlenre, Matzonnál a tárgyiasított vonal nem csupán rögzített világmodell, hanem az egyensúly-dramák által alkotott szemérmes *én-kép* is.

A személyiséget a legjobb köntösében mutató, egyszerre gondolatilag letisztult és bizonyos „történelmi elmozdulások” révén némelykor fölhevült magatartásba (organikus létének mindenik sarkkövét az *erkölcs* adja) a bibliai jelképtár igazságtartalmai éppúgy belejátszanak, mint műveltségélményének és szociális érzékenységének megnyugtató, illetve fölkarvaró mozzanatai. Ezek-től kapott karaktert, még a Kassák Lajos-i konstruktivizmustól is észrevehetően jól elütő arcot életműve.

Az oeuvre hozzánk közel eső szakaszaiban a filozófiailag jól átgondolt látványvilág motívumban és színben egyként jelentős *tömörítésének* számtalan változata van. A *Támasz* (2007) című akril-vászon éppúgy bibliai szimbólumvilágával hat – az önmagában is támasztékul szolgáló, fókuszba állított latin vagy Krisztus-keresztet egy foltosan megfestett derékszög (ajtó- vagy kapu-részlet) tartja –, mint az előbbinél bonyolultabb szerkezetű, ám stilizált formájában is döbbenetes relief, a *Corpus* (2002). Amaz fehér síkba ültetett bizonyosság,

emez, „konstruktív” ács- és héjszerkezeténél fogva, meg redukált színeivel a gólgotai út fájdalom-tüköre.

Nem kell különösebb képzelőerő ahhoz, hogy az *Égi híd I.* és *Égi híd II.* című festménybe (mindkettő – 2005–2007) beelássuk egy jövőváró motívum, az itt is és ott is a szintömbök sorozatát – persze más-másképpen – áttörő dsidai sárga („Üdvözlégy Titkos Eljövő!”) hangsúlyos jelenlétét. Ezekben a konstruktív, a koszorú-formát kiegyenesítő *szivárványokban* épp az eszköztelenség diadala az érdekes. Ahogyan a színes négyzetek, téglalapok, rombuszok – fölfejlődésük szerinti – lineáris, ám horizontálisan és vertikálisan is kilengő menetének diszharmóniájába nyugalmat hoznak a kék lécek (a keret- vagy kontúrszerű, avagy épp haránt fekvésű megjelenés nem más, mint illúziót erősítő fogás), abban bizonyosság van. A rendben rendíthetetlenül bízó erő. A témájuk révén összefüggő vásznak esetében aligha véletlen a sorozatjelleg; a nagy hatású, absztrakt voltánál fogva egyetemes látványigazságokat hordozó képegyüttes egyik darabja a németországi kiállítás (Ulm, 2006) meghívóján szerepelt, míg legfrissebb testvére éppen a Római Magyar Akadémián van kiállítva.

Az ugyancsak több darabból álló – s alighanem ezután is folytatódó – *Forgató – Véletlen gondolatok* (2007) című sorozat (akril, karton) – ellentétben a hangzatos alcímével – szintén azáltal él, hogy a „csillagforgó”-jelleg esetlegeségét kizárva a művész mondriani fegyelmezettséggel rakja a kék, zöld, sárga, szürke, angol vörös négyzeteket, téglalapokat a meglelt rácsszerkezet szerinti diszharmonikus osztás révén egymás alá, fölé, mellé. Egyszer a foltosan kékes szürke háttér adja a csaknem monokróm narancs-, szíena- és fehér színű mértani idomok lebegésének az illúzióját, másszor a szárnyak ívét megszakított és teljes körkörös vonallal megidéző, sokszor részekre bontott rajzháló. Ha a zenei fogantatású *Vörös fuga* (2002) a plasztikailag hullámozó festett „akkordok” és a figyelmeztetőként ugyancsak ildomos, síkba égetett kék-fekete „L”-lel lep meg, a négyzetrácsok találkozásának pontjára ritmusosan és aritmiával kis fehér, sötétszürke „gombokat” telepítő *Malom I.* és *Malom II.* (mindkettő 2002–2007) szigorúan szabályozott játékosságával.

Jóllehet Matzon Ákos képteremtő geometriájába, melyet jobbára az Isten szeme vigyáz, némi humoros mozzanat is belefér – a *Gondolatok a (telefon) könyvtárban* (2002) című papír-akril relief az elválasztott és egymáshoz kapcsolódó függélyes tárnáival határozottan Vörösmarty-parafrázis –, foltra foltot emelő „városalaprajzai” (*Pre-post sorozat*) és 2004-től épített, 90×90-es lapokból álló Net-sorozatának szebbnél szebb darabjai (némelyikük a rácsszerkezetből kivillanó, saját árnyékuktól fényes motívumok, amorf „zanérok” révén egyenesen gyönyörű) komoly igénnyel készült létmagyarazatok. Városban tükröződő tenger, tengerben tükröződő város? Talán nincs is a képeknek megfejtésük, csupán sejtelmük van. A szem érzékiségében föloldódó filozófiai-gondolati tárgyak akarva-akaratlan kialakítják a maguk szabadság-rendjét, s a variáció bármekkora mezejére is lépnek – lásd a 2008-as *Fraktál* (vászon, akril, relief) szürke alapon lévő haloványfehér rácsszerkezetében a nagyságuk szerint különböző, de a síkot a tér templomává emelő sárga négyzeteket –, hűvös tárgyiaságukban ott lüktet az emberlét öröme és terhe: *megvilágosodó* világosságunk és a vesztébe rohanó világ iránti féltésünk szenvedelme.

Szakolczay Lajos

Elkötelezettség és oktatás

„Szembe kell néznünk a nemzetiségi oktatás problémáival”

**Interjú Knáb Erzsébettel, a Magyarországi Németek
Általános Oktatási Központjának igazgatónőjével**

– *Mennyiben befolyásolta pályáját, karrierjét magyarországi német származása, illetve a nemesnádudvari környezet, amelyben felnőtt?*

– A magyarországi németek életében, a 60-as években még nagyon erősen lehetett érezni a háború utáni történések hatását. A történések és a politikai akarat ellenére Nemesnádudvaron erős volt az összetartás a németek között. Számomra egyértelmű volt, hogy olyan gimnáziumot választok, ahol németet lehet tanulni, és német nyelvterületen fogok majd egyetemre járni.

– *Ha már szóba hozta az egyetemet, miért választotta a német–történelem szakokat?*

– Valójában németet és újságírást szerettem volna tanulni, ezekre a szakokra is jelentkeztem. Akkoriban nem volt egyértelmű, hogy az embert arra veszik fel, amire jelentkezik. Meghirdették a német–történelem szakpárt, én pedig elfogadtam ezt a lehetőséget.

– *Mennyiben volt tudatos választás, hogy a tanulmányok után régi gimnáziumába, Bajára tért vissza tanárként?*

– Szerettem volna a régi iskolámba visszatérni, mindig is szerettem az intézmény atmoszféráját. Később aztán adódott a lehetőség, hogy tovább is lépjek, hogy tanítsak a germanisztikai tanszéken is. Szerettem a pedagógusi pályát, külön öröm például, hogy a mai napig jók a kapcsolataim korábbi diákjaimmal, sőt néhány korábbi tanítványom ma a bajai gimnáziumban dolgozik.

– *1994 óta igazgatója az intézménynek. Ez idő alatt a korábbi Frankel Leó Gimnáziumból a Magyarországi Németek Általános Oktatási Központja lett. Hogyan élte meg ezt az igen sok munkával járó átalakulást?*

– Az elején nehezen tudtam elképzelni, milyen nagy és összetett feladat vár ránk. Ha ma megkérdeznék tőlem, végigcsinálnám-e még egyszer, kicsit bizonytalan lennék a válaszadásban. Voltak pillanatok, amikor elgondolkoztam, hogy jó döntést hoztam-e. Egy kis iskolából egy oktatási központot kívántunk kialakítani egy olyan környezetben, amely sok szempontból Magyarországon a perifériára szorul. Sajnos, a német nyelv tudása kapcsán is jelentős hátránnyal kellett szembenéznünk. Németországi segítség nélkül biztosan nem ment volna. Nekünk magunknak kellett azonban egy új koncepciót kidolgoznunk, a megfelelő embereket megkeresni. Szerencsére ez sikerült. A legnagyobb eredménynek azt tartom, hogy 2000-ben aláírtuk a szerződést, amely lehetővé tette, hogy iskolánkban megszerezhető a német érettségi. Ezzel nemcsak a diákok számára nyílt meg a világ, hanem a magyarországi német oktatási rendszer is felértékelődött.

– *2007 óta alelnöke a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának. Az, hogy egy pedagógust választottak alelnöknek, talán azt is jelenti,*

hogy a magyarországi németek politikájában kiemelt jelentősége van az oktatásnak, a német nyelv megőrzésének. Ön mennyiben osztja ezt a véleményt?

– Meg vagyok győződve arról, hogy a legtöbb lehetőség az oktatás területén rejlik, ugyanakkor a legtöbb kötelezettség is. Ha azt akarjuk, hogy a németiség Magyarországon sokáig megmaradjon, el kell érniünk, hogy diákjaink jól elsajátítsák a nyelvet. Szembe kell azonban nézni a tényekkel. Sajnos az iskolákban nem mindig olyan a helyzet, amelyet mi szeretnénk. Az iskolába jelentkező diákok némettudása nem elégséges. A német nyelv visszaszorulása olyan veszteség, amellyel kezdenünk kell valamit. Hatékonyabbá kell tenni a német-oktatást iskoláinkban. Ehhez nem elég új módszerek bevezetése, szükség van egy minőségi és minősítési rendszer bevezetésére az oktatási intézményekben. Tudom, ez nem egy kedvelt dolog, senki nem szereti, ha ellenőrzik, de az egyetlen kiút, ha emeljük a minőséget. Először tükörbe kell néznünk, fel kell mérniünk a pontos helyzetet, problémáinkat, csak utána tudunk megoldásokat keresni. Sajnos kevés a jól képzett némettanár és kevés a németül jól beszélő szaktanár is. A Magyarországi Németek Országos Önkormányzata tisztában van ezzel a problémával, és meg kívánja oldani azt. Sajnos nincs sok beleszólásunk, mert a nemzetiségi oktatás nem autonóm hazánkban.

– Ezek egyértelmű szavak. Milyen esélyeket lát a jövőre nézve a helyzet megoldására?

– Sosem szabad feladni, mindig tenni kell a minőség javításáért. Komolyan, szakbizottságokban kell foglalkoznunk a témával, impulzusokat kell keresni. Ehhez megvannak a lehetőségeink és a csapatunk, az embereink is, mint például kollégám, Englenderné Hock Ibolya, az oktatási bizottság elnöke. A megoldás nem születik meg máról holnapra. Ki kell bővítenünk a kört, be kell vonni új embereket.

– Mikor lenne elégedett munkájával?

– Az én generációm feladata a ránk jellemző meggyőződés és tenni akarás átadása a következő generáció számára. Ennek az elkötelezettségnek a része azonban az is, hogy az ember sosem lesz elégedett.

Christian Erdei

Dr. Knáb Erzsébet 1957. november 6-án született a Bács- Kiskun megyei Nemesnáudvaron, német nemzetiségi családban. A bajai Frankel Leó Gimnáziumban megszerzett érettségi után felsőfokú tanulmányait Greifswaldban, az Ernst-Moricz-Arndt egyetemen végezte. 1980, a német-történelem szakos tanári diploma megszerzése után a bajai gimnáziumban, majd több egyetemen is tanít. Számos német tankönyv szerzője, a német nyelvészet summa cum laude doktora. 1994 óta a Magyarországi Németek Általános Művelődési Központjának igazgatója, 2007 óta a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának alelnöke.

A többnyelvűségi hagyomány hiánya

„Nemzeti közmegegyezésre van szükség a durvuló szélsőjobb oldali támadások ellen”

**Beszélgetés Kaltenbach Jenővel,
a Magyar Országgyűlés első kisebbségi ombudsmanjával,
a Parlament jelenlegi Független Panasztestületének elnökével**

– *Milyen identitástudatot adott Önnek útravalóul a szülői ház? Mi volt a meghatározó abban, hogy magyarországi németnek vallja magát?*

– A magyarországi némettség azon része számára, amely falvakban, többé-kevésbé zárt közösségekben élt, nem igazán volt kétséges a hovatartozás, illetve egyszerre tartozott a szűkebb (lokális) közösséghez és a tágabb (nemzeti) közösséghez. Ez utóbbihoz való tartozás érzésének azonban az 1945–53 közötti időszak eseményei sokat ártottak. Így volt ezzel a mi családunk is, de az én identitástudatomra talán a legnagyobb hatást az anyai nagyapám tette, akit számos tulajdonsága miatt nagyra becsültem.

Ennek ellenére az én generációm, a szinte törvényszerű városba kerülés és az 1945 utáni évtizedben kapott stigmától való szabadulni akarás hatására elindult a – teljes – asszimiláció útján, amelyet csak a 80-as évek végén, a 90-es évek elején történtek állítottak meg.

– *Mi jellemezte a magyarországi kisebbségek helyzetét a rendszerváltás előtt?*

– Aligha lehet a magyarországi kisebbségek helyzetéről egységesen értekezni, mert szinte ahányan voltak, annyiféle volt a helyzetük. Az egyetlen közös vonás talán – bár itt sem egységes a kép – az előrehaladott

asszimiláció, illetve a nyelvi gettó volt. Magyarországon – ellentétben a szomszédos országokkal – legalábbis a XIX. század végétől kezdve nem volt többnyelvűségi hagyomány vagy gyakorlat, és nincs ma sem.

– *Miben látja az alapvető különbséget a politikai fordulat utáni időszak nemzetiségi politikájában?*

– A legfontosabb különbség az, hogy az igazságról nyíltan lehet beszélni, illetve hogy a téma a közbeszéd fontos részévé vált. Igaz, a többnyire kényelmetlen igazságok kimondása ma sem népszerű dolog, mert a gyakran hamis látszatokra ma is komoly igény van, és ezek ébredtetése, a témát illető nagyfokú tudatlanság miatt sokkal kényelmesebb, mint felszámolni őket.

– *Milyen új lehetőségeket hozott magával a Nemzetiségi Törvény elfogadása 1993-ban?*

– A nemzetiségi önszerveződés előtt nyitotta meg az utat, és rádöbentette a többségi nemzetet ezeknek a közösségeknek a létezésére. Igaz, az így megindult folyamatoknak és a körülöttük kialakult diskurzusnak nemcsak pozitív, hanem negatív hatásai is vannak. Bizonyára ennek is tulajdonítható, hogy a döntéshozók is megálltak félúton.

– *Milyen jogokat biztosít ez a törvény az érintett 13 hazai nemzetiségnek?*

– Korábban nem létező alkotmányos jogokat, mint a közösségi jogok (autonómia, nyelvi jogok, oktatási-kulturális, participációs jogok). Ezek közül azonban számos csak a papíron létezik, de nem a valóságban. A kisebbségek nyelve például – részben érthető okokból – mára sem vált a közélet természetes részévé.

– *Ön volt az 1995-ben megalakult Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának első elnöke. Milyen célkitűzésekkel indult neki az új feladatnak?*

– Sok mindent jobban akartunk csinálni. Élni az új lehetőségekkel. Megmenteni, megőrizni, amit még lehet. Pezsgés, tettvágy, optimizmus volt érezhető, de ezek nem jelentéktelen része időközben naivitásnak, illúzióknak bizonyult, ugyanúgy, mint a rendszerváltással, a „jogállami forradalommal” kapcsolatban tápláltak. Persze utólag már világos, hogy ilyen nagy horderejű változások nem vihetők végbe egy csapásra. Több száz éves beidegződések a társadalmi valóság szerves részévé válnak, és ezért nagyon nehezen befolyásolhatók, különösen ilyen rövid idő alatt. Ráadásul a dolgok nem éppen a progresszió irányába látszanak fordulni.

– *Mit sikerült megvalósítani ezekből?*

– Ha cinikusan akarnék fogalmazni, azt mondanám, hogy a túléléshez túl keveset, a meghaláshoz túl sokat. De talán tévedek, túl pesszimistán ítélem meg a helyzetet. Nem bánám.

– *Megítélése szerint eddig mennyire éltek az országos kisebbségi önkormányzatok a kulturális autonómia lehetőségeivel?*

– Különböző mértékben és sikerrel, de ha a sikert azon mérjük, hogy biztosított az általuk képviselt közösség nyelvi-kulturális értékeinek

a megőrzése, illetve a magyar társadalom ez irányú nyitottságának a javítása, akkor erre a kérdésre – megítélésem szerint – csak nagyon bizonytalan válaszokat lehet adni.

– *1995 és 2007 között, két cikluson keresztül Ön volt a Magyar Országgyűlés kisebbségi ombudsmanja. Hogyan tekint vissza erre az időszakra?*

– Szakmai szempontból nagyon érdekes és értékes tizenkét év volt, különösen az első évek. Aligha érhet közjogászt nagyobb szerencse, mint hogy egy alkotmányos intézmény születése felett bábáskodhat, és főleg olyan kiváló pályatársakkal, mint amilyenek a kollégáim voltak. A magyar jogrendszer ez alatt az idő alatt alakult át, és ebben nekem is részem lehetett. Számos kezdeményezésről kiderült azonban, hogy „még nem érett meg rá az idő”.

– *Milyen örökséget hagyott utódjára?*

– Nehezét, de folytathatót.

– *Hogyan alakult a szakmai pályafutása 2007 után?*

– Visszamentem eredeti szakmámhoz, az egyetemi tanításhoz. Megmaradt az Európa Tanácsnál betöltött bizottsági tagságom, és két hónapja egy új ombudsmanszerű intézmény, a Független Rendészeti Panasztestület létrehozásának és működtetésének elindításával bízott meg az Országgyűlés.

– *Egyes vélemények szerint megtorpanás tapasztalható a hazai kisebbségi politikában. Oszlja ezt a felfogást?*

– Nemcsak Magyarországon, hanem egész Európában is. Az európai társadalmak előtt álló egyik legnagyobb kihívásnak az egyes országok egyre sokszínűbb társadalmainak belső integrálása látszik, miközben a

külső, európai integráció is napirenden van. A hagyományos, eddig csaknem egyeduralgó, egyszínű nemzeti paradigma felváltása valamivel, amelyről ez idő szerint csak homályos elképzelések vannak, nem egyszerű feladat. Az eddigi integrációs kísérletek tapasztalatai nem igazán biztatók, de lehet, hogy csak átmeneti megtorpanásról van szó, hiszen a történelem többnyire kacskaringós mellékutakon és nem sugárúton halad.

– *Lát-e különbséget a bal- és jobboldali pártok nemzetiségi politikájában?*

– Mielőtt válaszolnék erre a kérdésre, előbb egy előkérdést kellene tisztázni, nevezetesen: melyek a jobb- és baloldali pártok, és ezeket kis túlzással országonként kellene definiálni.

A modern baloldalinak tartott értékeket egy portugál szocialista politikus egyszer valahogy úgy fogalmazta meg, hogy hinni kell az emberben, annak alapvető jóságában. Vagyis az individuális emberi jogok, az egyéni szabadság, a szolidaritás, az egyenlőség, igazságosság, amelyek ország-határokon átívelő egyetemes értékek.

A jobboldal számára a közösség (lokális és nemzeti), a hagyományok, a vallás, egyfajta fenntartás a globális modernséggel szemben, a szűkebbtágabb közösség védelme látszik fontosabbnak.

Egyszerűbben fogalmazva a baloldal az egyénre, a jobb a nemzetre koncentrál. Kisebbségi szemszögből nézve mindkettőt lehet jól és rosszul tenni.

– *Mit lehet, illetve kell tenni a kisebbségeket érő, egyre szaporodó és durvuló szélsőjobboldali támadások ellen?*

– Az állam, a társadalom minden rendelkezésre álló, törvényes eszközzel fel kell hogy lépjen ellene, és pedig önvédelemből. Ehhez nemzeti konszenzusra van szükség az alapértékek és -érdekek tekintetében. Azokban az országokban, ahol ez már létrejött, vannak ugyan ilyen jelenségek, de nincs ilyen veszély. Nálunk ez még nem alakult ki, csak remélni lehet, hogy a társadalom immunreakciója elég erős ahhoz, hogy sor kerüljön rá.

Albin Lukács

Dr. Kaltenbach Jenő 1947-ben született Ófalun. A Szegedi Egyetem Jogtudományi Karán végzett, ahol 1977 óta oktat, jelenleg a Közigazgatási és Pénzügy-jogi Tanszék vezetője. 1990-től három éven keresztül az Alkotmánybíróság főtanácsosa, s alapító tagja a Kisebbségi Kerekasztalnak, részt vett a kisebbségi törvény kidolgozásában. A magyarországi németek önkormányzatuk élére választották, de 1995-től már a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosja. 2001-ben az ombudsmanok közül egyedüliként újabb 6 évre szóló megbízatást kapott. 1996-tól a Magyar Köztársaság állandó képviselője az Európa Tanács rasszizmus- és intoleranciaellenes bizottságában. 1995-ben megkapja a Kisebbségekért Díjat. 2008 óta vezetője az Országgyűlés ombudsman jellegű intézményének, a Független Rendészeti Panasztestületnek.

Nelu Bradean-Ebinger

Zwei Drittel des Lebens^I

Auf dem Pilgerweg nach Mariazell

„Hälfte des Lebens“ würde Hölderlin sagen
 „Drei mal ein Drittel“ möcht' ich's wagen:
 Im heißen Sommer des Jahres 1952 das Licht
 der Welt im Ostblock erblickt, Kindergarten, Schule,
 zum Studium in die große Stadt, Universitätskarriere
 Mit 27 geheiratet, erste Wohnung
 Familie gegründet, zwei Kinder in die Welt gesetzt
 Die Wende mitgestaltet, zweite Wohnung
 Neuanfang, steiler Aufstieg in der „neuen“ Welt
 Verantwortung übernommen, Ruf in den Westen
 Manches gut gemacht, manches misslungen
 Dritte Wohnung – Familienhaus
 Kinder groß geworden, Haare grau geworden
 Am dritten Meilenstein angekommen:
 Was bringt das letzte Drittel des Lebens?
 Gang nach Mariazell: erste Antworten
 auf dem Pilgerweg zur Heiligen Mutter Gottes:
 Es leuchtet einem ein, der wahre Sinn des Lebens,
 der reife Kern in der Schale, der Trunk der Weisheit
 vielleicht zum letzten Male auf dem Weg nach Haus'
 ins ewige Reich Gottes.

¹ Az évente megrendezésre kerülő, nemzetiségi gimnáziumok között zajló fordítóversenyen a lefordítandó szöveg Nelu Bradean-Ebinger *Zwei Drittel des Lebens* című verse volt 2008-ban. A következő szövegek a verseny első három díjazottjának fordításai.

Az élet kétharmada

– Zarándokúton Mariazell felé –

„Az élet fele” – ahogy Hölderlin mondaná
 „Háromszor egyharmad” – kockáztatnám meg én
 1952 forró nyarán pillantottam meg
 a Keleti Blokk világának fényét, óvoda, elemi,
 továbbtanulás a nagyvárosban, egyetemi sikerek
 27 évesen házason, első lakás
 családalapítás, két gyereket nevelve
 rendszerváltást megélve, második lakás
 újrakezdés, meredek feltörekvés az „új” világban
 felelősségvállalás, a Nyugat hívása
 sikereket elérve és hibákat vétve
 harmadik lakás – családi ház
 gyerekek felnőttek, immá megöszülve
 A harmadik mérföldkőhöz elérve:
 Mit hoz még az utolsó harmad?
 Menet Mariazellbe: első válaszok
 a zarándokúton Isten Szent Anyjához:
 valakinek megvilágosodik az élet igazi értelme
 az érett mag a héjban, a bölcsesség itala
 talán utoljára hazafelé tartva
 Isten örök birodalmába.

*I. helyezett: Pilisvörösvári Friedrich Schiller Gimnázium
 (fordítók: Demeter Judit, Szányi Orsolya, Kozek Bianka, Halmschlager Rudolf)*

HAGYOMÁNYOS LAKODALMAS, BABARC/BAWAZ (KOVÁCS ATTILA FELVÉTELE)

Az élet alkonyán

A zarándokúton Mariazell felé

„Az élet fele” szokása Hölderlinnek mondani!
 „Egyharmad háromszor” merném én mondani:
 1952 forró nyarán napvilágot láttam
 a keleti blokk sötét fogságában
 majd jött óvoda és iskola
 egyetemi tanévek, majd karrier egy nagyvárosban
 27 évesen esküdtem, lett egy első lakás
 két gyereknek adtam életet, családalapítás.
 Részem volt a rendszerváltásban, jött a második lakás,
 újrakezdés, szárnyaló karrier, az „új világ”-hatás.
 Felelősséget vállaltam, nyugaton megelőzött a hírnevem
 Volt amit jól csináltam, és volt amit elvéstem.
 Harmadik lakhelyem egy családi ház
 A gyerekek felnőttek, a hajam őszebe vegyült már
 Megérkeztem életem harmadik mérföldkövéhez:
 És hogy mit hozott életem harmadik része?
 A mariazelei úton: megjelentek az első válaszok
 a zarándokúton Szűz Máriához,
 megvilágosult előttem az élet értelme
 a burkolt értelem, a bölcsesség gyümölcse
 talán utolsó utam hazafelé
 Isten örök birodalma felé.

*II. helyezett: Budapesti Német Nemzetiségi Gimnázium
 (fordítók: Dobóczy Kitti, Jakal György, Gergely Márton, Páhi Tímea)*

„SPINNSTUBE”, SOMBEREK/SCHOMBERG (KOVÁCS ATTILA FELVÉTELE)

Mérföldkövek

Zarándoklat Mariazell felé

Hölderlint idézve „Az életnek fele”
 megkockáztatnám, háromszor harmada
 '52 forró nyarán keletnémetként jöttem világra
 óvoda, majd iskola, tanulmány a nagyvárosban, egyetemen: karrier
 27-tel házasodtam, első otthon,
 kis család, két gyermeket vállaltam
 a Váltással váltottam
 új lakás, új kezdet, új lehetőség egy „új” világban
 vállalva múltamat nyugatra mentem
 volt, amit jól tettem, volt, amit nem
 harmadik lett a családi ház
 gyerekek mentek, hajam ősz lett
 a harmadik mérföldkőhöz érkezve jogosan kérdeztem:
 Az utolsó harmad mit jelent?
 út Mariazellbe: az első válaszok
 Isten Szent Anyjához zarándokolva:
 mint megvilágosodás, az élet értelme,
 érett mag a héjban, bölcsesség rejtelve.
 Talán utoljára az úton hazafelé,
 Isten örök országába.

*III. helyezett: Lovassy Gimnázium, Veszprém
 (fordítók: Fódi Petra, Kovács Emese, Veress Dorottya)*

BALOGH ROBERT CSALÁDI HAGYATÉKÁBÓL

Koloman Brenner

A magyarországi németek nyelve

A mai Magyarországon három nagyobb terület van, ahol nagyobb számban élnek a hazai német kisebbséghez tartozó közösségek. Ezek a területeken egyébként az 1946 és 1948 között végbement „kitelepítés”-ig, azaz a hazai németiség felének elűzéséig gyakorlatilag zárt német faluközösségekben éltek az adott településeken németek. A következő három nagy régióról van szó:

- Nyugat-Magyarország (az osztrák határ mente)
- a Dunántúli-középhegység (a Budai-hegységtől a Balaton-felvidékig)
- a Dunántúl délkeleti részén (Baranya, Tolna, Somogy megye).

A magyarországi németek nyelve alapvetően egy részben történelmileg, részben keveredés által létrejött német tájszólás volt. A német nyelvben a tájszólások szerepe, mint történelmileg kialakult nyelvformáké, nagyon jelentős, sokkal nagyobb, mint a magyar nyelv esetében. Egy német tájszólás tehát nem a német valamely eltorzított formája, hanem ellenkezőleg, ez az „igazi” német nyelv, hiszen az egységes német írott, irodalmi nyelv csak nagyon későn alakult ki, és a mai napig nincs igazán egységes kiejtése sem – nem csoda, hiszen a német anyanyelvű emberek alapvetően a XIX. századig valamely tájszólást használták a kommunikációra. Ennek a ténynek a függvényében, valamint annak, hogy a magyarországi németek szinte soha nem rendelkeztek az

anyanyelvükön oktató, tehát a németet mint az oktatás nyelvét használó iskolákkal – ellentétben például a romániai németekkel –, nem csoda, hogy 1945-ig csak kevesen tudták a standard német nyelvet aktívan is elsajátítani.

A különböző korokban Magyarországra érkező németek a nyelv sokszínűségének megfelelően német nyelvjárások sokaságát beszélték. Ezeket Nyugat-Magyarországon egyébként soha nem mondták „svábnak”, ami a másik két területen gyakran előfordult. Itt ennek megfelelően a „sváb” elnevezés a német kisebbséget illetően a kisebbséghez tartozókban ellenszenvet vált ki. Egyébként is kerülendő a „sváb” elnevezés a magyarországi németekkel kapcsolatban, nem csupán a kifejezéshez tapadó pejoratív felhangok miatt. A magyarországi németeknek csak pár százaléka valóban sváb származású, tehát a német nyelvterület sváb részével rokon, mint például Hajós község német nemzetiségű lakosai. Jóllehet a kisebbség országszerte használatos elnevezése ezt sugallja, itt kétségtelenül egy pars pro toto fejlődésről van szó, tehát a németiség egy részének (a sváboknak) az elnevezéséből általánosítottak az egész helyi német lakosságra a magyar és más nemzetiségű, szintén abban a régióban élő emberek. A török uralom utáni betelepülések során először főleg svábok érkeztek a felszabadított területekre, de aztán ez a népesség nagyrészt továbbvándorolt. Mindebből érthető az elnevezés

elterjedése – csak éppen nem igaz; és történelmi, valamint nyelvészeti munkákban jobb az egyértelmű terminológia használata, de a magyar köznyelvben is jobb lenne átállni a megfelelőbb kifejezésre.

Nézzük sorban a három régió német tájszólásainak kialakulását, jellemzőiket. A Nyugat-Magyarországon élő németek ősei a vidék „óslakói” voltak és a XIII–XIV. századtól a fontos központokban, mint Sopron (Ödenburg) és Moson (Wieselburg) az egykori történelmileg Német-Nyugat-Magyarországgént emlegetett régió lakosainak többségét alkották. Miután Nagy Károly császár megalapította az Ostmarkot és Friault, bajor és frank telepések jöttek Pannóniába, akiknek nagy része egyébként a IX. század végére, a magyar honfoglalásig az itt élő, főleg szláv, avar lakosságba olvadt be – bár bizonyára fennmaradt valamilyen német eredetű hatás a népességben. Szent István államalapítása, aki a bajor Gizella hercegnőt vette el feleségül, újabb német hatás kialakulásával járt, nem sokkal később megjelentek a magyarban az első német jövevényszók, mint például a kehely (ném. Kelch), vagy a püspök (ném. Bischof).

A XI. században a nyugat-magyarországi területek német településszerkezete fokozatosan fejlődött, amelyet különösen a száli császárok, II. és IV. Henrik lendítettek előre, a középpontban mindenekelőtt Moson és Sopron települése állt, de a többi szabad királyi városban is jelentős számú német telepedett meg. A XII. és XIII. században II. Géza és IV. Béla magyar királyok voltak azok, akik tervszerű betelepítést vittek véghez ezekben a városokban, de megjegyzendő, hogy a tatárjárás idején Moson és Sopron megye egy időre nem tartozott Magyarországhoz, hanem a

német területekhez. A XIII–XIV. századtól főleg Moson és Sopron városokban német többségű a lakosság, ami az ezen időkből származó okiratokból is kitűnik. Az itteni németek nyelvének történelmi emlékeit a mai napig őrzik az archívumok, középfelnémet, alapvetően középbajor nyelvjárások írásos emlékeinek sokasága várja a feldolgozást. A XVIII. században a török harcok utáni nagy betelepítési hullám, amikor a magyarországi németek őseinek nagyobb része az országba települt – a Dunántúl délkeleti és a Dunántúli-középhegység területeire –, az egykori Német-Nyugat-Magyarországot elkerülte. Persze a vallási harcok idején és a céhek kialakulása után sok kézműves és iparos települt be a Habsburg örökös tartományokból és a német birodalom más területeiről egészen Kőszeg és Szentgotthárd városáig. A XVI. századtól horvát betelepülés is megfigyelhető a régióba, amely máig hatóan befolyásolja az etnikai-nyelvi helyzetet, mind Burgenlandban, mind a mai Nyugat-Magyarországon. Összefoglalóan tehát, Nyugat-Magyarországon a német tájszólások szervesen kötődnek a mai kelet-ausztriai, nyelvészeti besorolás szerint középbajor tájszólásokhoz, és gyakorlatilag a zárt német nyelvterület folytatásainak tekinthetők.

A Dunántúli-középhegység városaiban is fellelhetők ilyen úgynevezett ónémet települések, habár a XVIII. században a törökök kiűzése után a betelepítési hullám itt is érezte hatását. Buda bevétele után azonnal megindult itt is a német eredetű lakosság letelepedése, akárcsak a dél-magyarországi területeken. A Dunántúli-középhegységben nyelvi szempontból két fő centrum található. Egyrészt Buda (Ofen), ahol már középfelnémet nyelvi emlékeink is vannak, ill. a környező falvak, mint például Budaörs,

Budakeszi, de akár Soroksár is, mint a mai Budapest része, említhetők. Az itt beszélt német tájszólások elsősorban szintén középbajor eredetűek, bár egyes településeken néhány frank elemmel vegyülnek. Említésre méltó a Dunakanyar régiójának néhány, valaha német többségű települése, mint például Kismaros, Nagymaros, ahol rajnai frank elemek dominálnak a helyi német tájszólásban. A Móri-árokotól nyugatra fekvő, zirci nyelvi központhoz tartozó településeken is nagyrészt középbajor tájszólásokat találunk, de a Veszprém környéki falvak is ebbe a csoportba tartoznak. A frank elemekre épül aztán a Balaton-felvidéki falvak német nyelve. Erre az egész régióra jellemző a nyelvi asszimiláció rendkívül magas foka, egyrészt Budapest beolvasztó hatása miatt, ill. mert a Dunántúli-középhegységben egyre kisebb a német behatás, ahogy délre haladunk.

A Dunántúl délkeleti részén, Dél-Magyarországon elsősorban olyan német betelepítettek leszármazottai élnek, akik a török háborúk után többnyire Hessenből, Pfalzból, Mainz, Frankfurt és Fulda környékéről, illetve a Habsburg Monarchia örökös tartományából jöttek erre a vidékre. Mint ebből a felsorolásból is kiderül, nagyon sok német tájszólás került beszélni révén erre a vidékre, ahol aztán az egy faluba, ill. kisebb régióba került németek nyelve elkezdett vegyülni és újabb tájszólás-variációk alakultak ki. Ez a XVIII. századi nagy betelepülési hullám a történelmi Bácska és Bánát területén szinte egy tömbben lévő német településszerkezetet és nyelvterületet hozott létre. Mivel a központokban, mint például Pécsen, a bécsi nyelvforma is erősen éreztette hatását, egymásnak feszült itt a környező települések elsősorban középnyémet

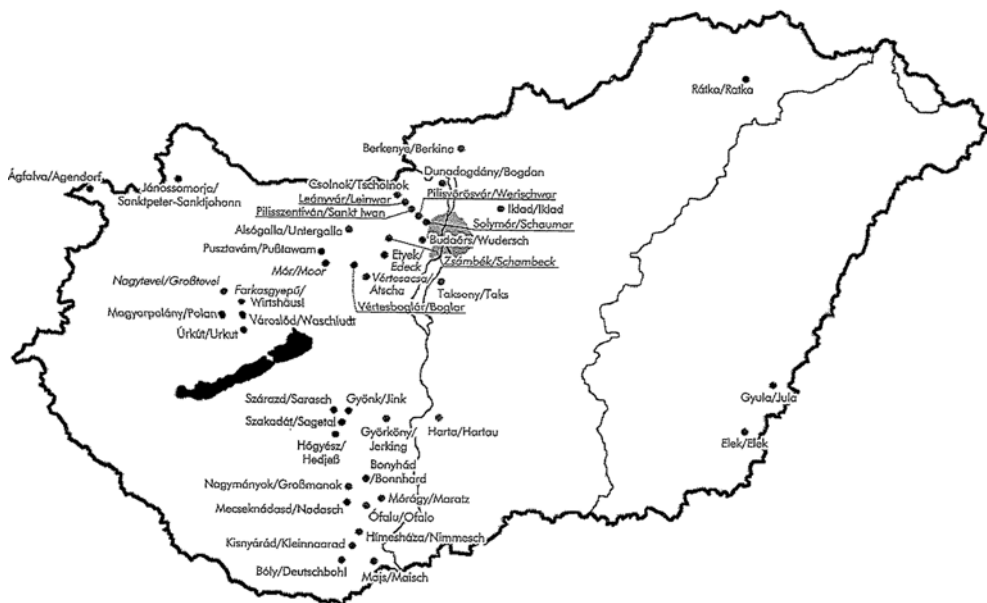
(frank, hesseni, pfalzi stb.) tájszólása és a központok bajor alapú nyelve.

A XIX. században a magyar nacionalizmus történelmi kifejlődésével a magyarországi németek nyelvi fejlődésében is új fejezet kezdődött. Különböző intenzitású asszimilációs kényszer és magyarosítási tendenciák formálják a képet. Ez a fejlődés ahhoz vezetett, hogy 1918-ban az egykori Német-Nyugat-Magyarország nagyobb része a legfiatalabb osztrák tartomány, Burgenland néven Ausztria része lett, de Sopron és környéke nélkül, ahol 1921-ben egy magyar és osztrák oldalról különböző módon értékelt (osztrák részről a mai napig hevesen vitatott, magyar részről szinte mitológikus eseményre stilizált) népszavazás történt, amely szerint a terület Magyarországnál maradt. A magyarországi németek mai nyelvi helyzetét alapvetően az a tény befolyásolja, hogy a II. világháború után a német lakosság jelentős részét elűzték, és így az egykor zárt német közösségeket megváltoztatták és lerombolták. E fontos cezúra után a magyarországi német kisebbség életében rendkívül negatív folyamatokat hozó évtizedek következtek. A többségi nemzet a német nyelv és identitás minden formájához negatívan állt hozzá, a német kisebbség egyre nagyobb része nem találta vonzónak, hogy a kisebbséghez tartozónak vallja magát – lásd 1990-ig a magyar népszámlálások erre vonatkozó adatait. Ez különösen akkor jelez riasztó mértékű nyelv- és identitásvesztést, ha abból indulunk ki, hogy ma Magyarországon 200-220 ezer ember tartozik a magyarországi németek csoportjához, természetesen rendkívül sokszínű identitásváltozatokkal felruházva.

A szociális felemelkedés és egyáltalán az önmegvalósítás mindenféle

formája a magyar nyelvhez és identitáshoz kapcsolódott, ezért a nyelvi váltás tempója rohamosan nőtt. A német nyelvjárások gyorsan elvesztették jelentőségüket, eróziójuk, visszatorzulásuk a különböző beszédhelyzetekben egyre inkább felgyorsult. Ezzel függ össze az is, hogy a német kisebbséghez tartozók identitása egyre jobban sérült, a beolvadás, a nemzetiségi hovatartozás feladásának folyamata felgyorsult. A német nyelvjárások – és egyáltalán a német nyelv – hihetetlen gyors hanyatlása után a 80-as évek közepétől és az elmúlt évtizedben a német nyelv és a német nemzetiségi nyelv tanítása területén általánosságban pozitív a fejlődés. Az elmúlt néhány évben azonban ez a tendencia megtorpanni

látszik, a két tannyelvű osztályok fogyása, a német nyelv általános térvesztése gyorsul. Vitathatatlan, hogy az 1993-as kisebbségi törvény és az ezután kiépült kisebbségi önkormányzatok struktúrája minden életterületen a kisebbségi tevékenységek, így a német kisebbségi aktivitások újraéledéséhez, új minőségéhez vezetett, ezek azonban a nyelvhasználat területén nem vezettek áttöréshez. A nyelvvesztés folyamata akkor állítható meg, vagy akkor lehet a német nyelvet „újraéleszteni” (persze valószínűleg nem az eredeti német tájszólásokat), amennyiben a német közösség akarata és a magyar állam és intézményrendszerének támogatása is megvan. Hogy így lesz-e, az a következő években eldől.

FORRÁS: UNGARNDÉUTSCHER KULTURFÜHRER. DEUTSCHE HEIMATMUSEEN UND HEIMATSTUBEN, ESCORT 96 Bt., 2002

Propsz Eszter

„Hol vagy, Balogh? Gyere ki, megöllek!”

Avagy mi szükség a magyarországi német irodalomra?

Balogh Robertnek és Elmer Istvánnak szeretettel

„Hol vagy, Balogh? Gyere ki, megöllek!” – ébresztette egyszer egy érzelemmel és némi alkohollal átítatott hang az ifjú magyarországi németek táborában Balogh Robertet, az író vendéget. Mint kiderült, azt sérelmezte a hang tulajdonosa, hogy nagymamájának fényképe rákerült a *Schwab evangéliom*¹ borítójára. A szöveget – kell mondanom? – nem olvasta a panaszos.

A történet nagyszerű kiindulópontja lehetne mindenféle borongásnak, búslásnak az irodalom helyzete felett, a magyarországi németek helyzete felett (ha van nekik olyan), én mégis azt a kérdést próbálnám vázolni e kapcsán, hogy szükség van-e a magyarországi német irodalomra, vagy valóban érdemes volna (mondjuk, egy következő tanulmányban) módszeresen végiggondolnunk, hogy hogyan öljünk magyarországi német írókat. Vagy legalábbis Balogh Robertet.

Az irodalom talán legalapvetőbb funkciója abban áll, hogy azonosulásra hívjon, identitásmodelleket kínáljon olvasóinak, azok identitásprojektjei alapjául szolgáljon. Adódik hát a kérdés, teszi-e ezt a magyarországi német irodalom. Tapasztalataim azt mutatják, csak egyes, főként magyar nyelvű szövegeiben. Tapasztalataim egyrészt többévi kutató-elemző munkát jelentenek, melynek eredményeként leírtam, hogy a magyar nyelvű szövegek identitásmentái többségükben működőképesebbek, mint a német nyelvűekéi, jóval differenciáltabb identitásalkotást tesznek ugyanis lehetővé olvasóiknak azáltal, hogy az egyes, belsővé tételre kínált identításelemeket mind szemantikailag, mind pszichológiailag differenciáltan, komplexen dolgozzák ki, és hogy az egyes identításelemek közötti strukturális viszonyok komplexen re-konstruálják úgy a szociális valóságot, mint az egyes ember és a közösség pszichikai valóságát. Másrészt a magyarországi német irodalom szövegeinek hallgatókkal való együtt olvasását, feldolgozását jelenti tapasztalataim, azt, hogy a sokszor végtelenen leegyszerűsített világ- és történelemmodelleket vázoló, megmerevedett sémákkal dolgozó német nyelvű szövegek nem készítetik a hallgatókat az olvasottak továbbgondolására, az önmagukról való gondolkodásra, önreflexióra. Többretegű munka tapasztalatait szeretném tehát megosztani az olvasóval, mikor a következőkben abból a szempontból írom le röviden a magyarországi német irodalom néhány szövegét, hogy miképpen válhat az olvasói identitásalkotás forrásává.

¹ Balogh, Robert: *Schwab evangéliom. Nagymamák orvosságos könyve*. Budapest, Kortárs, 2001.

Balogh Robert szövegeivel kezdem, ha már – szerzőjünkkel együtt – túléltek az idézett érelemittas támadást, vagyis azt, hogy a fogyasztói kultúra megjelenés- és képközpontú világában a kép kultusza gyakran felülírja az identitás formálódásának egyéb forrásait, adott esetben leválasztva a képet a szövegről, s az identitást a képre redukálva. (Hogy a szerző mit tanult az esetből, nem tudni pontosan, abban a tényben, hogy a *schwab* trilógia azóta megjelent kötetei is „képesek”, képek és szöveg integrált egységét próbálják megteremteni, mindenesetre felsejlik valamiféle rendíthetlenség.)

A *schwab* trilógiában², már önmagában a címadásban is, erőteljesen megmutatkozik egyfajta értelemteremtő, jelentésadó szándék. Az *evangéliom* azáltal kölcsönöz a benne elmesélt egyedi életeknek önmagukon túlmutató értelmet és jelentést, hogy horizontális és vertikális transzcendenciát teremt: „horizontális” határátlépéseket jelent, ill. tesz lehetővé az, hogy az egyedit szövegbelső ismétlődések kapcsolják a család, a közösség történetéhez, mely ezen ismétlések által bontakozik ki; „vertikális” határátlépéseket pedig az elbeszélő álmok, víziók jelentenek, ill. tesznek lehetővé. A *legendariom* alakjai is határjárók, abban pedig, hogy bizonyos értelemben esetleges történeteiket néhány alaptörténetre csiszolja egy elbeszélő szándék, szintén az elveszett transzcendencia újraterejtésének vagy pótlásának vágya mutatkozik meg.

Noha a jelentésteremtés gesztusa igen erőteljes, nem párosul jelentéstartalmak egyetlen lehetséges tartalomként való bemutatásával (mint a magyarországi német irodalom német nyelvű szövegeinél az önigazolás szándékából eredően gyakran). Azt gondolom, a trilógia épp azért lehet bő forrása az olvasói identitás-munkának, mert lehetséges jelentéstartalmak ütköztetésével kollektív identitáselemekhez való személyes viszony kialakítását teszi lehetővé. Az *evangéliom* re-konstruál konvencionálisnak mondható jelentéstartalmakat és ezekre épülő identitásstruktúrákat, de az átértelmezés számára is hozzáférhetővé teszi ezeket, amennyiben például ugyanazt az identitásképzés számára fontos eseményt a konvenciót képviselő elbeszélő mellett más, a konvenció keretein kívül álló elbeszélőkkel is elbeszéli. Emellett formai struktúrái által is egyéni viszonyulás kidolgozására készíti olvasóit, hypertextre emlékeztető formája potenciális interaktivitást kommunikál. A *legendariom* azáltal tesz a magyarországi német identitás radikális megújítására ajánlatot, hogy megnyitja a *schwab* identitás tilalmas terét, felfed elhárított, elhallgatott traumatikus identitástartalmakat, de – az egyéni viszonyulás szabadságát itt is meghagyva az olvasónak – álmoskönyvben, a felfedtetet az álommunka dinamikájának megfelelően el is leplezve teszi ezt. Az olvasóra bízta a döntést, hogy elhatárolja, megvédi saját realitását az olvasottaktól, vagy belevonja az olvasottakat saját realitásába, például úgy, hogy az olvasottak alapján tudatosít magában eredetileg nem tudatos, de a szövegben „felismert” lelki problémákat, feszültségeket, vagy úgy, hogy legalább időlegesen felszabadít olyan lelki energiákat, amelyek ezeket a feszültségeket elnyomni, elfojtani segítettek.

Az eddigiekből is kitűnik, hogy a *schwab* szövegek e sajátos nyitottsága az ismétlésben is megragadható, abban az alapvető strukturális jegyben, mely,

² A trilógia darabjai az „evangéliom” mellett: *Schwab legendariom*. Álmoskönyv. Budapest, Kortárs, 2004.; *Schwab diariom*. Utolsó Schwab. Budapest, Kortárs, 2007.

mint már utaltam rá, az identításelemeknek önmagukon túlmutató jelentést kölcsönöz. A *schwab* szövegek ismétlési struktúrái abból nyerik relevanciájukat, esztétikai érvényességüket, hogy variációs jellegűek (megint csak szemben sok, sémákba dermedt német nyelvű szöveg redundáns ismétlési struktúráival). Az *evangéliom* például re-konstruálja a magyarországi német identitásképzés konvencionális ismétlési struktúráit, és megállapítja, hogy azokban a hagyomány egyes elemei „elkoptak”, azaz szemantikailag elhasználódtak, elveszítettek jelstátusukat. A szöveg újtó, mégis hagyományhű ismétlési struktúrákban – saját ismétlési struktúráiba archaikus imák, ráolvasások ismétlési struktúráit beemelve, ill. saját ismétlési struktúráit archaikus imák, ráolvasások ismétlési struktúráira leképezve –, újra jelként teszi hozzáférhetővé ezeket az elemeket, a hagyomány egyéni átértékelésének, átszervezésének, újraírásának lehetőségét, sőt szükségességét hangsúlyozva. Izgalmas többletjelentést nyer ismétlési struktúráiból a szintén *schwab* tematikájú, de nem a trilógia részét képező (és nyomtatásban még meg nem jelent) egyfelvonásos, a *Távol a szemtől, távol a szívtől*³, mely önmeghatározása szerint „érzelmek, sorsvariációk” bemutatása. Az alaphelyzet számos német nyelvű szövegből is ismerős lehet, sok-sok év után visszalátogat a kitelepített, felkeresi régi házukat, találkozik régi szerelmével, már épp el is nyomnánk egy ásitást, hogy ááhhh, mindjárt felismerik egymást, és jön az összeborulás, mikor hirtelen újrakezdődik, ill. megismétlődik a jelenet, és valóban jön az összeborulás, de aztán megint újrakezdődik a jelenet, és megint újra, miközben az ismétlés a fordított egyenértékűség alakját ölti: a hazalátogató, az asszony és közben megjelenő férje minden újakezdéskor más szerepet vesz fel a konfliktusstruktúrában, az üldözöttből üldöző lesz és az üldözőből üldözött, a bűnösből áldozat és az ártatlanból bűnös, a cserbenhagyottból cserbenhagyó és így tovább. A német nyelvű szövegek többségének egyértelmű és megkérdőjelezhetetlen szereposztásaival szemben itt tehát a szerepek teljes elbizonytalanodása tapasztalható meg, ami megint csak reflexióra készíti az olvasót, ill. a nézőt.

Úgy tartjuk, minden irodalmi mű győzelem az idő és a halandóság felett, én mégis úgy hiszem, a *schwab* szövegek győzelmei jelentősebb győzelmek, mint sok német nyelvű szövegéi, melyek a magyarországi német kultúra mulandóságát látva kétségbeesett igyekezettel írják merev sablonokba, stabil, de nagyban reduktív reprezentációkká ennek a kultúrának a tartalmait. Jelentősebbek, akár szándékuk ellenére is, a trilógia utolsó darabjának, a *diariom*nak minden keserősége, rezignáltsága ellenére is.

Úgy tűnhet, s így írás közben lassan magamnak is úgy tűnik, mintha meg akarnám védeni a szerzőt potenciális gyilkosaival szemben. Valójában faramuci dolog ez, hiszen a szerző halála, nem a szó barthes-i értelmében, hanem a fent pedzett gyilkosság által, jót tehetne könyvei eladási példányszámának, sőt, a magyarországi német irodalom olvasottságának, nekem esetlegesen felkérésüket jelenthetne az életmű összefoglalására... Mindenképpen végig kell ezt még gondolni. De előbb feltétlenül szólnom kell Elmer István szövegeiről, mégpedig azért, mert azok arról tudnak a magyarországi német irodalomban egyedül-

³ A szöveget megjelenése előtt a szerzőnek a szó szoros értelmében szíves engedélyével említem, hisz úgy adta hozzájárulását, hogy nem látta ezt az írást.

állóan sokat, hogy mit tehet velünk családunk, őseink történetének olvasása, hallgatása, megismerése. (Szerzőinket hallgatóim is megvédik esetleges támadásokkal szemben, ha én – a fentiekből kifolyólag – bármilyen slamasztikába keverednék, hiszen nagyon szeretik őket.)

*Parasztbarokk*⁴ című regénye mind tartalmi, mind formai struktúrái által reflektálja a magyarországi német identitás kialakulásának pszichológiai folyamatát: a kulturális mintákat, melyeket a regény internalizálásra kínál az olvasónak, nagy alaposággal szerkesztett történetek, ill. történettöredékek dolgozzák ki, emellett a regény bemutatja azt a pszichológiai folyamatot is, melyben az egyén ezeket a mintákat „leképezi”. Főszereplőjére, az elszántan identitás-absztinens, szerethetően flegma Bischof Aladárra édesapja hamvainak újratemetése mint egy történet „hullik rá”, mely, noha először nem tud vele mit kezdeni, arra készíti, hogy újrastrukturálja önmagáról való tudását. Míg a faluban, ahol ősei éltek, és ahol apját újratemetik, bejárja a plébániát, melyet ősei építettek, képzeletben végigéli családja történetét, családi történeteket elevenít fel, pontosabban konfabulál, s miközben úgymond kidolgozza viszonyát a családi történetekhez, saját szociális identitását is kidolgozza. Fabulációjában saját élettörténetének és ősei élettörténeteinek epizódjai egybevegyülnek, keverednek egymással, ill. az epizódok között (szemantikai ismétlődések révén) egyfajta dialógus alakul ki, melyben Aladár személyiségének értelmezése, megalkotása folyik: a maga alkotta történetek befogadása mondhatni narratív identifikációs játék, elbeszélte énye a(z) imaginált „fontos másik”-akkal való kapcsolatban, azonosulásban alakul, az ő értékrendjükből, viselkedési normáikból, gondolataikból merít, azokból építkezik, azokra reflektál. A játék tagadja értelemtulajdonítások végérvényességét, s a konvenciókkal stabilizált reprezentációk mögött nem konvencionális, privát értelmet keres, az értelem- és az identitásalkotásban a megélt személyesség meghatározó voltát hirdeti. Bischof Aladár az elbeszélésben tehát céltudatos erőfeszítéssel, értelmező-feldolgozó munkával veszi birtokba és építi be én-rendszerébe élete eseményeit, önmagára vonatkozó tudását. A narratív identifikációs játékban erodálódik addigi én-rendszere, s bár erről az erózióról csak erodált narratív struktúrákban tud tőle egy ideje különváltan élő feleségének beszámolni – mint ahogy arról is, hogy úgy döntött, megveszi a plébániát családja és elképzelt gyermekei számára –, a narratíva elnyeri felesége támogatását, az asszony elfogadja a „szép parasztbarokk” épületet mint jövő-narratívát. Ezáltal azt is megmutatja a mű, hogy az identitás-narratívumok folyamatos szerkesztésének mindenkori célja és úgymond legfőbb értelme a narratíva egy szeretet-kapcsolatban való elfogadottsága, támogatottsága. Azt gondolom, szükséges volna, hogy ezt a magyarországi német irodalom sok más szövege is tudja.

⁴ Elmer, István: *Parasztbarokk*. Budapest, Hungaria-Kráter, 1991.

Helmut Herman Bechtel

A derék kihalás mértéke

Egy intertextuális háromszög
a kortárs magyarországi német lírában

1989-ben a *Sub rosa* című kötetben jelent meg Valeria Koch (1949–1998) szállóigévé vált *Ungardeutsch* című kétsorosos: „*Ungardeutsch / ist das Maß / des tüchtigen Aussterbens*” (Magyarországi német a derék kihalás mértéke).¹ A szöveg, amely szétválaszthatatlan egységet alkot a címmel, egyetlen mondatból áll: a magyarországi németiséget egyetlen profetikus kijelentéssel „a derék kihalás mértéké”-vel, azaz a megsemmisülés kiszolgáltatott áldozatával azonosítja.

A két névelőt leszámítva a vers öt fogalmi jelentéssel rendelkező morfémából áll: *Ungardeutsch* (magyarországi német), *ist* (van), *tüchtig* (derék), *Maß* (mérték), *Aussterben* (kihalás). Az *Ungardeutsch* szóösszetétel XX. századi intézményesülése óta többször alkotta kritika tárgyát, a kellő történelmi ismeretek hiányában ugyanis gyakran félreértésekhez vezet. A fogalom az ország német nyelvű lakosaira vonatkozik, akik nyilvánvalóan egy német kulturális identitással rendelkeznek. A kifejezést manapság gyakran egy keverék népcsoport meghatározásaként értelmezik félre: ezek szerint a magyarországi németek félig magyar, félig német származású egyének lennének. Mások számára a fogalom kevésbé a származás, mint inkább a kettős kulturális kötődés, egy hibásan értelmezett „kettős identitás” kifejeződése. Ez az interpretáció a kisebbséghez kötődő egyes csoportok számára elfogadhatóvá vált, sokaknak viszont éppen ezáltal lett a kifejezés az asszimiláció mindenható szimbólumává, hiszen az így pont az identitás elvesztését tükrözi vissza. Publicisták és értelmiségiek újra és újra rávilágítanak, hogy a szó semmi esetre sem valamifajta német-magyar keverékre utal, hanem egyértelműen a német származással, nyelvvel és kultúrával, ugyanakkor magyar állampolgársággal rendelkező kisebbségi közösség jelölője. A vers címe egy olyan groteszk törésvonalat von be az értelmezésébe, amely aktuális szociokulturális kérdésfelvetésekre irányítja a figyelmet.

Az egyes szám 3. személyű igealak (*ist/van*) egy jelenbeli állapotra utal, amikor a pusztulás kivédhetetlen folyamata megmerevedik az ítélet mondatában. A „*derék kihalás*” oximoronjában a „*derék*” valójában a nemzetiség sztereotipikus jelzője, a szövegben azonban a „*kihalás*” elé kerül, ezáltal pedig a nemzetiség halálának víziójával kapcsolódik össze. A fogalmaknak ebben a feszültségében a hősi halál képze is megjelenik, hiszen a megmásíthatatlan sorsot az áldozatok belenyugvással veszik tudomásul. Ebben a folyamatban természetesen nem anyagi megsemmisülésről van szó, hanem egy lassú és

¹ Az idézetek magyar fordításai minden esetben az elemzés írójától származnak, az átültetés alapelveként a szöveghez olvasat szolgált.

csendes asszimilációról, amelynek során a passzivitásba süllyedt szubjektumok már nem tanúsítanak semmiféle ellenállást.

A szöveg az epigrammaköltészet kezdeteihez vezet minket vissza, amikor a műfaj még mágikus sírfeliratként értelmeződött, amely az elhunyttal a szavak hatalmán keresztül szoros szellemi kötődésben áll. A cím ebben az értelemben nem más, mint az elhunyt neve a sírkövön, a költemény egyetlen mondata pedig az alatta elhelyezkedő felirat. A szöveg felülete szófukar töredékességével a kultúra lemorzsolódását szemlélteti, amelynek sorsa a vers univerzumában megpecsételődni látszik. A befogadó egy virtuális temetőben lépked: szeme előtt emlékek és érzelmek manifesztálódnak, amelyek az asszimiláció szociokulturális tényeivel állnak összefüggésben. A halál a sírkövön a pusztulás időtlen pillanatává merevedik, ahogy azt a keresztrefeszítés keresztény szimbóluma is ábrázolja. A nép története egy passióvá változik, a felirat szakrális jelentéssel töltődik fel, minden kimondott szó pedig egy ősi epigramma elemét alkotja. Ebben a metamorfózisban az események egy szent szenvedéstörténeté formálódnak, amelyben sem az e világ, sem pedig a túlvilág nem rendelkezik erős körvonalakkal. Egyedül a kereszt és a felirat léteznek: a pusztulás pillanata a magyarországi németiség sírkövére vésve.

Koloman Brenner (1968–) *Ungarndeutsch* (2001) című költeménye egy intertextuális mezőt nyitott, a felütés által kimondva is Valeria Koch verséhez kapcsolódik: *„Die Fränkin meinte bitterbö: tüchtig aussterben“* (A frank [nő] dühösen úgy gondolta: derekasan kihalni). Brenner szövege is felidézi a pusztulás vízióit: *„Programm läuft wie vorgesehen“* (a program a terveknek megfelelően halad), ugyanakkor meg is töri a befejezettség képzetét, lehetőséget teremtve a továbbgondolásra. A „de” kötőszó ebben a viszonyban egyben a genotext világával való szakítás jelölője, a kétsoros zártsága feloldódik a brenneri szövegben, a lírai alany pedig tanúként jelenik meg a versben, aki még valóságként éli meg a kisebbség létezését: *„aber paar Momente / wenn mit Freunden / noch deutsches Wort herrscht / und zergeht bittersüß in unserem Mund/ zaubern richtigfarbene Welt hervor / und die Wirbel im Rückgrat sitzen / auf einmal fester“* (De néhány pillanat / mikor barátok közt / német szó uralkodik / és édesen szétomlik a szánkban / és a gerinc csigolyái / egyszerre feszesebben ülnek). A megsemmisülés kronotoposza kiterjesztődik, ezek a pillanatok azonban itt az utolsóknak tűnnek, és nem lehet tudni, mikor áll be a klinikai halál állapota.

A költeményben a továbbélés fokmérője is manifesztálódik: míg valahol német szó hangzik, lehet releváns diskurzust folytatni a közösség létezéséről. Ezzel a nyelv a kultúra legfontosabb hordozójaként, a nyelv elvesztése pedig a pusztulás befejeződéseként definiálódik. A genotext tragikus heroizmusát a fenotext ironikus rezignáltsága váltja, a tényeket pedig egyfajta sztoikus beletörődés veszi tudomásul: *„lachen wir wenigstens dabei“* (legalább nevessünk hozzá). Az epigramma mitizáló vonásai itt nincsenek jelen: a történések nem állnak összefüggésben egy transzcendens narratívával, a programszerűség hangsúlyozásával, illetve egy elegáns utalással sokkal inkább a politikai és a társadalmi tényezők szerepére, azaz a XX. századi tudatos beolvasztásra helyeződik a hangsúly: *„Es war gute Arbeit / und jeder kommt / in den ungarischen Himmel“* (Jó munka volt, és mindenki a magyar mennyországba kerül).

Angela Korb (1982–) *Ungarndeutsche* (2003) című triptichonja háromszögé egészíti ki a megnyitott intertextuális dialógust. A téma, a mitologizálás és egyes versszakok lakonikus stílusa Valeria Koch versét idézi meg, a közösség története azonban a brenneri költeményhez hasonlóan itt sem valamifajta lezárt egység. A költemény rájátszik a megnyitott intertextuális diskurzusban már jelen lévő szenvedéstörténetre, epikus irányba tágítja ki a kérdésfelvetéseket, ugyanakkor itt is az ironikus hangnem határozza meg az események tudomásul vételét. Az itt bemutatott intertextuális háromszög egyrészt kiváló bizonyítéka a magyarországi német irodalmi közélet és hagyományozódás létezésének, ugyanakkor szemlélteti a kisebbség irodalmának azon vonulatát, amely az 1980-as évektől kezdve egyre radikálisabban tematizálja a nemzetiség nyelvi és kulturális fenyegetettségét, az asszimilációnak való kiszolgáltatottságot.

HAUS DER UNGARNDEUTSCHEN (HDU)
MAGYARORSZÁGI NÉMETEK HÁZA, BP., LENDVAY U. 22.
(AMBACH MÓNICA FELVÉTELE)

Johann Schuth

A magyarországi németek irodalma és művészete

A Magyarországi Német Írók és Művészek Szövetsége (Verband Ungarndeutscher Autoren und Künstler, VUdAK) megalapításának tizenötödik évfordulóját ünnepeltük 2007-ben. A jubileumi év Bartl, Dechandt, Matzon képzőművészek kiállításával kezdődött Baden-Württemberg brüsszeli képviseletén. Ebben a tartományban találtak új hazát a második világháború után elűzött magyarországi németek. Az esemény politikai súlyát jelezte, hogy a megnyitót Kaltenbach Jenő, a kisebbségi jogok országgyűlési biztosa tartotta, a zárórendezvényen pedig Göncz Kinga külügyminiszter-asszony és Paul Lendvai publicista beszélt.

A VUdAK évek óta csoportos kiállítással mutatkozik be a tavaszi fesztivál ideje alatt a Magyarországi Németek Házában, Budapesten. Ennek anyagával bővítettük Bartl-Dechandt-Matzon brüsszeli anyagát, és két fiatal írónk (Stefan Valentin és Angela Korb) irodalmi és zenei közreműködésével bemutatkoztunk április 19-én a Belgiumi Németnyelvű Közösség Minisztériumában, Eupenben. Itt a közösség miniszterelnöke, Heinz Lambertz és az Oktatási és Kulturális Minisztérium szakállamtikára, Manherz Károly professzor nyitották meg a rendezvényt.

Hat VUdAK-tag (Bartl, Hajdú, Lux, Matzon, Misch, Pantl) kiállítása volt látható február 9-ig a Berli Magyar Nagykövetségen, márciusban Monheimben (Nordrhein-Westfalen), májusban a Magyar Kulturális Intézetben, Stuttgartban, szeptemberben

a Magyarországi Németek Házában, Budapesten. Ehhez a kiállítás-sorozathoz egy igényes kétnyelvű katalógust is készített a potsdami Deutsches Kulturforum östliches Europa.

Évente egyszer háromnapos szemináriumot és műhelybeszélgetéseket szervezünk, kiállítással és nyilvános felolvasással egybekötve. Idén szeptemberben Szekszárdon a Garay Gimnázium nemzetiségi tanulóinak tartottunk felolvasást, illetve kiállítást szerveztünk a Német Színházban. A VUdAK kiadásában megjelentetük Koloman Brenner verseskötetét, melyet König Róbert grafikusművész illusztrált. Josef Michaelis, aki októberben átvehette Baden-Württemberg tartomány kulturális fődíját, felolvasást tartott októberben a kitelepített németek kulturális konferenciáján Gerlingenben. König Róbert 50 grafikát állított ki a Parlamentben a magyarországi németek elűzésének 60. évfordulója alkalmából megrendezett emlékkonferencián. Számos egyéni kiállítást és felolvasást szerveztünk országszerte. Az idei eredmények az évtizedes munka gyümölcset jelentik.

1972. október 6-án alakult meg Budapesten a Magyarországi Németek Demokratikus Szövetségének keretén belül az Irodalmi Szekció. A szekció kezdeményezésére a *Neue Zeitung*, a magyarországi németek hetilapja, 1973-ban meghirdette a „Ragadj tollat” című pályázatot, ami az irodalomkedvelő olvasókat német nyelvű írásaik beküldésére buzdította. Ez volt

a jelenkori hazai német irodalom kezdete. Bebizonyosodott, hogy a magyarországi németek még nem felejtették el teljesen az írást, hogy akadnak még olyan élmények, érzelmek és gondolatok, amelyeket papírra kell vetni és nyilvánosságra kell hozni. A pályázatra oly terjedelmes anyag érkezett, hogy 1974-ben összeállíthattuk a *Tiefe Wurzeln* című antológiát. Azóta több mint 50 irodalmi kiadvány jelent meg, először a Tankönyvkiadó gondozásában, majd 1992 óta a VUDAK-könyvek sorozatban.

Az Irodalmi Szekció kezdettől fogva érdekelt volt a határokon átnyúló együttműködésben, sőt erre szüksége is volt. Ebben NDK-lektorok, Helmut Rudolf, Jochen Haufe, Günter Glante pozitív szerepet játszottak, még akkor is, ha a túl nagy elkötelezettséget az NDK-hatóságok gyanakvással figyelték. Miután Oskar Metzler 1985-ben megjelentette *Gespräche mit ungarndeutschen Schriftstellern* című könyvét, a pécsi német tanszéken működő utódjának egyszerűen megtiltották, hogy a magyarországi német írókkal kapcsolatba lépjen.

Az ilyen és ehhez hasonló beszélgetések és szövegelemzések, melyek a műhelybeszélgetések alkalmával a lektorok, a pécsi és budapesti egyetemek germanistái között zajlottak, különösen a fiatal írók számára voltak fontosak. Az 1977-től évente egyszer megrendezett két-három napos műhelybeszélgetéseken kiemelkedő szerepet játszottak és játszanak a német kisebbségi irodalmak, s itt külön ki kell emelni a romániai német irodalom tapasztalatait és felismeréseit.

Az Irodalmi Szekció megalakulásával egy időben Mayer Éva, a *Neue Zeitung* munkatársa olyan képzőművészeket kezdett bemutatni, akik a magyarországi németek soraiból

jöttek, és élénk kapcsolatot ápoltak és ápolnak a mindenkori német kultúrával.

A Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége először 1979-ben szervezte meg Pécsen három soroksári származású, hazai német festő – Misch Ádám, Lux Antal és Bartl József – kiállítását. E kiállítás megnyitója irodalmi-zenei programjával ünnepi esemény volt. A kiállítás rövid távon ellenreakciókat is kiváltott („A svábok megint hangoskodnak”), és állítólag Aczél György tiltotta meg, hogy a tárlat vándorkiállításaként bejárja a magyarországi német falvakat, mint ahogy azt tervezték. A kiállítás ennek ellenére mérföldkövé vált, és végül is a Magyarországi Németek Szövetségén belül a Képzőművészeti Szekció megalakulásához vezetett (1982). Elnöke az NDK-ba kivándorolt, majd hazatelepült színpadtervező, Koch Aurél lett. Évente képzőművész-tábort szerveztek egy NDK-ból küldött művész részvételével, többször rendeztek csoportos kiállítást a budapesti NDK-Centrumban. A tagok többnyire hazai német kiadványokat illusztráltak. A szekció kiadta az *Aurel Koch – ein ungarndeutscher Maler und Graphiker* című könyvet (1981), a *Bereicherung* című albumot (1986) és egy információs füzetet a tagokról. A tagok művészeti elképzelése és műveik színvonala azonban túlságosan különböző volt, így aztán a neves művészek egyre inkább visszavonultak, és a szekció tevékenysége a 80-as évek végére megszűnt.

1990 júniusában alakult meg a Magyarországi Német Írók Szövetsége. Az egyesület 1992 februárjában nyitott a képzőművészek felé, ezzel lehetőség nyílt az írók és képzőművészek együttműködésére a Magyarországi Német Írók és Művészek Szövetségén

(Verband Ungarndeutscher Autoren und Künstler, rövidítve: VUdAK) belül.

A szövetség céljai:

- az irodalom és művészet támogatása révén erősíteni a magyarországi némettség identitástudatát;

- a német nyelvű írásbeliség, a Kárpát-medence irodalmi és művészeti hagyományainak megismerése, dokumentálása és publikálása;

- a magyarországi némettség múltjának, jelenének és jövőjének irodalmi, művészi eszközökkel történő feldolgozása;

- együttműködés a német nyelvterületen működő, ill. a német kisebbségek író- és művész-szövetségeivel.

A VUdAK-könyvek *Irodalom* sorozatában 1992 óta 11 kötet jelent meg, először 3000, később ezer példányban. Robert Becker verseskötete, a *Fallertanz* az 1999-es Frankfurti Könyvvásáron is részt vett. Ugyanott mutatta be Szende Béla a korán elhunyt Valeria Koch *Stiefkind der Sprache* című kötetét. Josef Michaelis pedig a Lipcsei Könyvvásáron lépett fel *Zauberhut* című gyermekkötetével.

1992-ben Misch Ádám egyik kezdeményezője volt az írók és képzőművészek együttműködésének a VUdAK-on belül. Mint a VUdAK Képzőművész szekciójának elnöke fáradhatatlanul szervezett sikeres kiállításokat bel- és külföldön. Már 1992-ben részt vett a szekció a Berlinben *Határtalanul* címmel megrendezett magyar művészbemutatón.

Különösen eredményes volt az esslingeni „Künstlergilde”-vel kialakult együttműködés, melynek kezdte Valeria Koch a Südostdeutsches Kulturwerk és a Künstlergilde által közösen szervezett felolvasó-körútja és Misch kiállítása volt 1992

októberében Münchenben, Stuttgartban és Esslingenben. Három író és tizenhárom képzőművészt felvettek a Künstlergildébe, öt képzőművészt többször meghívtak a Künstlergilde évi kiállítására Regensburgba és Esslingenbe. A három soroksári művész – Bartl, Lux, Misch – kiállítás-sorozata Stuttgartban, Düsseldorfban, Nürtingenben és Berlinben is látható volt.

A Millegentenárium alkalmából 1995-ben a VUdAK 300 példányban kiadta König Róbert *Dort drunt an der Donau* (Ott lenn a Dunánál) című 22 fekete-fehér linometszetet tartalmazó mappáját, mely, egy történeti dokumentumokat tartalmazó kísérőfüzettel kiegészítve, a magyarországi németek történetét dolgozza fel. E mappa lapjai számos magyarországi német intézmény, iskola falát ékesítik szerte az országban. A mappa alapul szolgált a *Dort drunt an der Donau* című kiállítás-sorozatnak, amely 1996-ban Stuttgartban, Esslingenben, Szekszárdon, Bólyott, Sopronban, Budakeszin, Budapesten és Pécsen is megtekinthető volt. E tárlat védnökségét Göncz Árpád köztársasági elnök vállalta, s König Róbert ezért a mappáért és kiállítás-sorozatért 1999-ben megkapta Baden-Württemberg tartomány Dunai Sváb Kulturális Díjának művészeti fődíját.

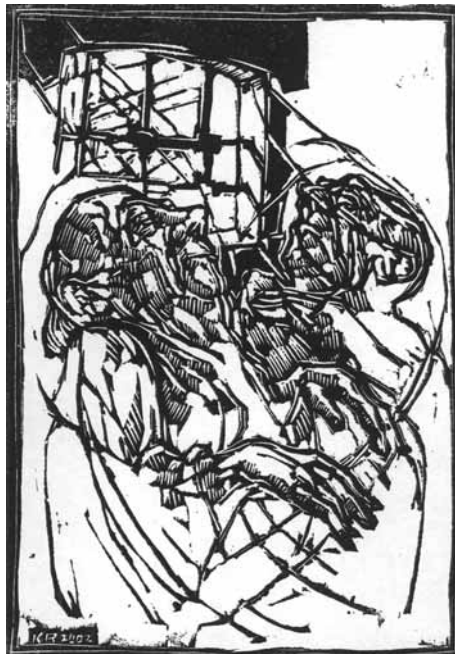
Meg kell azonban jegyezni, hogy az 1989-es fordulat óta az irodalmi tevékenység alábbhagyott. Több író és támogató (Georg Wittmann, Claus Klotz, Szabó János germanista, Valeria Koch) halála súlyos veszteséget okozott a kicsiny alkotóközösségnek. Az új gazdasági és a szakmai kihívások – úgy tűnik – nem segítik elő az íráskedvet. Hiányzik a folyamatos kritikai dialógus. Az egyetemeken és főiskolákon történő felolvasások

nemcsak az írók számára fontosak, hanem a kritikus értelmiség kialakulása szempontjából is. A közös rendezvények (kiállítások felolvasásokkal egybekötve, beszélgetések irodalmi művekről, képzőművészeti alkotásokról), mint 2007-ben Szekszárdon megrendezett jubileumi alkotótábor, közelebb hozzák egymáshoz az írókat és a művészeket, akik új impulzusokat kaphatnak alkotó munkájukhoz.

Igyekszünk fiatalokat is bevonni az irodalmi-képzőművészeti tevékenységbe: meghirdettük pályázatunkat fiatal írók számára. Irodalmi Kávéház címen háromhavonta találkozót szerveztünk a pécsi Lenau-házban. Itt az írók és a pécsi egyetem német tanszékének germanistái elemeznek verseket, elbeszéléseket. A kávéház munkájába bevontuk a fiatalok számára kiírt irodalmi pályázat nyertesait, egyetemi hallgatókat, és kibővítettük nyilvános felolvasással.

A VUDAK-könyvek *Képzőművészet* sorozatában 6 katalógus jelent meg, de közreműködtünk további katalógusok, életművek kiadásában. Megjelent az Adam Misch életművét bemutató reprezentatív kétnyelvű könyv és az 1997-ben elhunyt Simsay Ildikó életművét bemutató katalógus. Munkácsy-díjat kapott Ede Halbauer, Josef Bartl, Tibor Budahelyi, Géza Szily. Ákos Matzon megkapta az amerikai Pollock-Krasnek Alapítvány 10 000 dolláros ösztöndíját. János Wagner *Fekete ég* című alkotása részt vett a Künstlergilde jubileumi kiállításán Esslingenben és Regensburgban.

Tervezzük *15 év VUDAK szóban és képből* reprezentatív album kiadását: ebben egy-egy író és képzőművész közösen mutatkozik be. Vagy az író írja le gondolatait a képzőművész alkotásához, vagy a képzőművész készíti alkotást az író verséhez vagy elbeszélésehez.

KÖNIG RÓBERT RAJZA

Pfiszterer Angelika

Kulturális körkép

A német nemzetiségi oktatás jelenlegi helyzete ismert történelmi események (az asszimiláció, a kitelepítés) hatására alakult ki. A német nyelv, beleértve a Magyarországon beszélt dialektusokat, elveszítette vezető szerepét a magyarországi németek nyelvhasználatában. Ennek megfelelően az oktatás elsőrendű feladata, hogy a tanulókat visszavezesse az elődeik által beszélt nyelvhez. Különös figyelmet fordít ezzel párhuzamosan a kultúra megtartására és ápolására, a magyarországi németek szokás- és hagyományvilágával való megismertetésükre és ezek révén identitásuk kialakítására. Napjainkban mintegy 300 általános iskolában folyik német nemzetiségi oktatás. Az iskolák túlnyomó része ún. nyelvoktató iskola, mely heti öt órában biztosítja a tanulóknak a nyelv elsajátításának a lehetőségét. Ezek nem tekinthetők valódi nemzetiségi intézményeknek, mivel csak nyelvet oktatnak. Minőségileg magasabb fokot jelentenek az ún. két tanítási nyelvű iskolák, amelyekben a közismereti tárgyak tanításának nyelve legalább 50%-ban a német. Az ilyen általános iskolák száma 25 és 30 között ingadozik. Két tanítási nyelvű német nemzetiségi középiskola 11 található Magyarországon. A kulturális autonómia kiteljesedése jegyében a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata a törvényi lehetőségekkel élve két intézményt saját fenntartásba vett, a pécsi Koch Valéria Iskolaközpontot és a pilisvörösvári Friedrich Schiller Gimnázium, Szakközépiskola és Kollégiumot.

A nemzetiségi iskolák fő feladata a kommunikatív képességek fejlesztése mellett a múlt megismertetésével a tanulók azonosságtudatának kialakítása és formálása. Az iskolában az oktatásnak a német nyelv és irodalom a két fő területe, amely kiegészül a német nemzetiségről szóló ismeretekkel. A nemzetiségi intézmények az óvodás kortól az érettségiig biztosítják a német anyanyelv elsajátításának lehetőségét. Sajnálatos módon a pedagógusképzés nem fedi le az iskolai élet minden területét. Elsősorban német szakosokat bocsát ki falai közül, a készségtárgyak tanításához azonban nem biztosítja kellő számban a megfelelő felkészültségű tanárokat.

A magyarországi németek kultúrájának fennmaradása érdekében különböző országos hatáskörű szervezetek tevékenykednek, amelyeknek a Haus der Ungarndeutschen (HdU, Magyarországi Németek Háza) ad helyet. A Budapesten, a Lendvay utca 22. szám alatt található házat 1998 nyarán kezdték átépíteni. A kialakításhoz jelentős összeggel járult hozzá a Német Szövetségi Köztársaság Belügyminisztériuma. A ház 2000 augusztusában készült el. Az eredeti terv alapján az objektum a kultúrát ápoló országos hatáskörű szervezetek székháza lett. Itt kapott helyet a Landesrat Ungarndeutscher Chöre, Kapellen und Tanzgruppen (Landesrat, Magyarországi Német Ének-, Zene- és Tánckarok Országos Tanácsa), a Gemeinschaft Junger Ungarndeutscher (GJU, Magyarországi Ifjú Németek Közössége), a Bund Ungarndeutscher Schulvereine (BUSCH, Magyarországi Német Iskolaegyletek Szövetsége), a Jakob-Bleyer-Gemeinschaft (Bleyer Jakab Közösség), a Zentrum – Magyarországi Német Kulturális és Információs

Központ, a Verband Ungarndeutscher Autoren und Künstler (VUdAK, Magyarországi Német Írók és Művészek Szövetsége) valamint a Neue Zeitung szerkesztősége. Ezen szervezetek jelképes áron bérlik az irodákat. Az épületet a Deutsches Haus Ingatlanhasznosító és Szolgáltató Kft. üzemelteti. Található itt még egy könyvtár, egy rendezvényterem, egy vendégszoba és egy étterem is. A könyvtár elsősorban német nemzetiségi témájú, illetve német irodalmi, nyelvészeti, országismereti könyvekkel, hanghordozókkal és filmekkel áll az olvasókörzség rendelkezésére. A házban kapott helyet a stuttgarti székhelyű Institut für Auslandsbeziehungen (ifa, Külföldi Kapcsolatok Intézete) kultúrmenedzsere is, akinek a feladatai közé tartozik különböző rendezvények megszervezése és az interkulturális dialógus elősegítése. A rendezvényterem sokszínű kulturális rendezvényeknek (kiállítás, felolvasás, előadás, borkóstoló stb.) ad otthont. A programokról bővebb információ a www.hdu.hu honlapon található.

A Landesrat a magyarországi németiség legnagyobb taglétszámú, valamenyi németek lakta megyét felölelő egyesülete. Céljai és feladatai között szerepel a hazai német népi kulturális hagyományok ápolása, fejlesztése, valamint az ifjúság kulturális képzésének és továbbképzésének támogatása. A szakmai munka az egyes szekciókban (éneke, zene, tánc, egyházzene) igen magas szinten folyik, tevékenységüket a részterületek képviselői országosan is összehangolják. Egy bemutató és minősítő rendszer kiépítésével háromévente az éneke, zene, ill. tánc szekcióban országos fesztivált tartanak, amelyeket regionális fesztiválok előzik meg. A Landesrat 2003-ban hozta létre a Jugendauswahlorchestert (JAO, Magyarországi Német Ifjúsági Válogatott Fúvószenekar), amely egy reprezentatív zenekar a hazai német ifjúsági zenészgeneráció kinevelésére. A Magyarországon megjelentetett német nyelvű egyházi kiadványok, valamint az egyházi és világi népdalok gyűjtése, rendezése és kiadása is a Landesrat fontos feladatai közé tartozik.

A magyarországi németek egyik legjelentősebb vidéki központja Pécs. Itt található a Lenau Ház, amely Németország és német civil szervezetek anyagi segítségével épült. Kiállításoknak, irodalmi esteknek, felolvasásoknak, valamint továbbképzéseknek biztosít helyet. A Lenau Ház a Nikolaus Lenau Közművelődési Egyesület (Lenau Verein) székhelye. A Lenau Egyesület segíti a magyarországi németek kulturális azonosságtudatának helyreállítását és erősítését, támogatja a német anyanyelv ápolását és használatát, a német hagyományok, szokások és a kulturális örökség gondozását. Az egyesület célja továbbá a magyarországi németiség történelmének tudatosítása és a kulturális kapcsolatok kialakítása Németországgal. Céljuk, hogy a magyarországi német kisebbség ne szigetelődjön el, de ne is asszimilálódjon, hanem eleven hidat alkosson Németország és Magyarország között. Célja elérése érdekében az egyesület hazai és külföldi szervezetekkel és magánszemélyekkel működik együtt. A Lenau Egyesület keretein belül négy közösség működik. A Német Klub a legaktívabb alapító tagokból áll. A rendezvények (előadások, kirándulások, bálók stb.) minden érdeklődő előtt nyitottak. A német társalgási klubban az egyesület felnőtt tagjainak német nyelvtudását fejlesztik. A Lenau Gyermekkoros repertoárjában magyar és német szerzők művei szerepelnek. A kézimunkaszakkörben nemcsak hagyományos német díszítésű textilek készülnek, hanem e kis közösség alkalmat kínál a német nyelvjárás használatára is.

Az idők során kialakultak az évente megrendezésre kerülő programok. Az egyik legjelentősebb esemény a Magyarországi Német Önkormányzatok Napja, amely minden év januárjának második szombatján kerül megrendezésre, a kisebbségi önkormányzatok megalakulásának évfordulóján. A gálaműsor keretében kerül átadásra a magyarországi németiség legmagasabb kitüntetése (Ehrendadel in Gold für das Ungarndeutschtum), három, a német nemzetiségért kiemelkedően sokat tett személyiségnek. Emellett három középiskolás és egy friss diplomás részesül Koch Valéria-díjban. A gálaműsoron azok a tánc-csoportok, kórusok és zenekarok lépnek fel, amelyek a Landesrat országos fesztiváljain díjakat nyertek.

Május elején kerül megrendezésre a Magyarországi Német Vers- és Próza-mondó Verseny országos döntője. Ezt megelőzően először helyi, majd megyei, végül regionális versenyeken válogatják ki a hat kategória legjobbjait. Nemcsak irodalmi német nyelven hangzanak el a művek, hanem egyre több diák vesz részt a dialektus kategóriákban is.

Programjaink nagy részét pályázati pénzekből valósítjuk meg. Németország, ezen belül is Baden-Württemberg tartomány nagyobb összegekkel járul hozzá rendezvényeinkhez. A hazai források között megemlíthetjük a Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítványt (MNEKK), az Oktatási és Kulturális Minisztériumot (OKM), valamint a Miniszterelnöki Hivatalt (MEH).

A rendezvények megvalósulásához természetesen nagy szükség van lelkes önkéntesekre. A legkisebb falvakban is van táncscsoport vagy fúvószenekar, a fiatalok így a hagyományos magyarországi német táncsal és zenével nőnek fel. Azonban sajnos még ez sem elég utánpótlás kisebbségünk számára. Ennek ellenére mindig nagy örömmel tölt el, ha látom az emberek lelkesedését és tenni akarását. Mindenekelőtt nekik köszönhető, hogy a magyarországi németek kultúrája fennmarad.

BALOGH ROBERT CSALÁDI HAGYATÉKÁBÓL

Faragó Tímea

Szivárványban a szín

A német nyelvű színházi élet helyzete Magyarországon

Az idén hatodízben megrendezett ARCUSFEST Magyarországi Nemzetiségi Színházi Találkozó és az azt követő műhely- és szakmai beszélgetések sora újra átgondoltatta velem, mit is értenek ma Magyarországon nemzetiségi színházi életnek, és hogy vajon a német nyelvű színházi élet ide tartozik-e. A hivatásos német színházi élet közel kétszáz éven keresztül hatottak a kialakulóban levő magyar színházi életre, előképükkel és profizmusukkal, a világszínpadra való nyitottságukkal előlegezték azt. A legkorábbi állandó német nyelvű társulat 1716-ban Sopronban alakult, a magyar színházi élet kezdeteit megelőzve. Az ország legrégebbi kő színházai, a soproni, a pozsonyi, az átalakított pesti Rondella, de a budai Várszínház, a nagyszombati, győri, kassai, temesvári színházak építése is a németek kezdeményezésére indult el. A színházi élet támogatásának súlyát és jelentőségét mutatja, a mai Vörösmarty téren a Deutsches Theater 1812-es ünnepi megnyitásához Beethoven komponált kísérőzenét, s maga az épület az akkori német nyelvterület legnagyobb kő színháza volt. Távollétem megkérdőjelezni a többi magyarországi nemzetiség kulturális gazdagító hatását a hazai magyar nyelvű szellemiségre. A magyar–német színházi kölcsönhatásnak és tradíciónak oka nem a nemzeti kisebbség nagy számában keresendő, hanem abban az egyszerű tényben, hogy a magyar kulturális élet a politika okán hosszú ideig hol ausztró-, hol germanofil volt.

A németül tudó közönség mai hivatásos színházai a budapesti Deutsches Theater, valamint a kapuit Szekszárdon megnyitó Deutsche Bühne, így ellátottság tekintetében a hazai német színházi élet jobban áll bármelyik másik nemzeti kisebbségnél. A két önálló intézmény közül az első támogatói gondokkal küzd, magas színvonalon, de alkalmanként játszik; a másik az Országos Német és a Tolna Megyei Önkormányzat közös fenntartásában működik, így kulturális jelenléte állandó repertoárral és társulattal folytonosnak mondható. A budapesti azonban jórészt a fővárosban lakó és a turista anyanyelvi németek, valamint a nyelvhez-kultúrához, de nem a nemzetiséghez kötődő, németül tudó értelmiségiek játszik, a szekszárdi jórészt a középiskolás korosztályhoz jut el, gyakran tolmácgéppel és magyar nyelvű előadásokkal. Színházi életük európai művészeti színvonalhoz méri magát, a hagyományt nem újratemetni, hanem folytatni akarja.

A magyarországi professzionális színházak mellett működik az amatőr színházi élet, melynek terét és közönségét elsősorban a magyarországi német iskolahálózat résztvevői biztosítják. A mai Magyarországon ilyenformán egymás mellett él a nagy hagyományokkal rendelkező, az európai színházi életkörnyékbe kapcsolódó, professzionális német színház és a „nemzetiségi” vagy „kisebbségi” német színházi élet fogalma, mely utóbbi szintén fogalmi homályosságban szenved. A pályázatok szorgalmazzák a népi hagyományok (pl. a

farsangi, guzsalyas, fonó és az egyházi ünnepkörhöz kötődő dramatikus játékok) magas szintű művészi feldolgozását éppúgy, mint a klasszikus és kortárs színházművészet felé egyaránt mutató amatőr társulatok törekvéseit. Egészen más a helyzet tehát a németeknél, mint a bolgár, szlovák, szerb vagy a román nemzetiségi színjátszás esetében, ahol a színelőadásokból világosan kiolvasható a megmaradás vágya, a kisebbségi tudat megélése és vállalása. A hazai németiség számaránya viszont a második legnagyobb a nemzetiségek közül, és azt sem szabad elfelejteni, hogy a hazai kisebbség nyelvei közül a németet beszélik legtöbben azok, akiknek a kisebbséghez semmi közük sincs. Miért kellene tehát csodálkoznunk azon, hogy több ember nagyobb eséllyel jár közös cipőben külön utakon.

Az anyanyelvi, művészi célkitűzésekkel rendelkező, Európára néző professzionális társulatok és egyes, a népi-anyanyelvi gyökerekhez visszatérni kívánó, németül játszó amatőr társulatok kettős indíttatása összekeveredik. Az egyébként nagyon széles és színes palettát képviselő német nyelvű színjátszás berkeiben a feladatok meghatározásának pontatlansága komoly gondokat okoz a közönségnevelés, a kultúrátámogatás, a szakemberképzés és -ellátottság területén. A két német nyelvű professzionális színház elemi érdeke a jórészt iskolai korosztályból kikerülő amatőrök támogatása, hiszen a közönségnevelés és -megtartás megélhetőségük és létjogosultságuk forrása. A színen tartást, új produkció létrehozását támogatni kívánó, jó szándékú kultúrmenedzsment sok esetben nem látja át a magyarországi német színházi paletta minden vetületét, egy-egy jól megírt pályázat olyan programokra kap támogatást, melyek nem segítik elő sem a hagyományt folytató, sem a hagyományteremtő célt. Mindkét magyarországi professzionális színház túlnyomórészt külföldről hozza anyanyelvi színészeit, rendezőit, miként ez kétszáz évvel ezelőtt is szokásban volt. Kívánatos lenne, hogy a szakemberprobléma Magyarországról oldódjon meg, de erre egyelőre vajmi kevés a kilátás.

Az ügyet azonban a fenti gondoktól eltekintve a magyarországi német kisebbség számos közszereplője, színházi embere és szürke eminenciása komolyan gondolja. Az elmúlt két-három évtized magyarországi német színházi életének csúcsteljesítményeit lehetetlen a teljesség igényével felsorolni a jelen keretek között. Szubjektív válogatásként, az időrend be nem tartásával, pusztán az eszembe jutás sorrendjében a professzionális német színjátszás highlight-jának tartom Frigyesi András igazgató-rendező Magyarországon bemutatott darabjai közül az *Akárkit*, Hugo von Hoffmannsthal, Ausztria nemzeti klasszikusának 2006. novemberi moralitás-rendezését. A Dér András rendezőtárs közreműködésével bemutatott *Passiót* a budaörsi Kőhegyen, szintén 2006-ban, mely hatalmas amatőr tömeget, gyakorlatilag a falu teljes lakosságát megmozgatta, és szívig ható, emlékezetes előadás volt résztvevőnek és nézőnek egyaránt. Lessing *Bölcs Náthánját*, a főszerepben Mécs Károllyal, mely művészi teljesítményén túl attól is emlékezetes, hogy ez volt a Deutsche Bühne első darabja a Garay téri új épületben 1994 novemberében. A DBU legeslegesítő darabját, Arthur Schnitzler *Anatolját*, még a szekszárdi Babits Mihály Művelődési Házban, 1984-ben. Az idei ARCUSFEST Nemzetiségi Színháztalálkozó német színházi bemutatóinak „legjobb férfi mellékszereplő”-díjával is koronázott királyát, Yasmina Reza *Művészet* című darabját. Frigyesi András külföldön rendezett és

bemutatott darabjai közül a flensburgi *Bánk bánt* 2005-ben és az Altenburgban, Gerában színpadra állított Görgey-színművet, a *Tükörjátékot* 2000-ben. A magyarországi német színjátszás számomra leghitelesebb színészegyéniségei Merán Bálint és Lotz Katalin, előbbi alkalmanként mindkét német színház, utóbbi csak a Deutsche Bühne munkatársa.

A magyarországi nemzetiségi színjátszás másik alázatos mindenese és zászlóvivője Hadzsikosztova Gabriella, akit magyar, német és bolgár darabok közreműködőjeként, rendezőként, színészként és énekesnőként, a Malko Teatro alapítójaként is megélhet a magyarországi közönség. Legemlékezetesebb eleményem munkáiból a Merlinben látott *Babilon* 2005 volt, az ő rendezésében.

A szekszárdi Deutsche Bühne jelenkori, Frank Ildikó igazgató-színész nő nevével fémjelzett munkásságának csúcspontja számomra a 2006/2007-es évadban bemutatott két egyfelvonásos, Eugenio Griffiero *A kék herceg* és Giuseppe Berto *Anonimo Veneziano* című darabjai voltak. Mindkettő magyarországi, s egyben német nyelvű ősbemutató volt, Elie Malka, az Európai Színházi Unió igazgatójának rendezésében.

A magyarországi német nyelvű amatőr színjátszás kiemelkedő teljesítményei a szubjektív megítélés vitatható, de talán éppen ezért megbocsátható okán a következők: a Deutsche Schule Budapest (azóta már Thomas Mann Gimnázium) előadásában Molière: *A képzelt beteg* 2004-ben és Brecht *Kaukázusi krétaköre* 2005-ben. A Serény utcai Német Nemzetiségi Gimnázium ifjú társulata (önmagukat újabban Kulturális Offenzívaként – K. O. – nevezik meg), 2007-ben egy, a 20-as évek balatonfüredi színházi életét, harcait és szerelmeit felelevenítő előadása, a *Csak színház* című produkció. Ugyanez a társulat vitte színre 2008-ban *Az örökség* című darabot: mindkét itt említett művet a K. O. ifjú színésze, Szabó Edit, jelenleg 12. osztályos, ígéretes tehetségű diák írta. Szintén az idén 14. alkalommal megrendezett Német Nemzetiségi Színházi Találkozó (Theatertag) felfedezettje volt a bajai Magyarországi Németek Általános Művelődési Központja (UBZ) társulatának 2007-es *Felhők* című bemutatója, valamint 2008-ban a pécsi Valeria Koch Gimnázium előadása, a *Terror*. Az utóbbi bemutató a rendkívül tehetséges fiatal amatőr színjátszó-rendezőnek, Vörös Fábiánnak, az iskola egykori diákjának munkája.

Üde színfolt a német színházi palettán a külföldi amatőr társulatok magyarországi vendéggjátéka: 2004-ben a Studio Gesprochenes Wort mutatta be Budapesten *Szavak* című produkcióját. A társulat a stuttgarti Színművészeti Főiskola hallgatóiból áll. 2003 óta évente bemutatja aktuális előadását a temesvári Nikolaus Lenau Gimnázium amatőr társulata, a NIL; igazi színházélményt jelentett előadásukban Anouilh *Antigonéja*, az *Árnykörhinta* és egy, Csehov-művekből összeállított kollázs a budapesti színpadon. A társulatot Izolde Cobet, a temesvári Német Színház színművésze, drámapedagógus vezeti. Az elmúlt években a határokon túli német amatőr társulatokkal fenntartott kapcsolat még szorosabbra fonódott, és a magyarországi közönségnek a resicai Rolf Bossert Gimnázium társulatának előadásában lehetősége volt látni 2006-ban Shakespeare *Macbethjét*. A partnerkapcsolat viszont is működik: tizedik éve képviseltetik magukat magyarországi német amatőr színtársulatok a környező országok nemzetközi ifjúsági színjátszó-fesztiváljain, Temesváron és Eszéken. 2003-ban volt egy nemzetközi fesztivál Pilisvörösváron is, a részt vevő nyolc amatőr társulat

előadása Magyarország, Románia, Horvátország, Németország és Ukrajna német színházi életének színes mozzanatait jelentették a hazai kulturális életben.

A közel negyven év, melyben a kollektív bűnösség stigmájára nyakbehúzással felelt a hazai németek nagy része, közismert és emberileg érthető módon nagy károkat okozott az anyanyelvi színjátszás területén is. Mégis húsz-egynéhány évnyi hagyománnyal rendelkezik a dél-magyarországi régió általános iskolás német színjátszó találkozója Sombereken. A példát követte először a közép-magyarországi régió Pilisvörösváron, aztán a nyugat-magyarországi Ugodon. Tizedik éve működik a német nyelvű általános iskolás színjátszó tábor intézménye Tarjánban, évente 60 résztvevővel, általában 5 iskolából. Az Országos Német Önkormányzat 2005-ös felmérése szerint több mint hetven óvodai, általános iskolai, középiskolás és felsőoktatási amatőr szintársulat működött német nyelven Magyarországon.

A mai Románia németek lakta területein a részleges nyelvvesztés szomorú intermezzója nem következett be; a német iskolák – például a 625 éves Samuel Brukenthal Gimnázium – mellett német színház is folyamatosan működött több városban. A romániai tapasztalatok a magyarországi német nemzetiség számára is követendő példát mutattak: 2002-ben Nagyszébenben életre hívták a LIDS nevű egyesületet, mely a romániai német nyelvű amatőr színjátszást támogatta. 2003-ban a LIDS magyar és német alapító tagjai megteremtették a hazai „leányvállalatot”, a Magyarországi Német Nyelvű Színjátszásért Egyesületet Budapesten. Az egyesület legfontosabb feladata a diaszpórában működő német társulatok szereplőinek összefogása lett. A német nyelvű színjátszás ügyét szerte az országban támogatta számos önkormányzat, egyesület és alapítvány, néhány magánszemély is. A társulatvezetők módszertani képzése ugyan megvalósult az Országos Német Önkormányzat pár napos nemzetközi továbbképzései jóvoltából, de közös projektek ötletének megfakadására ez a pár nap nem elegendő táptalaj. Az egyesület előtt álló külföldi példa azt a modellt erősítette, hogy a német színház és a német iskola együtt gondolkodásából születhet önmagát meghatározni képes kisebbségi színjátszás. Az országos egyesület ezen párbeszéd hiányának orvoslására német nyelvű drámapedagógus-képzést indított útjára 2006-ban, és a váci Apor Vilmos Katolikus Főiskolában talált partnerre törekvéseihez. A képzést jelenleg 22 gyakorló pedagógus-hallgató látogatja és hazai, külföldi drámapedagógusoktól, színészektől, rendezőktől tanul német nyelven módszertant, világlátást. Feltétlen szükség lenne továbbá a drámapedagógus-képzés megtartásával a német iskolákban a tánc és dráma érettségi tantárggyá, illetve tagozattá fejlesztésére, valamint a német nyelvű színészképzés rendszerének kiépítésére is.

A német színházi „valami nagy-nagy tüzet kéne rakni”-gondolat Bicskei Gábor 1983-as szavaiba kapaszkodik: „Míg tehát a hivatásos színházművészetben az irodalom áramlik az élet felé, addig az amatőrök színjátékában megfordítva, az élet közeledik az irodalom felé”. Erre a bázisra alapozva egymásról tudó és tudni akaró, magas szintű német iskolai színjátszás valósulhat meg, mely a professzionális színházaknak értő közönséget, szakmai és művészeti partnert jelenthet. Az amatőr-profí nemzetiségi színjátszás egymást komolyan vevő, magas szintű együttműködése pedig szabaddá tehetné az utat a hazai magyar és német nyelvű színjátszás egyenrangú párbeszédéhez, végső soron ahhoz, hogy a nemzet színháza a nemzetiségi színházává is válhasson.

Helmut Heil

Néptánc és identitás

A magyarországi német néptánc 300 éve van jelen a magyar néptánckultúrában. A magyarországi németek a történelem során több hullámban és több területről érkeztek Magyarországra, de a legnagyobb arányú német betelepülés a török hódoltság után a XVIII. század folyamán három nagy hullámban történt. Ekkor érkezett a mai magyarországi németek őseinek java része, így svábok, frankok, pfalziak és sokan mások. Ők hozták magukkal az anyaországból azokat a táncokat, amelyeket ma is fellelhetünk multságok alkalmával, ill. amelyek a mai táncok alapját képezik.

A hazai német néptánckincset fejlődését és elterjedését tekintve két szakaszra kell osztani. Az első szakasz 1945–46-ig tartott, hiszen az addig szinte zárt német településeken az emberek sokkal jobban ápolták/ápolhatták a szokásaikat, hagyományaikat. A második szakasz a háború utáni ki- és betelepítéssel kezdődik, amikor is a németek által lakott települések házaiba az ország különböző részeiből és a környező országokból telepítettek be magyar családokat, akik új szokásokat, hagyományokat és természetesen új táncokat is hoztak, adtak át.

A 300 éves jelenlét – főleg a II. világháborút követően – egy bizonyos „adok-kapok” között zajlott, ill. zajlik ma is: hiszen ahogy mi is adtunk át táncokat, mint pl. a polka (porka), a hétlépés, vagy a különböző táncjátékok (párnás tánc, gyertyás tánc), úgy a mi táncainkba is beépültek a csárdás, az ugrós és a mars különböző motívumai. Táncaink a kb. 100 éve jelen levő fúvószenének köszönhetően – mert előtte nálunk is inkább a „Streichmusik”, a vonószene dominált – egy picit felgyorsultak, erőteljesebbek lettek, vagy ahogy mondani szoktuk, egy kis „paprika” került beléjük. Ez természetesen hangulatában is új színt hozott az előadásokba. Ezért is használom és tartom a „magyarországi német néptáncok” kifejezést sokkal kifejezőbbnek, mint ha csak azt mondanám, hogy „német néptáncok”. Persze szeretném itt rögtön leszögezni: az, hogy magyarországi német néptáncokról beszélek, nem jelenti, hogy a táncok német karaktere, stílusa megváltozott volna. Azt hiszem, nyugodtan állíthatom, hogy szegényebb lenne a magyarországi táncok kultúra e vidám, pajkos, jó hangulatú, színes magyarországi német néptáncok nélkül.

„A néptánckutatás a néprajz egyik legfiatalabb ága” – írja *Der deutsche Volkstanz in der Schwäbischen Türkei* (A sváb Törökország német néptánca) című 1938-as tanulmányában Karl Horak, aki mint bécsi egyetemi hallgató 1931–36-ban számos magyarországi német településen gyűjtötte feleségével a szebbnél szebb hazai német táncokat. Úttörő szerepet vállalt a hazai német néptáncgyűjtést illetően, hiszen előtte még senki nem végzett ilyen átfogó és alapos gyűjtőmunkát.

Feltétlenül meg kell még említeni Kurt Petermann – a lipcsei táncarchívum akkori vezetője – nevét is, aki 1972-től gyűjtött Magyarországon és számos új anyagot sikerült megörökítenie. Sajnos mindkét gyűjtéshez csak nagyon későn sikerült a szakmának hozzáférnie.

Jómagam 1980-ban kezdtem el gyűjtőmunkámat és állítottam össze az első magyarországi német néptáncfüzet anyagát. Ekkor sikerült a külföldi tánc-táborok, kapcsolatok révén még kétszer találkoznom Karl Horakkal, aki nagyon sok táncanyaggal látott el. Mondanom sem kell, hogy mekkora öröm volt ez a számomra.

A magyarországi német táncok főbb területei:

- a legnagyobb, leggazdagabb táncanyaggal a három megyét (Baranya, Tolna, Somogy) magában foglaló „Schwäbische Türkei” rendelkezik,
- a másik nagy terület a „marsot” és sok egyéb táncot felvonultató Bácska,
- ezután a Balaton-felvidék és a Bakony következik, majd
- a nyugat-magyarországi határvidék és végül
- az ún. szóránytelepülések, mint pl.: Elek és Gyula (délkeleten), Rátka, Hercegkút (északkeleten), illetve Berkenye, Szendehely a Börzsöny lábánál.

A magyarországi német táncokat Karl Horak a gyűjtése után megjelent tanulmányában 4 fő csoportba osztotta, ezek: a *figurális táncok*, a *táncjátékok*, a *körtáncok* és végül az *idegen népektől átvett táncok*.

A táncainkra általában kötött páros táncok jellemzőek, amelyek őrzik a német gyökereket; kitűnik állandóságuk és mély hagyománytisztelőjük. Nálunk nem alakultak ki táncrendek, és mi a körtáncok alatt nem a középkorban uralkodó énekes, ill. hangszeres kíséretű lánckörtáncokat vagy a magyar karikázókat értjük, amelyek még ma is megtalálhatók a Feröer-szigeteken, a Balkánon, Szardínián és Kelet-Európában.

Figurális táncok. A figurális táncok alkotják a legnagyobb csoportot, ezek első része valamilyen figurából, motívumból áll, amelyet egy polka vagy keringő követ. Idetartozik az egyik legelterjedtebb páros táncunk, a „*Siebenschritt*”, de ugyanilyen ismert és szinte minden hazai német településen megtalálható a „*Kreuzpolka*”, a „*Schustertanz*” és a „*Schmied*”. Ebbe a csoportba tartozik még a „*Rückwärtspolka*”, a „*Hoffärtige*”, a „*Patschpolka*” és még sok tánc.

Táncjátékok. A táncjátékok megőrzésének helyei leginkább a lakodalmak voltak. Éjfél után, amikor már alábbhagyott egy kicsit a hangulat, egy-egy jó előtáncos vezetésével előkerültek a legkülönbözőbb játékok. Ritkán múlt el lakodalom a „*Nonnetanz*” nélkül. A legvidámabb a táncjátékok közül a „*Hans Daml*”. Lehetetlen pontos leírást adni róla, mert az előtáncosnak egy általános kereten belül sok szabadsága van. A tánc lényege, hogy amit az előtáncos mutat – mint pl. átöltözés, korommal a nézők bekenése, padon, asztalon való átmászás/átbújás stb. –, azt mindenkinek utánoznia kell. Idetartozik még a „*Busseltanz*”, a „*Gonausertanz*”, valamint a különböző eszközös táncok, mint a „*Kissentanz*”, a „*Besentanz*” stb.

Körtáncok. A táncos szórakozás nagy részét ma az egyszerű körtáncok alkotják. Több pár nagy kört alkot, és polka- vagy keringőlépéssel haladnak előre vagy körbe. A polkát gyakran balra (visszafelé) táncolják: ez a „*Linksrum*”.

Idegen népektől átvett táncok. Ebbe a körbe azok a táncok tartoznak, amelyeket tánctanárok, esetleg külföldről hazaérkezett katonák és diákok hoztak, illetve a betelepített lakosok adták át az adott településen. Ilyen a „*Gólya*”, a „*Magyar kettős*”, a „*Hogy a csibe*” stb.

A magyarországi német néptáncmozgalom jelentősen megváltozott a rendszerváltás után. A rendszerváltás előtt is voltak tánc csoportok, de ezek száma – főleg a gyermek- és ifjúsági tánc csoportok – utána örömdetesesen megnőtt.

A mozgalom fő mozgatója a Leőwey Táncegyüttes által 1990-ben alapított Magyarországi Német Néptáncgyományok Ápolása Alapítvány. Az Alapítvány segítségével tudunk/tudunk olyan programokat és projekteket megvalósítani, amelyek a rendszerváltás előtt nehézségekbe ütköztek, mint pl.:

- minden évben megszervezzük a pécsi német néptáncbort
- kiadtunk 4 néptáncfüzetet egy dupla CD-vel
- 10 alkalommal szerveztük meg a magyarországi német táncszínházalkozót
- 7 alkalommal szerveztük meg a gyermektánc-oktatói és 8 alkalommal a felnőtt német néptáncoktatói tanfolyamot
- kiadtuk a *Magyarországi német népviseletek* című könyvet
- már 12 zenei CD-t jelentettünk meg, amelyeken a legjobb hazai német zenei együttesek szerepelnek
- háromszor került megrendezésre a Magyarországi Német Tánc csoportok és Ifjú Koreográfusok Fesztiválja elnevezésű találkozó
- számos hazai és nemzetközi táncalkozót, fesztivált szerveztünk, stb.

A legfontosabb a képzések megszervezése volt, hiszen egyre több óvodában, iskolában beindult a néptánc oktatása, de sajnos nem volt elég jól képzett néptáncpedagógus. Az eredmény már látható és érzékelhető a különböző találkozók, országos fesztiválok, hiszen igen jó eredményeket érnek el csoportjaink.

1995-ben megalakult a Baranyai Német Táncgyűlés, amelynek közel 50 gyermek-, ifjúsági és felnőtt tánc csoport a tagja, ami úgy 1200-1300 táncost jelent. Ez magáért beszélő számadat. Ami még öröndetesebb, hogy időközben csatlakoztak hozzánk Somogy, Tolna és Bács-Kiskun megyéből is. Az egyesületnek természetesen vannak éves rendszeres programjai, így a legfontosabb a különböző helyszíneken megrendezett gyermektáncfesztivál.

Időközben megalakult a Magyarországi Német Ének-, Zene- és Tánckarok Országos Tanácsa is, amely rotációs rendszerben rendezi meg az országos fesztiválokat mind a három kategóriának, valamint két évente az országos gyermektáncfesztivált. A legjobb eredményt elérő csoportok felléphetnek a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata éves gálaműsorán.

Természetesen nem szabad megfeledkeznünk a német kisebbségi önkormányzatokról sem, hiszen ők is számtalan találkozót, rendezvényt, falunapot szerveznek. Felélednek olyan, már feledésbe merült szokások, hagyományok, mint az „Altkirmes”, a „Pünkösdi Fesztivál”, a „Kretzlfest”, ahol tánc csoportjaink szerepelhetnek, külföldi kapcsolatokra tehetnek szert, új táncokat tanulhatnak meg.

Amit még erősíteni kell: a képzések, továbbképzések folytatását a helyi német kisebbségi önkormányzatok, valamint a Német Pedagógiai Intézet támogatásával, hiszen ha az adott településen nincsen jól képzett táncos, zenész, énekes szakember, ne várjuk, hogy jól működő kultúr csoport legyen. A bel- és külföldi kapcsolatok további kiépítését is folytatni kell, hogy csoportjaink minél messzebb vigyék és minél távolabb képviseljék a hazai német néptánc kultúrát.

És végül, de nem utolsósorban ne feledjük, az identitásunk megőrzése szempontjából nekünk, magyarországi németeknek éppen olyan fontos a kultúránk ápolása, megőrzése és továbbadása, mint az anyanyelvünké.

Angela Korb

Asszimiláció a publicisztikában

Az oktatás mint az asszimiláció tere
a Fünfkirchner Zeitung vezércikkeiben 1889-ben

Diplomamunkámban *Magyarosító tendenciák Pécsen a Fünfkirchner Zeitung tükrében a XIX. század utolsó harmadában* címmel a Fünfkirchner Zeitung¹ cikkeit analizálva kerestem asszimilációra vonatkozó írásokat. Két kiválasztott évfolyam volt e dolgozat tárgya: 1870-es, az első évfolyam és 1889-es.

A vezércikkeket és a feuilleton-szövegeket választottam ki az analízis tárgyául. Ezzel párhuzamosan a magyar nyelvű pécsi lapok is támpontként szolgáltak. A magyar patriotizmus ugyanúgy megtalálható az FZ-ben, mint a magyar nyelvű lapokban: a Pécsi Figyelőben és a Pécsi Hírlapban. Azonban természetesen fellelhető az FZ német kultúrához való közelsége. Jelen tanulmány – a diplomamunka egy fejezetét képezve – az oktatásügyre fókuszál, mint az asszimiláció egy megjelenési formájára.

Pécs lakosságának a XIX. század hatvanas éveiben alig fele volt magyar (53%), majdnem egyharmada német volt, s nagy számban éltek itt horvátok, bosnyákok (16-17%). A millennium idejére Pécs már egy magyar többségű várossá vált, az itt élők háromnegyede magyar volt, 19-20%-ot tett ki a németiség és 1-2%-ban laktak horvátok, bosnyákok.² Ilyen nemzetiségi összetétellel egy német nyelvű lap megjelenetése Pécsen a korszakban megalapozott volt.

I. Pécs és a Fünfkirchner Zeitung. 1832-ben Knezewich István nyomdász fordult azzal a kéréssel a város vezetőségéhez, hogy kiadhasson egy lapot. Nagy valószínűséggel nem jelent meg a lap (Fünfkirchner Intelligenz Wochenblatt).³ Móró Mária Anna kutatásai alapján az első valóban kiadott pécsi újság Lichtenstein József Fünfkirchner Bergmandlja volt.⁴ 1848-ban jelent meg a Pressfreie Flugblätter, melyet nem sokra rá Fünfkirchner Zeitungra változtattak. Pécsi Tárogató néven jelent meg a német nyelvű újság magyar melléklete.⁵ Az 1848-as rövid életű FZ újabb megjelenése 1870 és 1906 között folyamatos volt.

Johann Heinrich Schwicker a magyarországi németiségről írott történeti munkájában az FZ-ről a következőket írja: az FZ hetente kétszer jelent meg és „a vidék jobb politikai lapjai közé”⁶ tartozott. Az FZ sok belföldi és külföldi

¹ A továbbiakban FZ. Fordítása: Német nyelvű lap, mely hetente kétszer jelent meg 1870–1906-ig.

² L. Szirtes, 1998.

³ L. Surján, 1992.

⁴ L. Móró, 2003.

⁵ L. Surján, 1992.

⁶ L. Schwicker, 1881.

lappal kapcsolatban állt, a lapban megjelent apróhirdetések nem korlátozódtak magyar területekre, külföldi cégek, bankok hirdettek a pécsi német nyelvű újságban.

Az FZ első számában 1870-ből az újság liberalizmusáról olvashatunk, s ezen írás megalapozza a lap későbbi politikai álláspontját.⁷

„Három hónapos fennállás után (...) Jelentős olvasóközönség áll mögöttünk, (...) nyíltan és szabadon, őszintén és jól a függetlenség, a személy és a gondolat csorbítatlan szabadságának zászlaját tartjuk a magasba. »Egyforma jogot mindenkinek« a vezérszólamunk (...).”⁸

1889-ben egy baranyai sajtóstatistikát közölnek az FZ-ben. Baranya megyében ekkor 11 újság jelent meg, ebből nyolc Pécsen, egy Mohácson, egy Siklóson és egy Baranya-Szabolcsban. „Ezek közül egy lap jelenik meg német nyelven (...)”⁹, az FZ.

II. Az oktatás mint az asszimiláció tere. „Az oktatás a népiskolákban a gyermekek anyanyelvén, tehát német gyermekeknek németül történjék; az állam köteles felsőbb oktatási intézményeket (gimnáziumokat, szakiskolákat) az akadémiai oktatás megkezdéséig az egy tömbben élő nem magyar nemzetiségek, így a németek számára is létrehozni és fenntartani, hogy ugyanők a magasabb oktatásban anyanyelvükön részesülhessenek.”¹⁰

Ezen irányvonalak mérvadóak az 1868-as nemzetiségi törvény értelmében, azonban a kérdés az, milyen mértékben érvényesültek ezen előírások a gyakorlatban a nemzetiségi nyelv oktatása terén.

Az iskola, mint a család mellett másodlagos nevelési tér, ismereteket közöl, melyek a felnövekvő generáció életében szükségesek. Az iskola mint oktatási intézmény az asszimilációt is elősegítheti: a nyelv, történelmi ismeretek, kultúra, irodalom megismertetése által, legfőképpen a humán tárgyak körében képes identitásképző tényezőként fellépni.

A nyelv mint kultúráközvetítő e folyamatban központi helyen áll. Ehhez egy kortárs, Johann Heinrich Schwicker a következőkre hívja fel a figyelmet:

„Az ország semelyik másik népcsoportja nem tanulja oly szívesen a magyar nyelvet, mint a német; a szepességi német, a nyugat- és dél-magyarországi települések lakossága már jó ideje gyermekeiket a felső népiskolai osztályokban a magyar nyelvre is megtanították. A magyarországi német népcsoport köréből származtak a magyar nyelv és tudomány legszorgosabb ápolói és terjesztői.”¹¹

A dualizmus idején a fővárosban az írni-olvasni tudók száma megközelítőleg megkétszereződött. Ennek egyik oka az volt, hogy az oktatás a kormány hatáskörébe került, amely abban volt érdekelt, hogy a kommunális – tehát ne a felekezeti – iskolák számát gyarapítsa. Ez alapozta meg egyben a magyarosító iskolapolitikát.

⁷ „Mivel nálunk nem annyira az elv, mint a pártállás számít.” FZ 1870, 1. szám

⁸ L. FZ 1870, 29. sz.

⁹ FZ 1889, 7. sz.

¹⁰ Schwicker, 1881, 490. o.

¹¹ Schwicker, 1881, 493. o.

III. Az iskolaügyről szóló vezércikkek. 1870-ben csak néhány vezércikk foglalkozik oktatásüggyel, nem foglalkoznak az oktatásügy és az asszimiláció kérdésével.¹²

Az 1889-es vezércikkek már az asszimiláció kérdését is érintik, ezenkívül igazolják a német nyelv fontosságát, pozícióját Magyarországon. A *német nyelv a középiskoláinkban*¹³ című vezércikk részletesen bemutatja az új oktatásügyi miniszter, Gróf Csáky Albin rendeletét, mely „... hangsúlyozza a német nyelv fontosságát és ismeretét minden művelt ember számára kulturális szempontból, és aláhúzza azt a tényt, hogy a német irodalom ismerete által a modern műveltség és tudomány mily tág tere nyílik meg.”¹⁴ A német nyelv kulturális fontossága miatt kötelező tantárgy volt minden középiskolában.

„Manapság a miniszteri rendelet végrehajtása nem jelent már veszélyt a magyar nyelv hegemoniájára nézve. Csak Pécs-et kell példaként felmutatni, mely az utolsó évtizedben a magyarosítás területén átalakult, mely minden hazafit csodálattal és elégedettséggel kell hogy eltöltsön. A német nyelv jóságos és erőszakos úton háttérbe szorított, ehhez fűződően csak a német színélőadások betiltására kell utalnunk és ma Pécs, a német város olyan magyar, mint Debrecen, Kolozsvár vagy Szeged. Nem volt soha kifogásunk az ellen, hogy Pécs-et minden rendelkezésre álló eszközzel magyarosítsák. Ami Sopronban, Pozsonyban, Temesváron félig sikertelennek mondható, mi büszkék lehetünk a sikerre, hogy Pécs ma egy magyar város.”¹⁵

A cikkíró szerint az asszimiláció folyamatában Pécs nagyon elől tart, már magyar városként jellemezhető. Sopron, Pozsony, Temesvár ezzel szemben olyan városok, melyek félig-meddig elhárították maguktól az asszimilációs folyamatot, mindenesetre nem állnak a folyamat végső szakaszában. Mi marad tehát Pécsen a német nyelvből? Kulturális fontossága? A német irodalom mint kulturális örökség?

A helyi felsőgimnáziumban a német nyelv oktatása csak a magasabb gimnáziumi osztályokban kezdődik, és a cikk alapján nem áll rendelkezésre magas színvonalú oktatás a professzorok hiányos nyelvtudása miatt.

A cikk írója választ ad arra a kérdésre, hogy miért fontos megőrizni a német nyelv kitüntetett helyét, annak ellenére, hogy ez idő tájt divat nem tudni németül: „...a német nyelv Közép-Európa egy kiterjedt területén érintkezési nyelv”¹⁶. Továbbá a német nyelv ismeretét egy magyar hazafitól is fontosnak tartja, mivel 1889-ben a cikkíró szerint „érzékelhető, hogy a németesítés fogalma manapság legenda (...)”¹⁷. A német nyelv azon tulajdonsága, hogy Európa e régiójában fontos nyelv, annál is inkább megalapozott, mivel a hadseregben használt nyelv is a német. Eszerint egy nyelv ismerete nem egyértelműen jelent politikai,

¹² Témáik: *Gyermekmegóvó intézmények*. FZ 1870, 11. sz., *Az autonómia a faluközösségekben és az iskolatörvény*. FZ 1870, 51. sz., *Zenei körülményeink*. FZ 1870, 61. sz., *Iskolagazdaság az új éraban*. FZ 1870, 67. sz.

¹³ FZ 1889, 3. sz.

¹⁴ FZ 1889, 3. sz.

¹⁵ FZ 1889, 3. sz.

¹⁶ FZ 1889, 3. sz.

¹⁷ FZ 1889, 3. sz.

kulturális, társadalmi kötődést. A nyelv lehet identitásképző tényező, de nem merítheti ki egyben az identitás fogalmát. Ennek csak egy komponense.

E cikk folytatása (FZ 1889, 3. sz.) ugyanezen évfolyam 20. számában található. Mint oly sok esetben, ezúttal is nehézkes a rendelet végrehajtása. Megoldásként érkezik a javaslat, miszerint a középiskolai oktatás kérdését ismét végig kellene gondolni, „hogyan itt nemzetközi nézetek nyújtsanak irányvonalat, hogy a gimnáziumok, szakiskolák vagy az egységes középiskola európai oktatási normáknak feleljenek meg.”¹⁸

Az 53-as számban (1889-es évf.) a népiskolát mint „hazafias ifjúságunk nevelőjét” értelmezik, ez egyben a vezércikk címe is. „Mint ilyen, mindig egy boldog és szabad állam alapköve lesz, mint ilyen, mindig minden igazán szabadgondolkodású férfiben egy az utolsó csepp véreig küzdő védelmezőjére talál.”¹⁹ Ezen kijelentés a népiskolai oktatás céljaként is értékelhető: hazafiak kiképzése, „(...) egy önállóan gondolkodó, előítéletektől mentes, a babonától felszabadult generáció nevelése (...)”²⁰. De ahhoz, hogy hazafiakat neveljenek, olyan tanárok kelljenek, akik maguk is példaként szolgálnak: „Minél nagyobb magyar az, aki a mi felsőgimnáziumunkat vezeti, annál több stramm magyarságot adagol az intézet neveltjeibe, és ez valószínűleg mindkettejük hasznára válik.”²¹

Az oktatásügy a példaként bemutatott vezércikkek alapján nem állít korlátokat az asszimiláció elé, sőt segíti ezt a folyamatot a tudatos hazafias nevelést választva. Ez nem jelenti a német nyelvoktatás kizárását, ezt is támogatják. Felismerik a német nyelv ismeretének fontosságát, mely összekötő nyelvként szolgál. A magyar iskolai nevelés következtében – minden szinten – elősegíthető, hogy a nemzetiséghez tartozók saját nemzetiségükhöz kötődjenek kulturálisan, de politikai szempontból magyar hazafiakká váljanak. Az FZ oktatásüggyel foglalkozó vezércikkeinek hasábjain megjelenő hazafias nevelés gondolata nem egyedül e pécsi német újságban jelenik meg, a korszak magyar nyelvű pécsi lapjai is kifejezik az oktatás ezen igényét. Azonban ami a német nyelv kulturális fontosságának hangsúlyozását illeti, abban egyetértenek.

Az asszimilációs folyamat hosszú, nehezen megfogható, egyes szakaszokban különböző módon nyilvánul meg. Az FZ alapján felismerhető egy kettős kötődés, egyrészt a német kultúrához való ragaszkodás, másrészt a magyar állampolgár politikai kötődése. A kultúra, oktatásügy, történelemfelfogás ezen törekvések megnyilvánulási formái, melyeket az állam nagyban befolyásolhat. Az identitás azonban személyes jellegű döntés, melyet a személy határoz meg. Az FZ nagyon fontos forrás a korabeli Pécs-kutatásban, hiszen betekintést nyerhetünk a pécsi német nyelvű polgárság mindennapjaiba és megismerhetjük problémáikat, melyek sok esetben ma is éppoly aktuálisak, mint annak idején.

¹⁸ FZ 1889, 20. sz.

¹⁹ FZ 1889, 53. sz.

²⁰ FZ 1889, 63. sz., *A babona vidéken*

²¹ FZ 1889, 72. sz., *Dionys Inczedy*

Felhasznált irodalom

- Fónagy Zoltán: *Einwohnerzahl der Deutschen im Budapest des 19. und 20. Jahrhunderts.* In: *Deutsche in Budapest.* Zgst.: Hambuch Wendelin. Bp., 1999.
- Hanák Péter: *Urbanisation und Assimilation in Budapest in der Epoche des Dualismus.* In: *Deutsche in Budapest.* Zgst.: Wendelin Hambuch. Bp., 1999.
- Lenkei Lajos: *Negyven év Pécs életéből. Egy pécsi újságíró visszaemlékezései.* Pécs, 1922.
- Móro Mária Anna: *Das Fünfkirchner Bergmandl und Josef Lichtenstein, der erste Fünfkirchner Journalist.* In: *Zusammenleben von Völkern in Süd-Pannonien.* Hrsg.: Lengvári István, Vonyó József. Pécs, 2003.
- Schwicker, Johann Heinrich: *Die Deutschen in Ungarn und Siebenbürgen. Die Völker Oesterreich-Ungarns. Ethnographische und culturhistorische Schilderungen.* Dritter Band. Wien und Teschen, 1881.
- Baranya megye sajtóbibliográfiája 1832–1984.* Szerk.: Surján Miklós. Pécs, 1992.
- Szirtes Gábor: *A millenniumi Pécs.* Pécs, 1996.
- Szirtes Gábor: *Pécsi panteon. Portrék a millennium korából.* Pécs, 1998.

BALOGH ROBERT CSALÁDI HAGYATÉKÁBÓL

Ambach Mónika

Nincs év ABGEDREHT nélkül!

Harmadik alkalommal rendezte meg a Magyarországi Német Kulturális és Információs Központ (Zentrum) a Magyarországi Német Ifjúsági Filmünnepet, az Abgedrehtet. A filmünnep egy középiskolás diákok számára 2006-ban indított verseny, amelyen a fiatalok saját készítésű filmjeiket mutatják be. Az alkotások révén a nézők megtudhatják, hogyan vélekednek a fiatalok a magyarországi német kisebbségről, illetve mit gondolnak a hagyományokról, a nyelvről és hogyan látják a németiség jövőjét. A verseny idén egy új kategóriával bővült, a középiskolások mellett fiatal filmesek is bemutatkoztak. Az ifjúsági kategóriában kilenc filmet láthatott a közönség a budapesti Művész moziban rendezett eseményen. Az alkotások a hagyományokhoz híven a hazai németekről szóltak a kisebbség nyelvén. A maximum 10 perc hosszúságú filmekben a 14–19 éves fiatalok többek között a múlttal, mint például a németek oroszországi kényszermunkára hurcolásával vagy a kitelepítéssel foglalkoztak, de volt csapat, amely egy német települést és az ott folytatott hagyományápolást mutatta be, mások a zenei kultúrát helyezték a középpontba, vagy arra keresték a választ, hogy mit jelent napjainkban egy fiatal számára egy kisebbséghez tartozni.

A zsűri elnöke Matthias Gruber, a Budapesti Német Nagykövetség kulturális és oktatási referense volt, a háromtagú zsűriben idén még Klein Judit, a Magyar Televízió Kisebbségi Műsorok Szerkesztőségének vezetője és Heves Ferenc, a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata oktatási referense kapott meghívást. A döntnökök a 2008. április 25-i filmpremiert megelőző kedden ültek össze, hogy megtekintsék a versenybe szállt alkotásokat és döntsenek a helyezettekről, valamint a különdíjasokról. A középiskolás kategóriában az első három helyezett a Német Nagykövetség által felajánlott pénznyereményt, azaz 500, 300 és 200 eurót és egyedi Abgedreht-kerámiát vehetett át a filmünnepen. Beck Artúr, a Deutsches Haus Kft. ügyvezetője 100 000 Forintot ajánlott fel a leghumorosabb filmnek, valamint a Magyarországi Ifjú Németek Közössége egy csapatot meghívott nyári táborába. Valamennyi résztvevő a rendezvény hivatalos pólóját és a Budapesti Goethe Intézet könyvajándékát kapta emlékül.

Az első helyet a pécsi Koch Valéria Gimnázium csapata szerezte meg a *Von heute wird alles anders* (Mától minden más lesz) című filmmel, mely a magyarországi németek népi hiedelmeiről szól, és amelynek számos mozzanata mosolyt csalt a nézők arcára. A bólyi Montenuovo Nándor Szakközépiskola diákjai két díjnak is örülhettek, hiszen a *Rocktigallen-story*ért a zsűri nemcsak a második díjat, hanem a legviccesebb filmnek járó különdíjat, a „Schmunzelpreis”-ot is odaítélte. A történet középpontjában négy fiatal küzdelme áll, akik elhatározzák, hogy zenekart alapítanak, de a sikerhez vezető út rögzösebb, mint gondolták. Nagy tapsot kapott a harmadik helyezett bajai csapat is, amely a Magyarországi Németek Általános Művelődési Központjából érkezett. A *Vier Schwalben* (Négy fecske) című filmben két diáklány elhatározza, hogy egy hétig

mint igazi svábok élnek. Természetesen két barátjuknak sincs más választása, mint támogatni a két leányzót a kezdetben furcsának talált hagyományokkal tűzdelt vállalkozásában. A MINK nyári táborában a mezőberényi Petőfi Sándor Gimnázium diákjai vehetnek részt, akik a *Spurensuche in Mezőberény 2.*-ben (Nyomkeresés Mezőberényben 2.) egy idős ember történetét mutatták be, aki megpróbálja felkutatni régi sorstársát, akivel együtt volt munkaszolgálaton Oroszországban a II. világháború után.

2008-ban első alkalommal vehettek részt a versenyben 19–35 éves amatőr és profi filmesek, akik az U35sec – „Unter 35 Jahre unter 35 Sekunden”, azaz 35 év és 35 másodperc alatti kategóriában forgattak szpotokat. Ezek lényege, hogy a német kisebbséget kreatív módon mutassák be. Matthias Gruber a Német Nagykövetség képviseletében és zsűrielnökként a döntés nehézségére hivatkozva egy 100 euro értékű különdíjat ajánlott fel Egervári József, sombereki versenyzőnek az *Auch heute noch* (Ma is még) filmjéért. A Zentrum fődját, 100 000 forintot és egyedi üvegplasztikát a Dunaszekcsőről érkezett csapat vehette át a *Hände* (Kezek) alkotásért.

Nagy tapsal fogadta a közönség a Zentrum által, külön erre az alkalomra az U35sec versenykiírás kapcsán forgatott 35 másodperces rövidfilmeket, melyben az alkotók az identitás, zene és nyelv témakörét járták körül. A filmünnepen a versenyszpotok a filmek között amolyan reklámblokkokban kerültek levetítésre. A vetítést egy rövid szünettel szakították meg, hogy egy kisebb közönségtalálkozóra is sor kerülhessen. A második felvonás után felgyúltak a fények a teremben, és az eredményhirdetés befejeztével a média képviselői faggatták az alkotókat filmjeikről.

A rendezvényen bemutatásra kerültek az előző két év filmjeit tartalmazó DVD-k is. A kiadványok és a rendezvényhez kapcsolódó termékek is megrendelhetők a www.abgedreht.hu honlapról. A versenyzők örömteli visszajelzései, illetve a szinte telt házzal lezajlott vetítés megerősítette a szervezőket abban, hogy az Abgedreht 2009-ben sem hiányozhat majd a magyarországi németek rendezvénynaptárából.

Díjazottak – Abgedreht

1. helyezett

Von heute wird alles anders (Mától minden más lesz) – Spengler László, Horváth Gergő, Nyitrai Balázs, Stefán Krisztina, Király Sándor (Koch Valéria Gimnázium, Pécs – tanár: Englenderné Hock Ibolya)

2. helyezett / Schmunzelpreis – humorkategória különdíj

Die Rocktigallen-Story (A Rocktigallen-sztori) – Gáspár Gábor, Kavasz Afrodité, Tóth Fanni, Zugfill Eszter (Montenuovo Nándor Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium – tanár: Horváth Bernadett)

3. helyezett

Vier Schwalben (Négy fecske) – Müller Patrícia, Micskei Adrienn, Szabó Nóra, Németh Tamás, Busa Tamás, Koncz Kristóf (Magyarországi Németek Általános Művelődési Központja, Baja – tanár: Manz Alfréd)

U35sec kategória

Fődíj

Hände (Kezek) – Schepl Zoltán, Schepl Csaba, Farkas Dalma, Kulutác Tímea (Dunaszekcső)

Budapesti Német Nagykövetség különdíja

Auch heute noch (Ma is még) – Egervári József (Somberek)

Német fúvós zene – Sváb party

Elek Szilvia beszélget Sztán István trombitaművésszel, a budapesti Weiner Leó Zeneiskola és Zeneművészeti Szakközépiskola tanárával

A Weiner Zeneiskolát és Zeneművészeti Szakközépiskolát a hazai rézfúvósoktatás egyik legkiemelkedőbb intézményeként tartja számon a zenészszakma. Számos, ma már világhíró művésznk kezdte ez intézmény falai közt pályafutását. S aki fúvósként a Weinerben tanult, minden esetben tagja volt az iskola fúvóegyütteseinek, -zenekarainak. Merthogy az iskola fúvószenekeiraiból több is van. Valamennyinek életre hívója, létrehozója és lelkes motorja Sztán István tanár úr, aki a kezdetektől betanítója, karmestere és egyben menedzsere is az együtteseknek. Aki amellet, hogy 11 éven át igazgatta is az iskolát, fúvóegyütteseit az ország legjobbjaivá nevelte. Nem kis büszkeséggel írom le e sorokat, hisz magam is ezen iskola tanáraként dolgozom már hosszú évek óta. A különböző nagyságú és felállású együttesek közt fontos szerepet játszik a „Sváb party”, a 25 főből álló fúvós kamaragyüttes.

– *Mit jelent az együttes elnevezése? Mitől „Sváb party” egy fúvós kamaragyüttes?*

– Attól, hogy nagyrészt német népzeneét játszik. Ez a népzene német területeken, tartományonként különböző, és természetesen sajátosan egyedi a magyarországi németek népzeneje is. Hatnak rá a közelben élő más nemzetiségek, így néha ötvöződnek benne szlovák, vagy akár román elemek is. A hagyományos német, fúvósok által játszott népzene hangszerelése általában három hangszercsoportból állt; az akkordokat megszólaltató gitárból vagy harmonikából (vagy esetleg egyszerre mindkettőből), a ritmust adó ütőhangszerből és a dallamhangszerként szereplő fúvósokból. A mi együttesünk ennél színesebb hangszerelést használ, hiszen a klarinétok mellett fuvolát, oboát is alkalmazunk, és a rézfúvós hangszerek körét is bővítettük. Gyakran szerepeltetünk harmonikát, sőt a basszus kontrasztosabbá tétele érdekében csellókat is.

– *Milyen műfajú darabokat ad elő egy „Sváb party”?*

– A leggyakoribbak a keringők, polkák, indulók, de gyakran szerepel ländler és mazurka is műsorainkban.

– *A polkát és mazurkát a műzenében lengyel eredetűnek tartják. Hogyan kerültek ezek át a német népzenebe?*

– Valóban, de ismerjük ezeknek német, vagy akár cseh változatait is. Például a Böhmische Polka és számos mazurkafajta már egyértelműen német táncnak minősül.

– *A Weiner „Sváb party”-ja mikor, milyen körülmények között jött létre?*

– Először is saját „gyökereimről” meg kell említenem, hogy Békés megyében, ahol születtem, mindig is komoly hagyományai voltak a népzenei játszó, helyi fúvóegyütteseknek. Mondhatom nyugodtan, hogy családi és szülőföldemhez kötődő hagyományról van szó, amelyet később, a Zeneakadémia elvégzése után is folytattam. Segített ebben néhány olyan zeneakadémiai diáktársam (mint pl. Geiger György) is, akik közül többen a híres soroksári fúvózenekar tagjaként művelték a német fúvósmuzsikát. Fiatal trombitatanárként aztán egy fúvózenekar létrehozására kaptam megbízást 1971-ben, amellyel természetesen gyakran játszottunk sváb zenét is. A „Sváb party”, amely már elsősorban erre a muzsikára szakosodott, 1996-ban, mégpedig a XI. kerületi Német Kisebbségi Önkormányzat kérésére és támogatásával jött létre. Akkor egy németországi, pontosabban stuttgarti vendégcsoportnak szerettek volna kedveskedni a mi zenénkkel, tehát erre a felkérésre alakult meg az együttes, amely azóta is működik, és komoly sikereket ér el.

– *A Weinerben működő „Sváb party”, amelynek tagjai a zeneművészeti szakközépiskola tanulói, tehát muzsikuspályára készülő fiatalok, tudomásom szerint számos díjat nyert, éppúgy, mint az iskola többi fúvóegyüttese is.*

– Így van. Iskolánk Koncert Fúvózenekara 1993-ban egy hazai versenygyőzelem után megnyert egy szársországi nemzetközi versenyt, 2003-ban pedig Neerpeltben (Belgium) szintén első díjasok lettünk két kategóriában is. És mindemellett a magyarországi versenyeken rendre elhoztuk az első díjakat. Sváb együttesünkkel szintén több versenyen nyertünk; az 1997-től négyévente megrendezett hazai versenyeken minden alkalommal az élre kerülhettünk.

– *Ha szórakoztató, könnyed, hagyományos fúvózenéről beszélünk, mindenkinék elsősorban a német zene jut eszébe. Hogy is van ez? Más országokban nem volt olyan jelentős szerepe az amatőr, népzenei játszó fúvósoknak?*

– Természetesen vannak még más komoly fúvós múlttal rendelkező országok is, például Hollandia, Csehország, Olaszország vagy Oroszország. De ez a fajta zenélés mégiscsak a német nyelvű területek sajátja, számomra is az „igazi, hagyományos fúvózene” német.

– *Magyarországon hol működnek igazi német fúvózenekarok? És honnan lehet kottaanyaghoz jutni?*

– Pest megyében többen is vannak, például a már korábban is említett Soroksár, ahol igen régóta kiváló zenekar dolgozik. A kották, amelyeket használunk, nagyrészt kézzel írottak, ilyen az a tárnoki anyag is, amely az 1800-as évek közepéről való, s amelyből mi is játszottunk már. Fontos megemlíteni azt a magyarországi németek által kiadott 6 kötetes gyűjteményt, amely nyomtatásban tartalmaz polkákat, keringőket, indulókat (Ungarndeutsche Blasmusik – Landesraat kiadása). Az ebben található darabokat a hazai német fúvózene kiemelkedő kutatói és előadói, elsősorban Fódi János, Farkas Antal és Hollós Lajos írták le, korrektúrázták és dolgozták fel.

A nyelv mostohagyermek

Valeria Kochot egyszer egy felolvasóesten arra kérték, hogy fordítsa le magyarra *Elegie* című versének egy sorát („umgeben von den Fliesen gleichgültigblankes Gaffen im Spital“) A vállalkozás reménytelen volt. Valeria Koch és Koch Valéria ugyanis nem beszéltek egymás nyelvét.

Koch a „nyelv mostohagyermeké” 1949-ben egy dél-magyarországi német családban jött a világra, s ahogy nyelve, identitása is kettős. Német nyelven fogalmazó költészete az új német irodalom büszkesége, mindemellett élete végéig kettős nyelvi kötődéssel, két-nyelvű költőként alkotott. A *Stiefkind der Sprache* című posztumusz kötet Valeria Koch német nyelvű műveiből a teljesség igénye nélkül válogat. A *Zuversicht*, a *Sub rosa* és a *Wandlung* ciklus lírája, az 1994 utáni versek, valamint Koch esszéi egy kötetben önálló kompozícióvá rögzítik a tíz éve elhunyt költő életművének német nyelvű felét. A VUDAK (Magyarországi Német Alkotók és Művészek Szövetségének) gondozásában megjelent kétszáz oldalas könyv egyszerű tipográfiája jó stílusérzékkel

Valeria Koch: *Stiefkind der Sprache*. 2. kiadás, Bp., VUDAK, 2008

materializálja a Koch-verseket. Szemfényvesztésnek nyoma sincs, a szerény külső pedig kíméletlenül szögeli oda a lecsupaszított versmondásokat. Visszafogott, háttározott, letisztult és mégis világokat nyit meg a Koch-líra. Nemzetiségi és nemzetek fölött álló egyszerre, német-magyar, magyar-német: európai. A származástudat, a kisebbségi lét, a szülőföld távolsága Koch költészetének is alapélménye, sajátos intellektualizmusa, a modern német nyelvű költészet és filozófia iránti érzékenysége azonban kiemeli kortársai közül. A magyarországi német költészetben divatos tájnyelv nála alig-alig bukkan fel, perspektívája inkább metafizikus, a lét és a kor nagy kérdéseinek személyes újrafogalmazása foglalkoztatja. *Wandlung* versciklusában a rendszerváltásra is mint egzisztenciális problémára tekint: az 1989-es *Mein Jahrgang* című verse a pusztai vándorlás biblikus toposza köré szerveződik, ahol a nép felszabadulása után menthetetlenül szembekerül az önazonosság kérdésével („Müssten auch wir unsere inneren Mauern abbauen und suchen / nach Identität...“). Hasonló gondolat fogalmazódik meg egyik leghíresebb, *Permanenz* című versében. Az állandóság biztonságát itt a belsővé tett korlátok biztosítják: „Die Mauer in uns / befestigt unsere bestehende / gemeinsame Einsamkeit.“ A *Wandlung* 1992-ben írt versei már le is számolnak a rendszerváltás eszményképével. A *Satzanalyse* és a *Phantom der Freiheit* című versekben a szabadság, amely legyőzi a kommunizmus kísértetét: álomkép.

Mindezt Valeria Koch a ciklus címadó versében az emberi lét időlegességének heideggeri¹ gondolatával húzza alá: „was war sei wahr / was wird leicht irrt

¹ A filozófus hatása nem véletlen, Koch Heideggerből írta a doktori disszertációját.

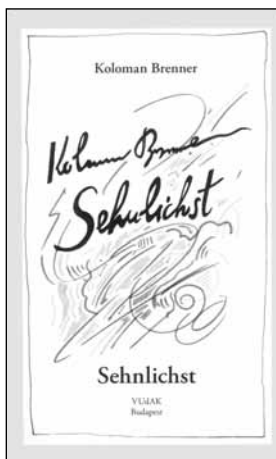
/ allein das Jetzt noch nicht verletzt.“ A költőt a gyermekkor is inkább csak mint a jelen ellenpontja érdekli, az üveggolyó-gyermeklét tisztasága a felnőttkor borújával szemben. *Perlen* című versében már-már József Attila-i vágyakozással idézi fel „az elveszett gyermekkor sparherd-melegét”, ahová még nem tette be lábát a halál. Apjának tragikus elvesztése korán ismerős közelségbe hozta az elmúlás gondolatát, s ez, ha később ironikus-intellektuális távolságtartással is, de alapvetően meghatározó költői létélményévé vált: „jenseits / des Jenseits / im perlenden Nu / rundet sich Ruhe / zum bleibenden Du” vagy: „Nicht nur du wachst / auch der Tod in dir.”

Koch szűkszavú, nyelvileg pontosan megformált mondatai nagy műgondról vallanak, versei hosszan csiszolt ékszerek, melyekből újabb és újabb jelentések csillannak fel. Elejtett félszavaiban éppúgy ott a vallásos, mint a szerelmes vonulat. Majdnem önirónia tehát, ahogy a rébuszai között elővillan egy-egy valódi szójáték. Az *Alle meine Freunde* című versének minden sorából egy nagy szellemi előd neve bukkan elő, s az összefüggés nélküli elemekből különös egység szerveződik. Thomas Mann, Heidegger, Wittgenstein, Hölderlin, Rilke, Kant árnyai kísértenek itt, s ezt gondolatban kiegészíthetnénk akár Pilinszky, József Attila vagy Ingeborg Bachmann nevével is. Ők Valeria Koch „barátai”, elődei, példaképei. Az ő identitásukból meríti a sajátját, az ő nyelvükből a költészetét, a tiszta dalformától a szabad versen át az epigrammáig. A modernség igényét követi, európai akar lenni, s ezt nehezen látja összeegyeztethetőnek a kisközösségekben lelt témákkal. Költészete – melyben nemzetiségi hovatartozását egyes szám első személyben próbálja meghatározni – híd az érzelme-központú nemzetiségi és az intellektuális irodalom között. A kötet címadó versében, az 1987-ben Budapesten írt *Stiefkind der Sprache*-ben azonban éppen e költői szerep vállalhatatlanságáról ír. A mű megrázó szembesülés az egymásnak feszülő két identitás egyént felmorzsoló mechanizmusával, a hézagosan illeszkedő nyelvi rendszerek réseiben eltűnő költő kilátástalanságával: „Takte bring dein Lied / du bist ein fremdes Glied / geworden und geblieben / hier kein Grund dich zu lieben / dort kein zu achten / leer sind die Frachten.” A senki földjére hullott költemények azóta önálló világgá érettek, s ezt mi sem bizonyítja jobban, mint a 2008-ban másodszer megjelent *Stiefkind der Sprache* kötet pusztá ténye.

Jenei Miklós

Vallomás és bírálat

Karcsú lírai kötet, szűkszavú, ám tömör, erőteljes nyelven kifejezett életérzés. A legbensőbb vágy megformálása e lírai gyűjtemény, erre utal a cím, *Sehulichst*. A szerző most közreadott kötete 2007-ben jelent meg a VUdAK gondozásában. Korábban német nyelvű hetilapokban, antológiákban találkozott az olvasóközönség verseivel. A soproni születésű, német anyanyelvű költő gondolkodására erősen rányomja bélyegét a kisebbségi lét és a rendszerváltás, a vasfü-

Koloman Brenner: *Sehulichst*. Bp., VUdAK, 2007

göny lebontásának közvetlenül átélte negatív és pozitív élményei. Húszévesen élte meg ezt a nemcsak Magyarország és a magyarországi németiség számára, hanem Európa számára is fontos eseményt. Hogy szűkebb hazája, Sopron, és annak hagyományai mennyire fontosak számára, az a kötet első ciklusából egyértelműen kiderül. Nemcsak a város jellegzetes színtereit, de a hagyományait, az ott élő népcsoport sérelmeit, háttérbe szorítását, létszámbeli fogyását, a nyelvvesztés okait is jól ismeri. Költészete mély gyökerekből („Tiefe Wurzel”) táplálkozik, ahogyan a nála idősebb kortársaié is. Ez a nemzetiségi német nyelvű irodalom, amellyel Brenner is közösséget vállal, erős társadalomkritikai ihletésű, azzal a különbséggel, hogy idősebb kortársaival ellentétben ő már szabad légkörben fogalmazhatja meg véleményét a változásokról. Végre a huszonegyedik század küszöbén, a vasfüggöny eltűnése után

megcsillan a remény, hogy a németiség is kellő súllyal kiveheti a részét sorsának irányításából és a város társadalmi, kulturális életében hallathatja hangját. Még húszéves ekkor, de kötelességének érzi, hogy részt vegyen e népcsoport önbizalmának erősítésében, értékeinek felmutatásában, tehát társadalmi feladatot vállal a helyi önkormányzati testületében.

Huszonnégy évesen e feladatvállalásról így nyilatkozik: „Kezdetben számomra az írás inkább szelep volt

ezekben a felgyorsult időkben”. Ha elfogadjuk az általa minősített irodalmat töprengő költészetnek (Besinnungsliteratur), akkor ez az irodalom minden tekintetben, társadalmilag, egyénileg is a szerzője útkeresését tükrözi.

A kötet három ciklusból áll, mindhárom más-más arcát mutatja meg a költőnek. A kötet első füzérében szereplő verseket a magyarországi rendszerváltás körüli események és a költő saját kisebbségéhez kötődő hol lírai, hol kritikus gondolatok ihlették. Ha vallomásról beszélhetünk, a hagyományos értelemben ez csak az *Ödenburg* című versben tapintható ki. Kötődését a városhoz sajátos hangulatú, a „szeretett város és gyűlölt város” refrének közé beszorított hol megható, hol kiábrándítóan kemény költői képek közé rejti. A versben szembeállítja azokat az értékeket (barokk hagyományok, XIX. századi kultúra, Haydn, Liszt nyomai), amiket az ő elődeinek közreműködésével

hoztak létre az itt élők, azokkal a tragikus történelmi eseményekkel, amiket el kellett szenvedniük nyilván az itt élőkötől. Egy népcsoport szomorú tapasztalatai ezek. A többi e ciklusban szereplő vers inkább jövőbe néző és útkereső. A legnagyobb hatású vers e témakörben az *Inschriften*. A tizenegyszer ismételt „Itt vagyunk” valamiféle felszabadult, örömittas győzelmet fejez ki az évtizedek óta átélt mellőzés, elfelejtés fölött. Nem a halotti felirat (*Inschriften*) jelzi a valaha itt élt népcsoport nyomát, hanem az erős, tenni vágyó, kiegyenesedett emberek csoportját idézik meg a vers sorai. Az itt szereplő versek soraiban a nyelv és hagyomány elvesztéséért aggódó, a közösségért tevékenykedő személyiség aggodalma húzódik meg. Brenner nyilván többet lát meg a kilencvenes évek tendenciáiból – társadalmi státusánál fogva is, mint a Német Nemzeti Önkormányzat választott tagja – az átlagemberről. Az *Ungarndeutsch* és a *Volksmärchen* az e problémához kötődő olykor keserű, olykor felemelő élményeket rögzítik. A német szó édes-keserű íze a szájban, a kiegyenesedett gerinc jelenti a fölülkerekedést a kihalás elleni harcban. A *Volksmärchen* a valóság (óvodai oktatás) és a statisztikák közötti hamisságra (kisebbségi fejkvóta) hívja fel a figyelmet. Azért versei nagy részében fölülkerekedik a hit a német kisebbség számára kinyíló lehetőségek aktualitásában, de a kétség és kiábrándulás is megjelenik a *Schein-bar*, *Bedauern* típusú versekben. Látja és meg is jeleníti a valóság kiábrándító pillanatait és alakjait, a megváltozott politikai környezet szerencselovagjait, a felelőtlen karrieristát, a Mammon bűnkörében keringő rajokat, a mindent jobban tudó nagyokosokat (*Die zerstäuben-de..., Kontroverse*).

Ez utóbbi két vers már a következő ciklusból, a *Spür-Sinn*ből való. A következő két ciklus (*Spürsinn*, *Antasten*) egészen más Brenneret mutatnak. A tépelődő, befelé forduló, a turbulens világgal szembenálló, az én-problémáival vívódó költőt ismerjük meg ezekben a versekben. A versek megjelenítik a magányos, befelé forduló, értékeket kereső embert, és az egyén szerelemhez, nőiséghez való viszonyát. E versek alaphangja többnyire disszonáns érzelmeket fejez ki, a harmonikus, nyugalmat biztosító párkapcsolat nemigen van jelen. A nőiségről alkotott elvárásokat, ambivalens érzéseket, a hiány és beteljesülés képeit villantják fel a *Fragezeichen*, *Sonntagnachmittag*, *Falterleben* című versek. A *Süden-Haft* című versben elég egyértelműen jelzi, mi az, ami az ő szemében a nőiséget rombolja: „Die Frauen / tragen kein Kind / Dein goldenes Haar / Margarete / ist rot” – mármint hogy a nőiséget nem a parfüm és a frizura kölcsönzi a nőnek, hanem a gyermek-anya kapcsolat. A lét kérdései, az életmód hogyanja is mindig visszatérő gondolat. Ezeknek a verseknek az alanya a „mi”, mi keressük a helyes utat, mi hajtunk a mások értékeire, mi cserélgetjük az arcunkat és érzéseinket, mi fizetünk rohanó életünkért. Mi emberek gondolkodjunk el az élet értékein, hogy a naponta megtörténő találkozás azonos-e a naponta ismétlődő sebek ejtésével (*Täglich*).

Az *Antasten* ciklusban, mint ahogy a címe is utal rá, szerelmi vallomásokkal találunk. Hogy ugyanannak szól-e, nem tudjuk, de mindegyik vers a szerelem egy-egy pillanatát villantja fel: vágyat, beteljesülést, visszatérést. A *Sehnlichst* című vers, amely a kötet címadója, ebben a ciklusban szerepel, az izzó szenvedély nagyon képletes

megfogalmazása. A beteljesült és beteljesületlen szerelem dilemmája újra és újra visszatér, egy a tudatba bevésődött döntéskényszerként, s ki tudja, melyiket érdemes választani, melyik hordozza a boldogságot az egyén számára.

Mint említettem, költői nyelve tömörségében hordozza erejét. Rövid, jelzésszerű főnevek, igenevek uralják a szöveget. Ezek azonban nagy hatású, több jelentésréteget magukban foglaló kifejezések, nemritkán megdöbbentők, elgondolkodtatók. A rövid fogalmazásra eklatáns példa a *Wir* című szöveg. A tíz szóból álló vers súlypontja a mi és a nem. Eszköz nélkül

is érzi az olvasó a belső harcot, amit a vers közvetíteni akar. Az erőteljes nyelv kerüli a fölösleges költőiséget, ugyanakkor szokimondó, nem nélkülözi a durvának ható fordulatokat sem, de ezek nem a megbotránkoztatás eszközei, hanem a belső izzás krátereként törnek elő. A versek másik sajátossága a lírai tartalom felerősítése a ritmus eszközeivel. Utaltam az első versben szereplő „szeretett város, gyűlölt város” ismétlődésére, de az ehhez hasonló összetartó és fokozó eszköz más versekben is megtalálható, pl. *Inscript, Gedanken-Los, Ball*.

Lázár Eszter

Idegenség és regionalitás

Regionalität und Fremde. hrsg. von András F. Balogh und Erhard Schütz. Berling, Weidler Verlag, 2007

A különböző kultúrák, irodalmak vizsgálatánál gyakori eset, hogy az önmagában szemlélt tárgy megértésénél és értelmezésénél sokkal gyümölcsözőbb az az összehasonlító módszer, mely nem csupán egy (nemzeti, nemzetiségi, kisebbségi) irodalmat jelöl ki kutatási célul, hanem az egymás mellett létező, egymással valamilyen kapcsolatban lévő irodalmakat egymáshoz való viszonyukban próbálja megérteni, s az elemzés ezen szándéka egy átfogóbb, szélesebb horizontú kép, eredmény lehetőségét kínálja a kutatóknak. A Balogh F. András és Erhard Schütz szerkesztésében nemrég napvilágot látott *Regionalität und Fremde* (Regionalitás és idegenség) kötet már címében jelzi azt a két fogalmat, amelyek szervezik és irányítják a könyvben helyet kapó tanulmányok kérdésfeltevését. A *Literarische Konstellationen, Visionen und Konzepte im deutschsprachigen Mitteleuropa* (Irodalmi körülmények, víziók és elképzelések a német nyelvű Közép-Európában) alcím tovább árnyalja az olvasó első benyomását: a szerkesztők

ezzel tovább értelmezik a címet, és emellett az alcím szavaiból az is kiderül, hogy a szerzők tisztában vannak mindazzal, hogy elképzeléseikkel, értelmezéseikkel új lehetőségeket nyújtanak, azonban korántsem ringatják magukat az egyedüli és megfellebbezhetetlen igazság kimondásának illúziójába. Az

előszóban a szerkesztők rámutatnak arra, hogy a folyamatosan egységesülő világban egyre nagyobb teret nyer a regionalitás szempontja, hiszen a globális és a regionális a legújabb tapasztalatok és elméletek fényében immár nem feltétlen ellentétpárként léteznek egymás mellett, hanem sokkal inkább egyfajta különös egységben. A globális és regionális fogalmak térnyerése ugyanakkor felerősítette az Idegenre, az Idegenségre való figyelmeztést is a kutatásokban. A kötetben szereplő tanulmányok elsősorban a Közép-Európában élő németek irodalmát elemzik, s a kérdéses irányát erőteljes mértékben meghatározza a kisebbségben, más nemzetek és kultúrák ölelésében élő németek helyzete, tehát az a fajta regionalitás, ami nem a bezártságot, az elzárkózást jelenti ebben az esetben, hanem egy bizonyos viszonyrendszert, kulturális kapcsolatokat. Míg eddig az idegenség elsősorban az Európán kívül területek és kultúrák megismerése során vált érzékelhető tapasztalattá, addig ezek az írások rámutatnak arra, hogy az idegenség nem feltétlenül a térbeli távolság szempontját kell jelentse, hanem a közeli, a mellettünk lévő is nyújthat olyasfajta idegenség-tapasztalatot, ami a másik megértése mellett önmagunk meghatározásában is előnyös lehet.

Erhard Schütz *Regionalität und Fremde. Einleitende Überlegungen* (Regionalitás és idegenség. Bevezető megfontolások) című elméleti tanulmányában Klaus Hermsdorf és Martina Wagner-Egelhaaf munkáira hivatkozva a régiót olyan területként határozza meg, mely változó jegyeinek köszönhetően elválasztható a végtelen tértől, s így behatárolható. Ugyanakkor arra is felhívja a figyelmet, hogy a régió nem egyszerűen fizikai területként van jelen gondolkodásunkban, hanem egy olyan tudományos, politikai vagy kulturális képződményről beszélünk esetében, melynek különböző feltételei és adottságai az értelmezés új és tágabb lehetőségét kínálják. Az idegenség kapcsán pedig megállapítja, hogy sokkal többet nyerhetünk a kulturális különbségek felismerése és megértése révén – önmagunkra vonatkoztatva is –, mint ha csupán az egységet, egyfajta belső esszenciát kívánnánk megőrizni. Itt tér ki arra is, hogy a nacionalizmus nemzeti sztereotípiákat felvonultató ideológiája az, ami a leginkább mozgatja és irányítja az idegenség képzetének létrejöttét. Schütz az irodalom és a régió kapcsán egy új, tömörebb hármast javasol az eddigiek helyett. *Az irodalom bázisát megképző régió* olyan kultúraföldrajzi képződményt ért, melyben fontos az irodalom helyi kötődése, s ezen irodalomban hangsúlyos szerephez jut a kiemelt terület; példaként Günter Grass Danzigra vonatkozó műveit említi. *Az irodalom horizontjaként tételeződő régió* alatt főként az irodalom irányultságát érti; ebben az esetben olyan irodalomról van szó, ami főként egy terület közönségéhez szól, s idetartozónak véli a nyelvjárásban írt műveket. Harmadik kategóriaként beszél a *regióról vagy a regionalitásról mint az irodalom intenciójáról*, ami jelen esetben az a képződmény, amit az irodalmi alkotások – különböző okokból – létrehozhatnak, s itt említi azokat a kisebbségi irodalmakat, melyek az önmeghatározás érdekében egy bizonyos identitásképet teremtenek meg.

Schützhez hasonlóan Andrea Polaschegg tanulmánya is elméleti alapvetéseket tartalmaz a régió és az idegenség/idegen fogalmi kapcsán. A szerző írásában olyan fogalmakat tisztáz, melyek szétválasztása és pontos meghatározása a kötet tanulmányait tekintve különösen fontosak. Az idegen/idegenség

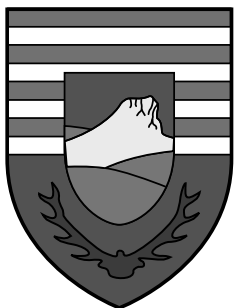
fogalma kapcsán gyakran szóba kerül ennek az „ellentétpárja”, a saját. A szerző rámutat arra, hogy érdemes ezen fogalmak meghatározásánál feltárni a definíció elsődleges szempontjait. Míg az idegen/idegenség esetében a távolság játszik kiemelt szerepet, addig a saját meghatározásában sokkal inkább a különbség. A különbség és a távolság szempontjai már két különböző kategória meglétét sejtetik. Az egyik az *identitás* (Identität), a másik a *megértés* (Verstehen). Míg az identitás megképzése esetében a különbség, addig a megértés folyamatában a távolság válik fontos elemmé. Mindezzel Polaschegg arra kívánja felhívni a figyelmet, hogy a saját a *másikkal* (das Andere), az idegen/idegenség a *meghittel* (das Vertraute) alkot dichotómiát, s ezen viszonyok látása egyes kultúráközi folyamatok alaposabb megértéséhez vezethet.

A kötetben szereplő tanulmányok a régió (Közép-Európa) és az idegenség fogalmait és ezek az értelmezést irányító szempontját szem előtt tartva széles időszakot ölelnek fel. A középkorról vagy a XIX. századi nemzetiségi törekvésekről szóló írások mellett megtalálhatók olyan szövegek is, melyek a XX. század második felének irodalmi jelenségeit értelmezik. Balogh F. András *Regionales Denken und Fremdeitsbilder in den deutschen Flugschriften der Frühen Neuzeit* (Regionális gondolkodás és idegenségképek a korai újkor német röpirataiban) című tanulmányában a XVI. századi röpiratokat vizsgálva mutatja ki, hogy a korabeli német szövegek hogyan szüntetik meg bizonyos mértékben az idegenség képzetét Magyarországgal kapcsolatban. Azáltal, hogy ezekben az írásokban a különböző személyek vagy települések német nevét használták, a röpiratok részlegesen felszámolják az idegenség képződményét, hiszen így megszűnik az a távolság, amit például a nevek vagy nyelv meg nem értése okozhatott. Meike Herrmann *Der fremde Blick auf die Provinz* (Idegen pillantás a vidékre) című tanulmánya már három XX. századi alkotó prózáit értelmezi. Zsuzsa Bánk, Terézia Mora és Herta Müller művei és ezek németországi recepciója kapcsán Herrmann azt vizsgálja, hogy az ezen alkotásokban megjelenő magyarországi és romániai vidék idegen képe miként járult hozzá a szerzők kedvező fogadtatásához és elismeréséhez, és a recepció elemzése arra is rámutat, hogyan változott meg a Kelet-Európáról kialakult kép Németországban.

Az idegenség és a regionalitás, mint a kötetben szereplő elemzések kérdés-feltevését meghatározó szempontok, új távlatokat jelentenek a közép-európai irodalmak értelmezésében. Az irodalmi művek komparatív vizsgálata mellett azonban érdemes lenne a magyar és német irodalomtudomány regionalitással kapcsolatos eredményeit – és meglévő különbségeit – is összevetni, hiszen egyazon régió különböző értelmezési kísérleteinek összehasonlítása bizonyára tovább árnyalná a térség irodalmairól alkotott képünk, s hozzájárulna ahhoz is, hogy a régió különböző kultúrái önmaguk jellegzetességeinek megőrzése mellett Közép-Európa kulturális sokszínűségét is megőrizték.

Vincze Ferenc

Budaörs – Wudersch

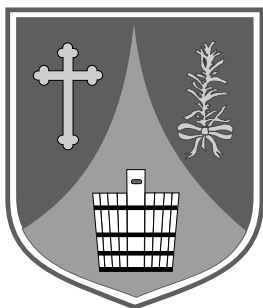

Budaörsöt már egy 1243-as királyi oklevél is említi, a délnémet területekről érkező betelepülők pedig a XVIII. század első harmadában érkeztek a településre és kötöttek szerződést 1721-ben a községet birtokló Zichy-családdal. Egy identitásában és közösségi összetartásában erős német lakosság megteremtette azokat a feltételeket, amelyek saját mindennapjaik és Budaörs életének kiszámíthatóságát biztosították. Így voltak képesek többletet adni saját közösségük és mások számára: a Kőhegyi Szeplőtelen Fogantatás Kápolna 1855-ös felépítése, a Kálvária Kápolna és keresztút létrehozása, az 1930-as években Jézus kínszenvedését és kereszthalálát bemutató Passiójáték megvalósítása, az úrnapi virágszönyeg, a számtalan helyi egyesület és civil szervezet, a gazdálkodás egy élő községről tettek tanúbizonyságot. Az 1946/47-es kitelepítéskor a község német lakosságának mintegy 90%-át elűzték Budaörsről, ezt követően a szakrális emlékek elpusztultak, a kulturális és társadalmi élet hanyatlásnak indult. Az 1990-es rendszerváltozás beköszöntével új utak és lehetőségek nyíltak meg és ismét felállításra kerültek a település egykori, a háború után lerombolt, szakrális emlékei, meghatározva a falu kulturális arculatát. Ipari és kereskedelmi vállalatok telepedtek itt le Európa nyugati feléből, a kedvező infrastruktúrájának és az 1964-ben megépült autópályának köszönhetően. A főleg mezőgazdasági jellegű, tízezer fős német település az évtizedek során feltörekvő, huszonhatezer fős várossá vált. Elsőként a baden-württembergi Bretzfeld városával létesült testvérvárosi kapcsolat, amely kifejezte a német hagyományokhoz való kötődést, a város német gyökereit. Még 1987-ben a Városi Tanács támogatásával jött létre a budaörsi Heimatmuseum, mely nemcsak a település, hanem a Buda környéki németiség egyik kulturális központja is lett. Budaörs Német Nemzetiségi Önkormányzatának 1994-es megalakulásával kezdetét vette a település egykori szakrális emlékeinek újraépítése: 1995-ben felállításra került a Kőhegyi kereszt, 2000-ben a keresztút, majd 2002-ben a Kálvária Kápolna, 2003-ban magánadományokból a Kőhegyi Kápolna, egy évvel később pedig annak harangjai és a mellette álló Szentháromság-szobor is. Budaörsön háromévente kerül sor a két világháború között a festői szépségű Kőhegyen magyar és német nyelven megrendezett Passiójátékok újbóli bemutatására, amely Budaörs Város Önkormányzatának kiemelt anyagi támogatását is élvezzi – az előadások támogatására és a hagyományok ápolására alakult meg a Budaörsi Passió Egyesület. A városban kapott helyet, az ország egyik legnagyobb épen maradt német temetőjében az Országos Német Emlékhely, amelynek rekonstrukciója 2000 után kezdődött el és ahol 2006 nyarán avatták fel az Országos Német Kitelepítési Emlékművet, emléket állítva a hat évtizeddel ezelőtt elhurcoltaknak. A sokrétű adminisztratív feladatok megoldására 2005-ben az új Városháza átadására is sor került.

Budaörs Német Nemzetiségi Önkormányzata, 2040 Budaörs, Budapesti u. 45. www.bnno.hu

Dr. Riedl Ferenc Helytörténeti Gyűjtemény, 2040 Budaörs, Budapesti u. 47/1. www.heimatmuseum.hu

Vecsés – Wetschesch

Szülőfalunkat, Vecsést, a török kiűzését követő évszázad végén, 1786-ban telepítette be II. Grassalkovich Antal.

Az 1795-ben készült összeírás szerint már egységesen német nyelvű település volt. A *Historia Domus*ból és egy 1841-ben készült jegyzőkönyvből ismerhetjük meg az itt élő katolikus lakosság templomának képeit, ünnepeit, énekeit. Ezek mind azt bizonyítják, hogy az itt élők szorosan kötődtek a délnémet nyelvterület hitvilágához.

A XIX. század az erőteljes fejlődés korszaka volt. Pest közelsége, az 1847-ben megépült Pest–Szolnok vasútvonala, majd Buda, Óbuda és Pest egyesítése, Budapest, nagy hatással volt az itt élőkre. A sváb családok legendás szorgalma, a főváros közelsége és piacainak felvevőképessége nagyot lendített a településen.

A káposzta már a kezdetektől jelen volt: „A plébánosnak a házi kiskerten kívül van kint a kenderföldön egy jókora káposztásföldje” – olvashatjuk a *Historia Domus* első lapjain. A mezőgazdaságba, az értékesítésbe korán bekapcsolódtak az asszonyok, a szántóföldi növénytermesztés mellett mind nagyobb teret kapott a munkaigényes zöldségtermesztés és a káposztaszavanyítás. Hajnalonként sok-sok vecsési lovas kocsi volt úton a lőrinci, kispesti és távolabbi piacok felé.

A XIX. század végén megindult egy újabb betelepülési hullám, és ez folytatódott a XX. században is. Az oktatás nyelvét már 1902-ben magyarra változtatták. Ezzel egy időben az anyanyelv oktatása kiszorult az iskolából. A sváb gyerekek évtizedeken át nem tanulhattak az anyanyelvükön.

1945-ben kényszermunkára hurcolták a munkaképes lakosságot, az elhurcoltak több mint 90%-a a német nemzetiség sorából került ki. 1946-ban az újabb veszteséget az elűzött 1500 vecsési jelentette. Az enyhülés a Vecsést érintő nemzetiségi politikában az 1970-es évek végén, a 80-as évek elején volt érezhető. Ez volt a „Táncoljanak, énekeljenek, ha akarnak!” korszak. Az 1990-es önkormányzati választásokon már megjelent a nemzetiségi lista is. Négy éven át nemzetiségi tanácsnok képviselte a vecsési svábokat, 1995 januárjában pedig megalakult a Német Nemzetiségi Önkormányzat.

Napjainkban két óvodában és két iskolában folyik nemzetiségi nevelés. Táncsoportok sora, zenekarok, nemzetiségi egyesületek, baráti társaságok fáradoznak a hagyományok életben tartásán.

Az erős asszimilációs törekvések és a XX. század megpróbáltatásai után az itt élő svábok gazdasági és kulturális jelenléte mai is meghatározó szint ad a település, Vecsés Város arculatához.

Frühwirth Mihály

E számunk szerzői

- Ambach Mónika** (1978) – hivatalvezető, Budapest
- Áts, Erika** (1934) – szerkesztő, költő, Budapest
- Balogh Robert** (1970) – író, szerkesztő, Pécs
- Bayer, Béla** (1951) – író, Bonyhád, Homburg/Saar, Németország
- Bechtel, Helmut Herman** (1979) – tanár, publicista, Pécs
- Becker, Robert** (1970) – költő, író, Pécs
- Bradean-Ebinger, Melu** (1952) – költő, egyetemi tanár, Budaörs
- Brenner, Koloman** (1968) – költő, egyetemi tanár, Érd
- Christ, Eugen** (1950) – hivatalvezető, Stuttgart
- Czövek Andrea** (1979) – műfordító, költő, Pécs-Vasas
- Daczi Margit** (1950) – főiskolai adjunktus, Szekszárd
- Dechandt Antal** (1959) – szobrászművész, Mecseknádasd
- Elek Szilvia** zongora- és csembalóművész, zeneszerző, író, szerkesztő
- Elmer István** (1952) – író, szerkesztő, Budapest
- Ember Mária** (1931-2001) – műfordító, író, újságíró
- Erdei, Christian** (1981) – szerkesztő, Pécs
- Érdi Gabriella** (1977) – fordító (Három Holló Kör), Budapest
- Faragó Tímea** (1972) – drámapedagógus, Esztergom
- Fischer, Ludwig** (1929) – író, középiskolai tanár, Szekszárd
- Frühwirth Mihály** (1940) – helytörténész, Vecsés
- Hecker, Robert** (1963) – költő, író, lelkes, Szolnok
- Heil, Helmut** (1955) – koreográfus, Pécs
- Horváth S. Gábor** (1979) – fotóriporter, Pécs
- Jenei Miklós** (1985) – egyetemi hallgató, Budapest
- Kalász Márton** (1934) – költő, író, Budapest
- Kaltenbach Jenő** (1947) – hivatalvezető, Budapest
- Kerék Imre** (1942) – költő, műfordító, tanár, Sopron
- Klotz, Claus** (1947-1999) – költő
- Knáb Erzsébet** (1957) – hivatalvezető, Baja
- Koch, Valeria** (1949–1998) – költő, újságíró
- Kolbach, Laura** (1974) – költő, Budapest
- Korb, Angela** (1982) – költő, író, Budapest
- Kovács Attila** (1976) – fényképész, Budapest
- König Róbert** (1951) – grafikusművész, Budapest
- Lázár Eszter** (1983) – egyetemi hallgató, Budapest
- Lukács, Albin** (1947) – középiskolai tanár, újságíró, Budapest
- Makkai-Kiss Nóra** (1957) – költő, hivatalnok, Dunakeszi, Budapest
- Manz József** (1956) – tanár, Baja
- Matzon Ákos** (1945) – képzőművész, Budapest
- Michaelis, Josef** (1955) – költő, tanár, Villány
- Müller Réka** (1982) – műfordító (Három Holló Kör), Budapest
- Pfiszterer Angelika** (1978) – kulturális referens, Pécs
- Propst Eszter** (1970) – tanszékvezető-helyettes, Szeged
- Raile, Stefan** (1937) – író, pedagógus, Jena, Németország
- Ránics László** (1986) – egyetemi hallgató, Pécs
- Rittinger, Engelbert** (1929-2000) – író, tanár
- Schubert Olívia** (1974) – hivatalvezető, Budapest
- Schuth, Johann** (1947) – Magyarországi Német Írók és Művészek Szövetsége elnöke, a Neue Zeitung főszerkesztője, Budapest
- Seregély Ágnes** (1982) – műfordító (Három Holló Kör), Budapest
- Szabó, János** (1947-1995) – publicista, egyetemi docens
- Szokolczay Lajos** (1941) – irodalomtörténész, kritikus, Budapest
- Sziebert, Franz** (1929) – író, Görcsönydoboka
- Sztán István** (1946) – trombitaművész, zene-tanár, Budapest
- Vágó Marianna** (1980) – műfordító, Budapest
- Vajda Károly** (1969) – műfordító, főiskolai adjunktus, Budapest
- Valentin, Stefan** (1973) – költő, író, tanár, Budapest
- Vidi Nándorné** (1955) – kulturális bizottsági tag, Kislód
- Vincze Ferenc** (1979) – író, szerkesztő, Budapest

Koloman Brenner
Ungarndeutsch

Derekasan kihalni –
jegyzé meg a frank keserűn.

a program a tervek
szerint halad

bár az a pár pillanat
míg a barátok körében
német szó uralja
a beszélgetést és keserédesen omlik szét szájban
valószínű világot varázsol elő
s egyszerre mélyebben ülnek a gerincben
a csigolyák

legalább
nevetünk közben

Szép munka volt,
s végül mindenki
magyar mennyországba jut

Seregély Ágnes fordítása

...ungarisch fortsetzen?

„A nyelvvesztés folyamata akkor állítható meg, vagy akkor lehet a német nyelvet „újraélesztetni” (persze valószínűleg nem az eredeti német tájszólásokat), amennyiben a német közösség akarata és a magyar állam és intézményrendszerének támogatása is megvan. Hogy így lesz-e, az a következő években eldől.” (Koloman Brenner)

„Aligha lehet a magyarországi kisebbségek helyzetéről egységesen értekezni, mert szinte ahányan voltak, annyiféle volt a helyzetük. Az egyetlen közös vonás talán – bár itt sem egységes a kép – az előrehaladott asszimiláció, illetve a nyelvi gettó volt. Magyarországon – elmentésben a szomszédos országokkal – legalábbis a XIX. század végétől kezdve nem volt többnyelvűségi hagyomány vagy gyakorlat, és nincs ma sem.” (Kaltenbach Jenő)

„Úgy tartjuk, minden irodalmi mű győzelem az idő és a halandóság felett, én mégis úgy hiszem, a *schwab* szövegek győzelmei jelentősebb győzelmek, mint sok német nyelvű szövegéi, melyek a magyarországi német kultúra mulandóságát látva kétségbeesett igyekezettel írják merev sablonokba, stabil, de nagyban reduktív reprezentációkká ennek a kultúrának a tartalmait. Jelentősebbek, akár szándékuk ellenére is, a trilógia utolsó darabjának, a *diariom*nak minden keserősége, rezignáltsága ellenére is.” (Propsz Eszter)

„Koch szűkszavú, nyelvileg pontosan megformált mondatai nagy műgondról vallanak, versei hosszan csiszolt ékszerek, melyekből újabb és újabb jelentések csillannak fel. Elejtett félszavaiban éppúgy ott a vallásos, mint a szerelmes vonulat. Majdnem önirónia tehát, ahogy a rébuszai között elővillan egy-egy valódi szójáték.” (Jenei Miklós)

Ára: 650 Ft. Előfizetés: 5000 Ft.

Előfizethető személyesen valamennyi postán és a kézbesítőknél, a Magyar Posta Zrt.
(1) 303-3440-es faxszámán, a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail-címen,

A Napút elérhető az interneten: <http://www.napkut.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-20381185

Folyóiratunk támogatói:

A Nemzeti Kulturális Alap ismeretterjesztés és környezetkultúra, valamint közművelődési kollégiuma és a Nemzeti Civil Alapprogram